

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΝΑΟΥΣΗΣ

Ἡ ἵδρυση τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς Σχολῆς στὴ Νάουσα

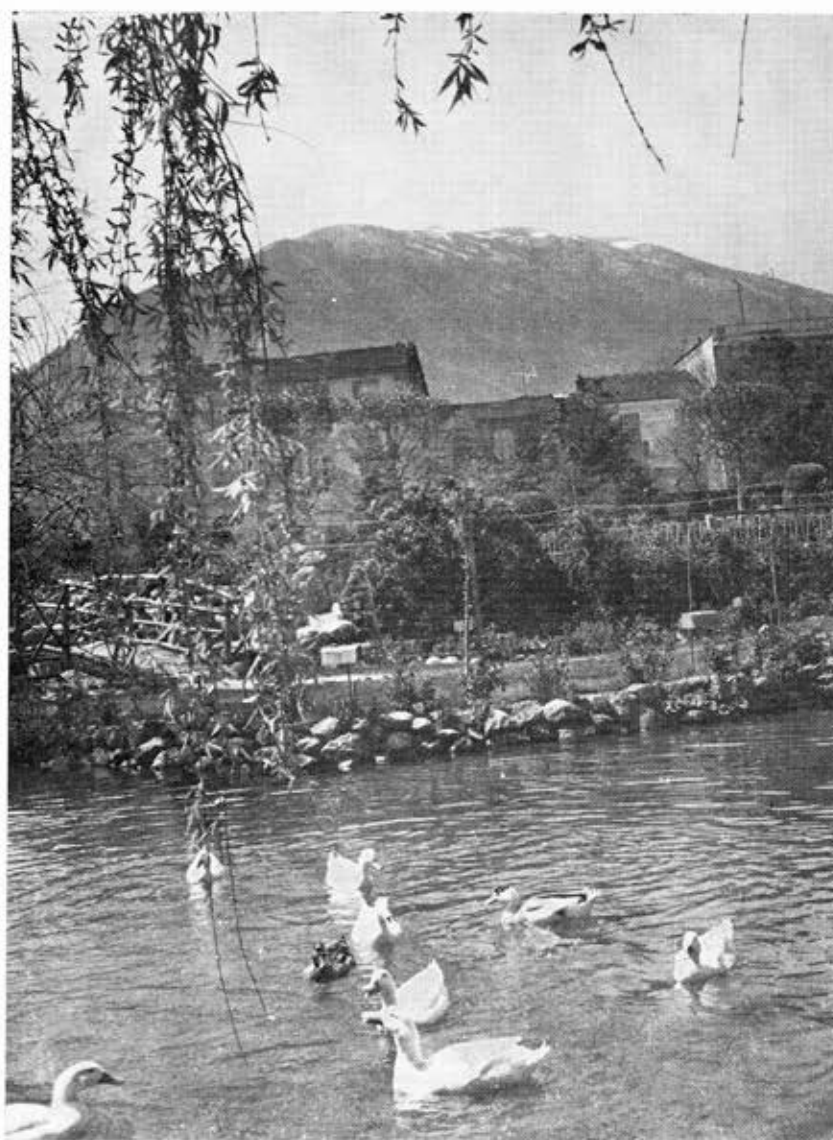
Ἀφιέρωμα
στό Ψυχάρη

Ὁ σεισμικός
κίνδυνος καί
οὶ προσπάθειες
ἀντιμετώπισεως

Ἡ σύγχρονη
τέχνη

ΤΟ ΠΑΡΚΟ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

Φωτ. Γ. Κοσμηρίου

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΕΙ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ·Ι·ΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΟ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ
ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Καραμπατάκη 1 (γραφεία Τ.Ο.Ν. Τηλ. 28.150) κάθε βράδυ 7 — 8 πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ ΤΑΚΗ ΜΠΑ·Ι·ΤΣΗ

᾽Εκδοση συλλόγου «Μποῦλες — Γενίτσαροι»

ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΤΟ

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΕΤΟΣ Γ' — ΤΕΥΧΟΣ 9 — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1979

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Όδ. Ντινόπουλος, Έλενη Μήτσαλα, Λευκή Σαμαρά
Χρ. Μουχάγιερ

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ: Γεώργ. Γκέσιος

Βασ. Κων(νου) 32 — Τηλ. 28.646.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Μαρία Μπιλιούρη
Καραμπατάκη 1 Τηλ. 28.150

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης, Γεωπόνος ΔΕΗ, τηλ. 22.557

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:

Πάρκο Ναούσης Γιάννη Καραμάρικου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: «Βιβλιοτυπωτική»

Περικλής Ζέγγος και Σία
Άντ. Καμάρα 3 τηλ. 260.140 — Θεσσαλονίκη

Περιεχόμενα

Έπίκαιρα

«Ο Νουμάς, Η γραφειοκρατία και οι γραφειοκράτες» 136

Ιστορικά

ΠΥΡΙΝΟΥ Π.: Η ίδρυση της αλληλοδιδασκτικής Σχολής στην Νάουσα 137

ΠΑΠΟΥΛΙΔΗ Κ.: Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Σεραφείμ Β' 139

Επιστημονικά

ΠΑΠΑΖΑΧΟΥ Β.: Ο σεισμικός κίνδυνος και οι προσπάθειες αντιμετώπισής του 141

ΠΡΟΥΣΑΛΗ Σ.: Οι δυνατότητες της ζωής στο Σύμπαν 145

Παιδαγωγικά

ΠΑΠΑΝΑΟΥΜ ΤΖΗΚΑ Ζ.: Ο Αιμίλιος ή περί άγωγής 148

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΦΡΟΣΩ: Η συμβολή του Σχολείου στην άγωγή του παιδιού 152

Αφιέρωμα στον Ψυχάρη

ΚΟΥΤΑΛΑΚΙΔΗ Χ.: Σύντομος οδηγός για την ζωή και το έργο του Γιάννη Ψυχάρη 154

ΜΟΥΧΑΓΙΕΡ Χ.: Από τους άττικιστές στον Ψυχάρη 155

ΣΠΟΡΕΛΑ Κ.: Ξαναδιαβάζοντας «Τό ταξίδι μου» Για το έργο και τον άνθρωπο 157

ΓΙΑΝΝΗ ΨΥΧΑΡΗ: Από «Τό ταξίδι μου» 162

Λογοτεχνικά Καλλιτεχνικά

ΠΙΠΙΛΑ Κ.: Θύμησης 163

ΜΟΥΧΑΓΙΕΡ Χ.: Για την σωστή ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου 164

ΜΗΝΟΠΟΥΛΟΥ Θ.: Η σύγχρονη τέχνη 166

ΣΑΒΒΙΔΟΥ ΑΓΑΘΗ: Άκου!... 168

ΜΠΑΛΙΤΣΗ ΤΑΚΗ: Οι λαϊκοί μας ποιητές 169

ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ ΘΩΜΑ: Στόν Άριστοτέλη 170

Λαογραφικά

ΣΠΑΡΤΣΗ ΝΙΚΟΥ: Τότι και τώρα Άντέτχια της χαράς 171

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

Εύχεται

στούς συνεργάτες και τούς άναγνώστες

ΚΑΛΑ ΧΡΙΣΤΟΥΕΝΝΑ

ΚΑΙ ΧΑΡΟΥΜΕΝΟ 1980

Άγαπητέ φίλε

Μέ ιδιαίτερη χαρά και συγκίνηση παρουσιάζουμε τó ένατο τεύχος του περιοδικού. Μέ τó σημερινό τεύχος συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται ó πρώτος τόμος της «Νιάουστας».

Άπό τήν στήλη αυτή νιώθουμε τήν ανάγκη νά εύχαριστήσουμε όλους όσους βοήθησαν για τήν έπιτυχία των σκοπών του περιοδικού, τούς συνεργάτες, τούς συνδρομητές και ιδιαίτερα έσένα τόν άναγνώστη που άπό τήν πρώτη στιγμή έδειξες τήν άγάπη σου και τήν έμπιστοσύνη σου στη «Νιάουστα».

Άγαπητέ φίλε

Τό σημερινό τεύχος είναι ένας σταθμός και ένα ξεκίνημα για τó περιοδικό. Η συντακτική έπιτροπή μέ άνανεωμένες τίς δυνάμεις και μέ περισσότερη εύθύνη θά συνεχίσει τίς προσπάθειές της. Τό πιστεύω της συντακτικής έπιτροπής παραμένει πάντοτε τó ίδιο «κάθε καινούργιο τεύχος καλύτερο άπό τó προηγούμενο».

Άγαπητέ φίλε

Έφέτος συμπληρώνονται πενήντα χρόνια όπά τó θάνατο του Γιάννη Ψυχάρη. Η «Νιάουστα» τιμώντας τήν μνήμη του άφιερώνει ειδικές σελίδες για τó έργο και τή ζωή του.

Αυτά για τώρα θά τά ξαναπούμε μετά ένα τρίμηνο.

Γειά σας

Ο. Ντιν.

Υ.Γ. Τό εύρετήριο ύλης του Α' τόμου θά τó διανεύουμε μαζί μέ τó έπόμενο τεύχος.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΙΔΙΩΤΩΝ	ΔΡΑΧ. 200
ΔΗΜΟΙ, ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ, ΣΥΝΕΣΜΟΙ	» 300
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΔΟΛΛΑΡΙΑ	12

■ Ἡ γραφειοκρατία τὸν τελευταῖο καιρὸ ἔγινε πολὺ ἐπικίνδυνη. Πῆρε τρομακτικὲς διαστάσεις. Τίποτε δὲν τὴ συγκρατεῖ. Ἐγινε μία πληγὴ ἀθεράπευτη.

■ Ὅλοι ταλαιπωροῦνται. Καὶ ταλαιπωροῦνται καὶ οἱ ἀθῶοι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ. Κι' αὐτοὶ ποὺ ἔχουν δίκιο κι' αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἄδικο. Ταλαιπωροῦνται γενικὰ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν «πᾶρε δῶσε» μὲ τὴν πολιτεία. Στὸ Μινώταυρο τῆς γραφειοκρατίας ὅλοι πληρώνουν κάτι, σὰν νὰ τοὺς βαραίνουν τίποτε παλιᾶς ἀμαρτίες κληρονομικὲς ἢ κάποιο ἀμάρτημα προπατορικὸ.

■ Στὸν παλιὸ καιρὸ, πολλὰ χρόνια πρὶν γεννηθεῖ ὁ Χριστὸς ὁ κόσμος ἦταν ἡσυχος καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ γραφειοκρατίες γραφειοκράτες. Τότε τὰ πράγματα ἦταν ἀπλά. Λίγοι ἄνθρωποι γινώριζαν ἀνάγνωση καὶ γραφή. Λίγοι ξέραν νὰ γράφουν. Τότε οὔτε πρωτόκολλα οὔτε φάκελλοι οὔτε ἀρχεῖο καὶ ἀρχαιοθήκη, οὔτε «ἰδιαίτερα γραμματεῦς» «οὔτε ἰδιαίτερα δακτυλογράφος» «οὔτε ἰδιαίτερο γραφεῖο». Οἱ ὑποθέσεις τέλειωναν «στὸ ἄψε σβῦσε» χωρὶς γραφειοκρατικὲς διατυπώσεις.

■ Σήμερα ἄλλαξαν τὰ πράγματα. Ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς κοντὰ στὴν πρόοδο, κοντὰ στὰ τόσα ἀγαθὰ καὶ εὐκολίες γιὰ ἀνετη ζωὴ, μᾶς προσέφερε καὶ μερικὲς ἀσχημες συνήθειες. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀσχημα δημιουργήματα τοῦ σύγχρονου κράτους εἶναι καὶ ἡ γραφειοκρατία καὶ οἱ γραφειοκράτες.

■ Κανένας δὲν ξέρει ἂν ἡ γραφειοκρατία γέννησε τοὺς γραφειοκράτες ἢ οἱ γραφειοκράτες γέννησαν τὴ γραφειοκρατία. Σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα δὲν πρόκειται νὰ δοθεῖ ἀπάντηση. Ἐνα ὅμως εἶναι βέβαιο. Ἡ γραφειοκρατία ἀνθεῖ καὶ δυναμώνει μαζὶ μὲ τοὺς γραφειοκράτες. Ἡ γραφειοκρατία τρέφει τοὺς γραφειοκράτες καὶ ἀντιστρόφως οἱ γραφειοκράτες τρέφουν τὴ γραφειοκρατία.

■ Οἱ γραφειοκράτες ἀγαποῦν τὰ χαρτιά. Καὶ γράφουν γιὰ νὰ

Ἡ γραφειοκρατία καὶ οἱ γραφειοκράτες

γράφουν. Καὶ γεμίζουν σελίδες ὁλόκληρες μὲ λόγια παραπανίσια. Οὐσία μηδέν. Τοὺς ἐνδιαφέρει μονάχα ὁ τύπος. Ἄν συγκεντρώθηκαν δηλαδὴ, ὅλα τὰ δικαιολογητικά καὶ ἂν ἔχουν τακτοποιηθεῖ ὅλες οἱ ὑπογραφές ὅλες οἱ θεωρήσεις καὶ ὅλα τὰ χαρτῶσημα. Καὶ νὰ σκέφτεται κανεὶς ὅτι ἀπαιτοῦνται πολλὰς ὑπογραφές, πολλὰς θεωρήσεις καὶ πολλὰ χαρτῶσημα.

■ Οἱ πολῖτες εἶναι τὰ κύρια θύματα αὐτῆς τῆς γραφειοκρατίας. Καὶ τρέχουν ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα, ἀπὸ γραφεῖο σὲ γραφεῖο καὶ ἀπὸ πόλη σὲ πόλη γιὰ νὰ τακτοποιήσουν τίς ὑποθέσεις τους. Κάθε γραφεῖο καὶ μιὰ ὑπογραφή κάθε υπάλληλος καὶ μιὰ σφραγίδα, κάθε τημητάρχης καὶ μιὰ θεώρηση. Δῶθε κεῖθε στριφογυρίσματα καὶ τότε οἱ πολῖτες ἰδρῶνουν κουράζονται, λαχανιάζουν ἐκνευρίζονται καὶ ἀρχίζουν νὰ βρίζουν τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, δίχως ἱεραρχικὴ τάξη καὶ σὲ πλάγιο ἤχο· υπαλλήλους, ὑπηρεσίες, τημητάρχες, τὸ κράτος, τὰ κόμματα «πρὸς δόξαν» τῆς γραφειοκρατίας.

■ Οἱ γραφειοκράτες κατοχυρώνονται πάντοτε πίσω ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τίς διαταγές. Τοὺς νόμους ὅμως καὶ τίς διαταγές τοὺς συνέταξαν οἱ γραφειοκράτες. Γι' αὐτὸ εἶναι συνταγμένοι πάντοτε μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν νοοτροπία τους.

■ Θύματα τῆς γραφειοκρατίας εἶναι ἐπίσης οἱ ἴδιοι οἱ υπάλληλοι, οἱ συντάκτες καὶ παραλή-

πτες τῶν ἐγγράφων καθὼς καὶ οἱ λογιῶν λογιῶν γραφιάδες. Οἱ γραφιάδες παίρνουν τὰ ἐγγράφα τὰ πρωτοκολλοῦν καὶ τὰ μελετοῦν. Ἀλλὰ δὲν καταλαβαίνουν τίποτε. Οὔτε μὲ τὴν πρώτη ἀνάγνωση, οὔτε μὲ τὴ δεύτερη οὔτε μὲ τὴν τρίτη. Ἐγγράφα ἀσαφῆ, πολυσέλιδα, ἐπιδερμικά δίχως οὐσία καὶ περιεχόμενο. Ἐγγράφα μὲ πολλὰς ἀπορίες. Καὶ ἀρχίζει ἡ ἀλληλογραφία. Συντάσσονται ἀναφορὲς καὶ ζητοῦνται διευκρινήσεις. Ἀκολουθοῦν ἀπαντήσεις. Καὶ μετὰ ἀπαντήσεις ἐπὶ τῶν ἀπαντήσεων. Καὶ ἔχει ὁ Θεὸς! Κανεὶς δὲν ξέρει τί γίνεται. Οὔτε αὐτοὶ ποὺ παίρνουν ἐγγράφα οὔτε αὐτοὶ ποὺ στέλνουν. Σωστὸς δηλαδὴ χαρτοπόλεμος!

■ Ἡ γραφειοκρατία ἀναπτύσσεται ὅπου ὑπάρχει υπαλληλοκρατία. Οἱ πρωτεύουσες τῶν κρατῶν εἶναι τὰ πρότυπα θερμοκήπια ὅπου ἐκκολάπτονται οἱ αὐριανοὶ γραφειοκράτες. Στὶς πρωτεύουσες βρίσκονται οἱ πρὸ σπουδαῖοι γραφειοκράτες. Ἐκεῖ αὐτοὶ ἀπολαμβάνουν τὴν παντοδυναμία τους. Τὸ πεδίο τῆς γραφειοκρατικῆς δραστηριότητος εἶναι ἀπεριόριστο. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ γραφειοκράτες μὲ μικρότερο βεληνεκές. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ βρίσκονται στὴν ἐπαρχία, στὴν περιφέρειαν τοῦ κράτους, στοὺς νομοὺς καὶ τίς ἐπιθεωρήσεις περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν. Αὐτοῖς μὲν μειονεκτοῦν. Ἐχουν μικρὰ περιθώρια δραστηριότητος. Τὸ πεδίο δραστηριότητος περιορίζεται σ' ἓνα μικρὸ τμήμα τῆς

Συνέχεια στὴν σελίδα 170

Ἡ ἱδρυση τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς Σχολῆς

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὴν προσπάθειά μου νὰ βρῶ πληροφορίες γιὰ τὴν παιδευτικὴ δραστηριότητα στὴ Βέροια κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, βρῆκα στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας ἀρχεῖακὸ ὕλικο γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ λειτουργία τῆς ἀλληλοδιδασκατικῆς σχολῆς στὴ Νάουσα.

Ἐπειδὴ, ἀπὸ τὰ ὅσα γνωρίζω¹, δὲν ἔχει ἐρευνηθεῖ σ' ὅλην τὴν ἔκτασι ἡ παιδευτικὴ δραστηριότη-
τα στὴ Νάουσα κατὰ τοὺς χρόνους
τῆς Τουρκοκρατίας (ἰδιαίτερα με-
τὰ τὸ 1822), θεώρησα σκόπιμο νὰ
παρουσιάσω δύο πρακτικὰ, ἄγνω-
στα καὶ ἀνέκδοτα, σχετικὰ μὲ τὴν
ἀλληλοδιδασκατικὴ σχολὴ Ναούσης
στὸ τριμηνιαῖο περιοδικὸ τοῦ συλ-
λόγου ἀποφοίτων «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»
μὲ τὴ μόνη πρόθεσι νὰ χρησιμο-
ποιηθοῦν ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ τοῦ
μέλλοντος καὶ νὰ κατανοηθεῖ κα-
λύτερα ἡ προσπάθεια τοῦ ἑλλη-
νικοῦ στοιχείου τῆς Ναούσης, νὰ
διατηρήσει τὴν ἑθνικὴ συνείδησίν
του διὰ τῆς παιδείας κατὰ τοὺς
δύσκολους χρόνους τῆς Τουρκο-
κρατίας.

II. ΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Οι πολύτιμες πληροφορίες για την ίδρυση και λειτουργία της Αλληλοδιδακτικής Σχολής Ναούσης, όπως ανέφερα, περιέχονται σε δύο πρακτικά ενός κώδικα² της Γερμ. Μητροπόλεως Βεροίας.

Τὰ δύο αὐτὰ ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα πρακτικά, ἐξ αἰτίας τῶν πολυτίμων στοιχείων ποὺ περιέχουν σχετικά μὲ τὴν παιδευτικὴ δραστη-

στη Νάουσα

ριότητα στη Νάουσα, δημοσιεύονται παρακάτω, όπως είναι γραμμένα στον Κώδικα.

Τὸ πρῶτο:

Ὁ Βερροίας καὶ Ναούσης Θεό-
κλητος ἐπιβεβαιοῖ

Παρουσιασθέντες ενώπιον τῆς σε-
βασμιότητος τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν
κυριάρχου ἀγίου Βερροίας κυρί-
ου κυρίου Θεοκλήτου διὰ τῆς προ-

Τοῦ Παύλου Πυρινοῦ

Καθηγητοῦ

Δ) ντου Δημοσίας Κεντρικῆς
Βιβλιοθήκης Βεροίας

τροπῆς τῆς αὐτοῦ πανιερότητος ἀφορώσης εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῆς νεολαίας τῆς ἐν τῇ () ἡμῖν πατρίδι, ἐνεκρίναμεν γνώμη κοινῇ νὰ ἀνεγερθῇ σχολεῖον ἀλληλοδιδασκτικὸν ἐν τῷ μετοχίῳ τῶν Ταξιαρχῶν διὰ κοινῆς δαπάνης, ἐπιτροπευόντων εἰς τὴν ἀνέγειρον αὐτοῦ τῶν κυρίων Ἰωάννου Γ. καὶ Κώνστα Ἀντωνίου προθύμων, ὡς ζηλωτῶν τῶν κοινωφελῶν ἔργων· διὸ καὶ ὑποφαινόμεθα 1849 5 Μαρτίου Νάουσα

Χ' Κωνσταντῖνος Χ' ἀργύρης
βεβρω

Κωνσταντῖνος Θεολόγου
Κωνσταντῖνος Μάρκου
Τάσης Ζαφίρι

Μανώλης Ἀναστασίου
Κ.Α. Κανδηλίδης
ἀντώνης Χρισάφι
γιάννης —
Θεοδόση Ἰωάννου

Οἱ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς
Ἰωάννης Γ. σημανίκα
Κώνστας Α. Περδικάρης

Τὸ δεύτερο:

Ὁ Βερροίας καὶ Ναούσης Θεό-
κλητος ἐπιβεβαιοῖ

Διὰ τοῦ παρόντος τῆς ἐξ οἰκείας ἡμῶν προαιρέσεως δηλωτικῶν ἡμῶν ἐγγράφων δηλοποιοῦμεν, ὅτι σήμερον συνελθόντες ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Σ. Ἀγίου Βερροίας καὶ ἔγκρισιν τῆς αὐτοῦ Σεβασμιώτητος καὶ κατὰ θέλησιν τοῦ πρώτου λασοθέτου Χ' Νικολάου Ζαφείρη καὶ κοινὴν γνώμην φαίνομεν εἰς διατήρησιν καὶ ἐπίσκεψιν τῆς ἤδη τελειοποιηθείσης ἀλληλοδιδακτικῆς σχολῆς ἐπιτρόπους τοὺς ἑξῆς ἐντίμους Κ. Δημήτριον, Γ. Μπόγιον, Τασιόνα Μανώλη, Χρήστον Κιαμαλῆ, Χ' χριστόδουλον Χ' Π., Ντίνην Μάρκον, Ἀγγελάκην Βοδενιώτην ἐκ μέρους τοῦ Χ' Νικολάου, ὡς κτίτορος τῆς Σχολῆς καὶ λασοθέτου. Τοὺς δὲ Χ' Κωνσταντῖνον Χ' Ἀργύρη, Χ' θεόδωρον Χ' χρήστου, θωμᾶν Ἰωάννου, Γρηγόριον Μαλούση, Γεώργιον Μποζατζῆ, Χ' θεοδοσίον Ἰωάννου ἐκ μέρους τῆς κοινότητος, εἰς τῶν ὁποίων τὴν φροντίδα ἀφοῦ παρεδώσαμεν ἤδη τὰς παρὰ τοῦ Χ' Νικολάου ἀφιερωθεῖσης ὁμολογίας διὰ λᾶσα τῆς Σχολῆς περίπου εἴκοσι τέσσαρας χιλιάδας γρ. 24.000, φαίνομεν πληρεξουσίου αὐτοὺς νὰ εἰσπράξωσι διὰ τῆς ἐπιμελείας των, καὶ νὰ τακτοποιήσωσι τὰς ρηθείσας οὐ-

μολογίας με όποιους εγκρίνουν οι τρόποι ασφαλείας, ώστε το μέν κεφάλαιον της ρηθείσης ποσότητος να διατηρηθῇ ανέπαφον, ἐκ δὲ τοῦ τόκου αὐτοῦ να πληρώνωσι τὸν μισθὸν τοῦ κληθεσμένου καταλλήλου διδασκάλου κατ' ἐγκρίσιν τοῦ Σ. Ἀρχιερέως, φροντίζοντας φιλοτίμως εἰς βελτίωσιν τῆς Σχολῆς καὶ πρόδον τῆς νεολαίας, καὶ ἔχοντας τὴν ἰσχύν ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς μέχρι τριῶν ἐτῶν, καταγράφοντας ἐν καθαρῷ καταστάσει τὰ ἀπαιτούμενα παρ' αὐτῶν ἐξοδευθόμενα, καὶ παραδίδοντας λογαριασμὸν ἐνώπιον τοῦ Σ. Ἀρχιερέως καὶ ἡμῶν κατ' ἔτος· παρελθούσης δὲ τῆς τριετίας, συσκέψεως γενομένης, ἂν αὐθις ἐγκριθῇ παρὰ τῆς Σεβασμιότητος, παρὰ τοῦ λαοσθέντος καὶ παρὰ τῆς κοινότητος, θέλουν διαμένει οἱ αὐτοὶ, εἰ δὲ μὴ θὰ ἀντικαταστήνῃται ἕτερα ἀντὶ τούτων οἱ ἐγκριθέντες, παραλαμβάνοντες ὑπὸ τὴν φροντίδα τῆς ἐπιτροπῆς τὴν σῶα παρὰ τῶν πρώτων, ὅσα αὐτοῖς ἤδη παρεδόθησαν, μετὰ τὸ νὰ ὑπερισχύῃ εἰς ἐκλογὴν ἄλλου προσώπου ἄχρι τῆς τριετοῦς ἐπιτροπῆς τῶν ἡ πλειοψηφία, ἂν τυχὼν ἀποβίωσιν τις ἐξ αὐτῶν, μετὰ τὸ νὰ προσδιορίζωσιν αὐτοὶ εἰρηνικῶς οἱ ἐγκριθέντες ἐπίτροποι τὸν κατάλληλον εἰς ἐπιστάσιν τῆς ἀπαιτουμένης πράξεως, διὰ τὸ νὰ διευθύνῃται ἡ ἐκ τῶν μελῶν τούτων πρᾶξις ἐν τάξει ὅθεν ἐγένετο τὸ παρὸν τῇ ἐπισημῇ ἐπιβεβαιώσει τοῦ Σεβ. φέροντος, καὶ τῇ ἡμῶν ὑπογραφῇ, ἐγγραφὲν ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι, καὶ ἐνεχειρίσθη πρὸς αὐτοὺς εἰς ἀποφυγὴν ἰσως ἐνδεχομένης διχονοίας.

Τῇ θ' Αὐγούστου: αὐγὴ ἐν Ναούσῃ

Μάμαντης Ἀναστασίου
Κώστας Περγικάρης
Ἀγγελάκης Ἰωάννου
Γρηγόριος Γ. Παπα
Γιάννης γγίνα
Χρήστος Χ' Νικολάου
Κ.Α. Κανδυλίδης
Δημιος γεωργίου
τάσιος Μόκιου
Κώστας Ἀναστασίου
Στέφος Γεωργίου

Κώστας Γαλανοῦ
Χ' Ἀντωνίου Χρυσάφη

III. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ — ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὸ πρῶτον πρακτικὸν καταχωρεῖται στὴν 26 σελίδα τοῦ κώδικα καὶ τὸ περιεχόμενό του εἶναι ἀπόφασις ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀνέγερσιν ἀλληλοδιδασκατικοῦ σχολείου στὴ Νάουσα γιὰ «κοινὴν ὠφέλειαν τῆς νεολαίας».

Ἀποφασίζεται ἡ ἀνέγερσις τῆς Σχολῆς «διὰ τῆς προτροπῆς τῆς αὐτοῦ Πανιερότητος» δηλ τοῦ μητροπολίτου Βεροίας καὶ Ναούσης Θεοκλήτου. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ παραχωρεῖται ἀπὸ τὸ μοναστήρι Ταξιάρχων³ μετόχι τοῦ μέσα στὴν πόλιν.

Μετὰ τὸ ἴδιο πρακτικὸν ὁρίζονται ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς οἱ: Ἰωάννης Γ. Σημανίκας καὶ Κώστας Περγικάρης. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐπιτροποὺς, ὑπογράφουν τὸ πρακτικὸν καὶ ἄλλοι 10 πρῶτοντες τῆς Ναούσης. Τὸ γνήσιο τοῦ πρακτικοῦ καὶ τῶν ὑπογραφῶν «ἐπιβεβαιώσῃ» ὁ Βεροίας καὶ Ναούσης Θεοκλήτος μετὰ ἡμερομηνία 5 Μαρτίου 1849.

Τὸ δεύτερον πρακτικὸν ποὺ χρονικὰ ἀπέχει ἀπὸ τὸ πρῶτον 4,5 περίπου χρόνια, καταχωρεῖται στὴν 36 σελίδα τοῦ κώδικα. Τὸ περιεχόμενό του ἀναφέρεται

α) Στὸν κτίτορα Χ' Νικολάου Ζαφείρη ποὺ μετὰ τὴν ἐκτίσιν τῆς Σχολῆς καὶ διέθεσε σὲ ὁμολογίαις 24.000 γρ. γιὰ τὰ ἐξόδα λειτουργίας τῆς.

β) Στὸν τρόπο διοικήσεως τῆς Σχολῆς (διορίστηκαν 12 μέλη - ἐπίτροποι γιὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς Σχολῆς).

γ) Στὸ σκοπὸ τῆς Σχολῆς.

Τὸ πρακτικὸν ὑπογράφουν 13 πρῶτοντες τῆς Ναούσης καὶ τὸ γνήσιο τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς ὑπογραφῆς «ἐπιβεβαιώσῃ» ὁ Μητροπολίτης Θεοκλήτος μετὰ ἡμερομηνία 9 Αὐγούστου 1853.

Ἀπὸ τῆς πληροφορίας τῶν δύο πρακτικῶν βγάζουμε τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

α) Γιὰ πρώτη φορὰ λειτουργεῖ ἀλληλοδιδασκατικὴ Σχολὴ στὴ Νάουσα τὸ 1853 (τέσσερα καὶ μισὰ

χρόνια κράτησε ἡ ἀνέγερσις τῆς Σχολῆς).

β) Ἐνῶ, κατ' ἀρχὴν, ἀποφασίστηκε ἡ ἀνέγερσις τῆς ἀλληλοδιδασκατικῆς Σχολῆς «διὰ κοινῆς δαπάνης», στὴ συνέχεια ὁ Χ' Νικολάου Ζαφείρης ἀνέλαβε ἐξ ὁλοκλήρου τὴν δαπάνη τῆς ἀνεγέρσεως.

γ) Ἡ ἐκκλησία πρωτοστατεῖ στὴν ἱδρυση καὶ λειτουργία τῶν Σχολείων, γιατί, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ δεύτερον πρακτικὸν, οἱ ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς εἶχαν τὴν ἐξουσιοδότηση «να εἰσπράξωσι διὰ τῆς ἐπιμελείας τῶν» τῆς εἰσφορῆς τῶν ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, ιδιωτῶν καὶ τῆς κρατήσεως ἀπὸ τῆς προκοιτημῆσεως καὶ ὁ μητροπολίτης «διὰ τῆς προτροπῆς» του συντελεῖ νὰ ἀποφασισθεῖ ἡ ἀνέγερσις τῆς Σχολῆς.

δ) Ἡ ἀπόφασις γιὰ τὴν ἀνέγερσιν συμπίπτει χρονικὰ (μετὰ διαφορά δύο μηνῶν) μετὰ τὴν ἱδρυση ἀλληλοδιδασκατικῆς Σχολῆς στὴ Βέροια⁴.

Πέρα ἀπ' αὐτὰ νομίζω ὁ εἰδικὸς ἐρευνητὴς θὰ διαπιστώσῃ καὶ ἄλλα ἀξιόλογα στοιχεῖα ποὺ εἶναι γιὰ τὴ μελέτη τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας στὴ Νάουσα.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. Ματθαίου Κ. Παπανίκα, Σχεδιασμός, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867, σ. 51 - 52, Εὐσταθίου Ι. Στουγιαννάκη, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης, Ἐκδόσις συλλόγου ἀποφοίτων Λαππείου Γυμνασίου Ναούσης «Ἀναστάσιος Μιχαὴλ ὁ Λόγιος» Θεο(ν)ίκη 1976' σ. 49 - 51.

2. Ὁ κώδικας αὐτὸς, διαστάσεων 32,7 x 24,4 ἐκατ., ἔχει 354 σελίδες. Εἰς τὸ μέσον τοῦ πρώτου φύλλου φέρει τὸν τίτλον «Κώδιξ Μητροπόλεως Βεροίας καὶ Ναούσης 1833 - 1834» Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τόμος πρῶτος, Βέροια 1960, σ. 41.

3 Εὐσταθίου Ι. Στουγιαννάκη, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 27.

4. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, τὰ σχολεῖα τῆς Βεροίας μετὰ τὸ 1821, Μ.Η. (Σφενδόνη) 1962, σ. 103 - 106.

‘Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Σεραφεΐμ Β’ καὶ οἱ σχέσεις του μέ τῇ Ρωσικῇ Αὐτοκρατορίᾳ

Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ τῆς τυραννίας κάτω ἀπ’ τὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ, δὲν ἦταν λίγοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες τοῦ Γένους μας ποὺ παράλληλα μὲ τὰ θρησκευτικὰ τοὺς καθήκοντα φρόντιζαν καὶ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν βασανισμένων ραγιάδων. Οἱ προσπάθειες τοὺς αὐτὲς ὅμως πολλὰς φορὲς γινόταν γνωστὲς ἀπ’ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι φρόντιζαν νὰ τιμωροῦν παραδειγματικὰ τοὺς Ἕλληνες ἱεράρχες, ποὺ τολμοῦσαν νὰ σηκώσουν κεφάλι στὸν Τούρκο κατακτητὴ.

‘Ο μητροπολίτης Τρίκκης Διονύσιος ὁ φιλόσοφος ἢ Σκυλόσοφος γδάρθηκε ἀπ’ τοὺς Τούρκους τὸ 1611 μαζὶ μὲ 25 παλλικάρια του. Τόσο χάρηκαν οἱ Τούρκοι ἀπ’ τὴν ἐπιτυχία τοὺς ὥστε γέμισαν τὸ δέρμα τοῦ μητροπολίτη μὲ ἄχυρα καὶ τὸ παρουσίασαν μαζὺ μὲ τὰ 25 κεφάλια τῶν παλλικαριῶν του στὸ μεγάλο Βεζύρη κι’ ἐκεῖνος τοὺς εἰδοποίησε πὺς δὲν τοῦ ἄρεσε καθόλου τὸ θέαμα καὶ διέταξε νὰ τὰ ρίξουν στοὺς σουλτανικοὺς σταύλους. ‘Ο Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Παρθένιος ὁ Β’ πνίχτηκε στὶς 10 Μαΐου τοῦ 1651 γιὰτὶ διατηροῦσε ἀλληλογραφία μὲ Ρώσους! ‘Ο Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Παρθένιος ὁ Γ’ κρεμάστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὶς 24 Μαρτίου 1657 γιὰτὶ τάχα παρακίνησε τοὺς Κοζάκους καὶ τοὺς Ρώσους ἐνάντια στοὺς Τούρκους. ‘Ο μητροπολίτης Λακεδαιμόνιος ἀποκεφαλίστηκε γιὰτὶ τὸν ὑποψίαζόταν πὺς προετοίμαζε ἐξέγερση. ‘Ο Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μελέτιος βασανίστηκε καὶ ἐξορίστηκε στὴ Μυτιλήνη γιὰτὶ διατηροῦσε ἀλληλογραφία μὲ τὸν Πάππο. Κι’ αὐτὰ εἶναι μερικὰ μόνον παραδείγματα.

Τὸν 18ο αἰῶνα ἡ ἀνατολικὴ πολιτικὴ τῆς Ρωσίας, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὸν Μεγάλον Πέτρο, συνεχίστηκε ἀπὸ μιὰ γυναῖκα, ποὺ δὲ

γεννήθηκε οὔτε Ρωσίδα ἀλλὰ οὐτετε καὶ Ὁρθόδοξη. Αὐτὴ ἦταν ἡ Αἰκατερίνη ἡ Β’. Οἱ εἰδικοί ιστορικοὶ ὀνομάζουν καὶ χαρακτηρίζουν τὴν πολιτικὴ αὐτὴ τῆς Αἰκατερίνης σὰν «μεγαλεπίβολη». Καὶ εἶναι ἀλήθεια πὺς γιὰ τὸ δεῦτερον μιστὸ τοῦ 18ου αἰῶνα ἡ πολιτικὴ αὐτὴ δὲν ἦταν καθόλου ἀσίμαντη. Εἶν’ ἀλήθεια ἀκόμη ὅτι τὸν 18ο αἰῶνα ἡ πολιτικὴ τῶν Τσάρων εἶχε σκοπὸ νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς

Τοῦ Κ.Κ. Παπουλίδου
Ἐπιστημονικοῦ Συνεργάτη
τοῦ ΙΜΧΑ

Χριστιανικοὺς λαοὺς τῶν Βαλκανίων, ποὺ ἦταν ὑποτελεῖς στὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, κι’ αὐτὸ μόνον καὶ μόνο γιὰ νὰ κερδίσει ἡ Ρωσία περισσότερα ἐδάφη ἀπὸ τὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ Αἰκατερίνη ἡ Β’ εἶχε ἀντιληφθεῖ πολὺ καλὰ ὅτι γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχεδίου, δηλαδὴ τοῦ σχεδίου ποὺ προέβλεπε τὴν ἐπέκταση τῶν ρωσικῶν συνόρων πρὸς τὴ Μαύρη Θάλασσα ἔπρεπε νὰ εἶχε μαζὺ τῆς τοὺς Ἕλληνες. Σὰν πρῶτο σχέδιο εἶχε καταστρωθεῖ ἡ ἐξέγερση τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Γι’ αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ὄργωναν τὶς θάλασσες μὲ τὰ μπρίκια τους, ἡ Αἰκατερίνη κατάλαβε καλὰ πὺς οἱ Ἕλληνες θὰ μπορούσαν νὰ τὴ βοηθήσουν. Γι’ αὐτὸν τὸν λόγο ἀκόμη συνέλαβε τὴν ἰδέα τῆς ἀνασυστάσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοκράτορας θὰ ἦταν βέβαια Ρώσος! Τότε ἡ Αἰκα-

τερίνη θυμήθηκε τὰ ἱστορικὰ διακαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ παράλληλα βάπτισε τὸν ἐγγονὸς της: Κωνσταντῖνο. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ θυμηθοῦμε τὸν σχετικὸ στίχο ἀπ’ ἓνα ποίημα τοῦ γνωστοῦ μας ποιητῆ Παναγιώτη Σούτσου:

«...Κωνσταντῖνος ἱδρυσεν, εἰς τὴν
βασίλειαν,
Ἄλλος τὴν ἀπώλεσεν, εἰς ἡμέραν
μίαν.
Κωνσταντῖνος ἕτερος ταύτην κα-
κατήσσει
καὶ τὸ ἰσοζύγιον τῆς Εὐρώπης στή-
σει!...»

Οἱ τέσσερις αὐτοὶ στίχοι παρέχουν ὅλη τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς, τοὺς πόθους τοὺς αἰώνιους καὶ ἀκατάλυτους τῶν ὑπουδόλων, τὰ σχέδια τῆς Τσαρίνας Αἰκατερίνης καὶ ἀκόμη τὶς γενικὲς γραμμὲς μιᾶς ἐξελέξεως ποὺ ἔμεινε ἀλησιόνητη στὴν ἱστορία τοῦ Γένους. Κωνσταντῖνος ὁ Α’ «Ὁ ἰδρύσας» εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Α’ ποὺ ἔκτισε τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἱδρυσεν τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Κωνσταντῖνος «ὁ ἀπωλέσας» εἶναι ὁ μαρτυρικὸς αὐτοκράτορας, ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε μὲ τὸ θάνατό του τὸ αἰώνιο παράδειγμα τῆς θυσίας. Ἀλλὰ «Κωνσταντῖνος ὁ αὐτὴν ἀνακτήσει καὶ τὸ ἰσοζύγιον τῆς Εὐρώπης στήσει» εἶναι ὁ ἐγγονὸς τῆς Αἰκατερίνης, αὐτὸς ποὺ, σύμφωνα μὲ ρωσικὰ σχέδια, θὰ φοροῦσε στὸ κεφάλι του τὸ διπλὸ στέμμα τῶν Τσάρων καὶ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων.

Στὰ μεγαλεπίβολα αὐτὰ σχέδια εἶδαν οἱ Ἕλληνες ραγιάδες τὴ χαρὰν τῆς ἐλευθερίας τους. Πί-

στεψαν στη βοήθεια του ξανθοῦ γένους. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν κι' ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Σεραφείμ ὁ Β΄, πού χάρις τὸν πατριωτισμὸ του καὶ τὴν ἐπιθυμία του νὰ δεῖ μιὰ μέρα ἐλεύθερη τὴν πατρίδα του, βοήθησε τὰ ρωσικὰ σχέδια, πιστεύοντας στὴν βοήθεια τῶν ὁμοδόξων.

Χρόνια τώρα ἡ μόνη παρηγορία τῶν Ἑλλήνων σκλάβων ἦταν τὸ περιεχόμενο τοῦ κλασσικοῦ ποιήματος:

«Ἀκόμα τούτ' τὴν ἀνοιξη
ραγιάδες, ραγιάδες,
τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
καϋμένη Ρούμελη:
ὅσο νὰ ῥθεῖ ὁ Μόσκοβος
ραγιάδες, ραγιάδες,
νὰ φέρει τὸ σεφέρι,
Μωρηὰ καὶ Ρούμελη».

Ὅταν ὅμως στὰ Ὀρλωφικὰ πῆ-
στεψαν οἱ Ἕλληνες πὼς μετὰ τὴν
ἐμφάνιση τοῦ ρωσικοῦ στόλου
στὴν Πελοπόννησο καὶ στὰ νησιά
τοῦ Αἰγαίου Πελάγους θὰ ἀπε-
λευθερωνόταν ἡ Ἑλλάδα, ἀνα-
πτερύθηκε τὸ ἠθικὸ ὅλων. Μετὰ
τὴν ἀποτυχία ὅμως τῶν Ὀρλωφι-
κῶν καὶ τὴν καταστροφή τῆς Πε-
λοποννήσου ἀπ' τοὺς Τουρκαλθα-
νοὺς, πάλι ἡ λαϊκὴ μοῦσα θρήνη-
σε τὴ μοῖρα τοῦ Νεοέλληνα, καὶ
ἀναφέρει τὸ ἐξῆς:

«Μᾶς ἦρθε (ὁ Μόσκοβος) καὶ μᾶς
ἄναψε φωτιά ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη,
καὶ ἄφσι νὰ τὴ σβήσουμε μὲ γιαίμα
καὶ μὲ δάκρυ.
Οἱ ξένους ποτέ τὸ καλὸ τοῦ ἁλ-
λουνοῦ δὲ θέλει,
κι ἄλοἱ πού καρτερεῖ ἀπὸ ξένο
καρβέλι
καὶ νὰ πικρῇ ἀπὸ ξένο βουτσέλι».

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἄς δοῦ-
με τίς σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ
Πατριάρχου Σεραφείμ τοῦ Β΄ μετὰ
τοὺς Ρώσους.

Ὁ Σεραφείμ, πού λεγόταν Ἀ-
ννίνος στὸ ἐπίθετο, καταγόταν ἀ-
πὸ τὴν Ἠπειρο. Ἀπὸ τὸ 1746 ὡς
τὸ 1757 ἦταν μητροπολίτης Βάρ-

νας καὶ ἀπὸ τὸ 1757 ὡς τὸ 1761
ἦταν Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

Στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο συ-
νέδεσε τὸ ὄνομά του, μετὰ τὴ διοι-
κητικὴ καὶ διδακτικὴ ἀνανέωση
τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας. Γι'
αὐτὸ κάλεσε κοντὰ του τὸν μεγά-
λο δάσκαλο Εὐγένιο Βούλγαρη
πού ἦταν ἀπ' τοὺς λίγους φωτι-
σμένους κληρικοὺς τῆς ἐποχῆς
ἐκείνης. Τὸ 1759 ὁ Πατριάρχης
Σεραφείμ καθιέρωσε νὰ γιορτάζε-
ται μετὰ τὴν πρέπουσα τιμὴ ἡ μνή-
μη τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα. Ὁ Ἅ-
γιος Ἀνδρέας εἶναι βέβαια ἐκεῖ-
νος πού ἐγκατέστησε τὸν πρῶτο
ἐπίσκοπο στὴν Κωνσταντινούπολη
τὸν Στάχυ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ ρωσικὴ
παράδοση θεωρεῖται ὅτι διέδωσε
τὸ Χριστιανισμὸ στὴ Ρωσία. Ἐτοί
ὁ Πατριάρχης Σεραφείμ, σὰν
γιορτάστηκε γιὰ πρώτη φορά στὸ
Φανάρι ἡ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀν-
δρέα, θεώρησε σκόπιμο νὰ καλέ-
σει, στὴ γιορτῇ, τὸ Ρῶσο πρε-
σβευτὴ στὴν Κωνσταντινούπολη.

Τὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς λένε μά-
λιστα πὼς ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Πρε-
σβευτῆ τῆς Ρωσίας ὁργανώθηκε
σύμφωνα μετὰ τὸ πρωτόκολλο τῆς
Πατριαρχικῆς Αὐλῆς. Τὸν πανη-
γυρικὸ τῆς ἡμέρας τὸν ἀνέλαβε
ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις. Αὐτὴ ἡ
«φιλωρωσικὴ» στάση τοῦ Οἰκου-
μενικοῦ Πατριάρχου δὲν ἔμεινε χω-
ρὶς συνέπειες. Ἐξορίστηκε ὁ Σε-
ραφείμ ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπο-
λη καὶ κατέφυγε στὸ Ἅγιον Ὀ-
ρος. Στὸ Ἅγιον Ὀρος, πάλι βλέ-
πουμε μιὰ «φιλωρωσικὴ» του κί-
νηση. Στὶς Καρυὲς ὁργάνωσε ὁ
ἐξόριστος Πατριάρχης τὸ κονάκι
του, δίπλα στὴ Σκήτη τοῦ Ἁγίου
Ἀντωνίου. Δὲν πέρασε ὅμως, πο-
λὺς καιρὸς κι' ὁ Σεραφείμ ὀνόμα-
σε τὴ Σκήτη τοῦ Ἁγίου Ἀντωνί-
ου σὲ Σκήτη τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα.

Ἀργότερα, στὸ ἴδιο μέρος χτίστη-
κε ἡ μεγάλη σὲ κτιριακὲς ἐγκατα-
στάσεις Σκήτη τοῦ Ἁγίου Ἀν-
δρέα, τὸ γνωστὸ Σεράϊ.

Καὶ στὸ Ἅγιον Ὀρος ἀκόμη
ἡ παρουσία τοῦ Σεραφείμ δημι-
ουργοῦσε προβλήματα. Οἱ Τοῦρ-
κοὶ θεώρησαν καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς
ὀνομασίας τῆς Σκήτης ἀκόμη σὲ

φιλωρωσικὴ κίνηση. Ἐτοί μαθαί-
νουμε πὼς ὁ Σεραφείμ, ὁ ἐξόρι-
στος Οἰκουμενικός Πατριάρχης,
βρῆκε, τὸ 1771, καταφύγιο στὰ νη-
σιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὅπου
βρίσκονταν ὁ ρωσικὸς στόλος τοῦ
Ὀρλώφ. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ παρου-
σιάζεται γιὰ πρώτη φορά στὰ χρο-
νικὰ νὰ βρίσκει καταφύγιο ἕνας
Ἕλληνας Πατριάρχης στὸ ρωσι-
κὸ στόλο, πού βρισκόταν σὲ τουρ-
κικὴ, τότε, δικαιοδοσία.

Σέ λίγο ὁ Οἰκουμενικός Πατρι-
άρχης βρέθηκε κοντὰ στὴν Αἰκα-
τερίνη τὴ Μεγάλῃ καὶ στάθηκε ὁ
βοηθὸς τῆς στὴν πραγματοποιήση
τοῦ Ἑλληνικοῦ τοῦ σχεδίου.

Ἀπὸ ἔγγραφο τῆς ἐποχῆς πού
βρίσκονται σὲ Ἀρχεῖα τοῦ Λένιν-
γραντ πληροφοροῦμαστε ὅτι εἶχε
200 ρούβλια τὸ μῆνα ἐπιχορήγη-
ση καὶ ὅτι τὸ 1775 χειροτόνησε,
μαζὺ μετὰ ἄλλους ἐπίσκοπο τὸν Εὐ-
γένιο Βούλγαρη, γιὰ τὸν ὁποῖο
συμβούλεψε τὴν Αἰκατερίνη νὰ
καλέσει στὴ Ρωσία. Ὁ Εὐγένιος
Βούλγαρης μετὰ τὴ σειρά του συμ-
βούλεψε τὴ Μεγάλῃ Αἰκατερίνη
νὰ καλέσει στὴ Ρωσία ἕναν ἄλλο
λόγιο κληρικὸ: τὸ Νικηφόρο Θεο-
τόκη!

Ἀσχετα ἂν δὲν πραγματοποιή-
θηκε τὸ Ἑλληνικὸ σχέδιο τῆς Με-
γάλῃς Αἰκατερίνης, οἱ τρεῖς κλη-
ρικοὶ πού ἀναφέραμε τὴν βοήθη-
σαν νὰ ἀντιληφθεῖ τὴ θέση τῶν
σκλαβωμένων ραγιάδων στὴ Βαλ-
κανικὴ Χερσόνησο.

Κι' ἂν ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ
- Καϊναρτζή, πού ἔγινε τὸ 1774 με-
ταξὺ τῆς Ρωσικῆς καὶ τῆς Ὀθωμα-
νικῆς Αὐτοκρατορίας, βοήθησε κυ-
ρίως τὴ Ρωσία νὰ φθάσει μέχρι
τὸν Εὐξεινο Πόντο, πρέπει νὰ
ἀναγνωρίσουμε ὅτι ἡ Συνθήκη ἐ-
κείνη ἔκανε λιγότερο καταπιεστι-
κὴ τὴ ζωὴ τοῦ ραγιά στὰ Βαλκά-
νια.

Ὁ Πατριάρχης Σεραφείμ ὁ Β΄
πέθανε στὴν Πολτάβα τὸ 1779 καὶ
τάφηκε δίπλα στὸν τάφο ἐνὸς ἄλ-
λου Ἑλλήνα Πατριάρχη πού τά-
φηκε ἐκεῖ: τοῦ Ἀθανασίου Πα-
τελλάρου πού λατρεύεται σὰν
ἅγιος στὴ Ρωσία.

Ο ΣΕΙΣΜΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ

ΜΕΡΟΣ Β'

(Συνέχεια από το 8ο τεύχος)

4. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

Ο σεισμικός κίνδυνος είναι η βασική αιτία της γένεσης της επιστήμης της Σεισμολογίας και άλλων σχετικών με τον κίνδυνο αυτό κλάδων της επιστήμης και της τεχνικής. Έτσι οι επιστήμονες εργάζονται συστηματικά επί πολλές δεκαετίες για την επινόηση επιστημονικών μεθόδων αντιμετώπισης του σεισμικού κινδύνου. Παρ' ότι τα πρακτικώς εφαρμόσιμα αποτελέσματα των μεθόδων αυτών δε μπορεί να θεωρηθούν έντυπωσιακά, προσφέρουν όμως όρισμα απ' αυτά σημαντική αντισεισμική προστασία αν εφαρμοσθούν κατάλληλα. Πρόσφατα δε επιστημονικά στοιχεία δείχνουν ότι θα ξρθεί ίσως εποχή που οι σεισμοί θα αποτελούν δευτερεύοντα κίνδυνο για τους ανθρώπους που ζούν σε σεισμικές περιοχές.

Τρείς είναι οι τρόποι με τους οποίους η επιστήμη και η τεχνική προσπαθούν να μειώσουν ή και να εξαλείψουν το σεισμικό κίνδυνο. Αιτοί, κατά σειρά πρακτικής τους σημασίας, είναι η ανάπτυξη μεθόδων σχεδίασης και κατασκευής αντισεισμικών οικοδομών και άλλων τεχνικών έργων, η πρόγνωση των σεισμών και η ανάπτυξη μεθόδων τεχνητού έλέγχου της άπτελευθέρωσης της σεισμικής ενέργειας.

4.1. Σχεδίαση και Κατασκευή Άντισεισμικών Τεχνικών Έργων

Ο αποτελεσματικότερος τρόπος προστασίας της ζωής και της περιουσίας των ανθρώπων που ζούν σε μια σεισμική περιοχή είναι η κατασκευή κτιρίων τα οποία μπορούν να αντέξουν στις σεισμικές δυνάμεις που αναμένονται στην περιοχή αυτή. Για να προκαθορισθούν οι σεισμικές δυνάμεις οι οποίες πρόκειται να ασκηθούν πάνω σε μια τεχνική κατασκευή και τα αποτελέσματα των δυνάμεων αυτών είναι απαραίτητες καθαρά σεισμολογικές και γεωφυσικές γνώσεις, γνώσεις που αφορούν το έδαφος θεμελίωσης της κατασκευής και γνώσεις που σχετίζονται με την ίδια την κατασκευή. Συνεπώς, για τη λύση του προβλήματος αυτού είναι απαραίτητη η συνεργασία σεισμολόγων, γεωλόγων και μηχανικών.

Οι σεισμολογικές και γεωφυσικές γνώσεις αφορούν τον τρόπο κατανομής των σεισμικών έστιων (γεωγραφική διανομή των επικέντρων των σεισμών, βάθος των σεισμικών έστιων) που απειλούν την οικοδομή, τα μεγέθη των σεισμών που γεννιούνται στις έστιες αυτές, τον τρόπο που γίνεται η ακτινοβολία της σεισμικής ενέργειας στην κάθε έστια (ποσοστό ενεργ-

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΕΩΣ ΤΟΥ

γείας που εκπέμπεται προς κάθε διεύθυνση, συχνότητα των σεισμικών κυμάτων), την επίδραση των πετρωμάτων από τα οποία περνούν τα σεισμικά κύματα μέχρι να φθάσουν στα θεμέλια της οικοδομής (τρόπος απόσβεσης των κυμάτων). Οι γεωλογικές γνώσεις αφορούν τις παραμορφώσεις και διαρρήξεις του φλοιού της Γης που οφείλονται σε παλιότερους σεισμούς (γεωλογικά ρήγματα κλπ.) και το έδαφος θεμελίωσης των οικοδομών (χαλαρότητα εδάφους, κατολισθήσεις κλπ.). Οι γνώσεις που σχετίζονται με την ίδια την κατασκευή αφορούν την ιδιοπερίοδο ταλάντωσης αυτής (ύψος, άκαμψία κλπ.), την απόσβεση των ταλαντώσεων της και το όριο παραμόρφωσης και

Τού Β. Κ. ΠΑΠΑΖΑΧΟΥ

καθηγητού της Γεωφυσικής του
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης

κατάρρευσης της οικοδομής (πλαστικότητα κλπ.).

Θα μπορούσε βέβαια κάποιος να ρωτήσει, γιατί απαιτούνται τόσο πολλές γνώσεις και πρέπει να γίνει τόσο σημαντική δουλειά για τη λύση του προβλήματος αυτού και δεν κατασκευάζονται όλες οι τεχνικές κατασκευές τόσο γερές ώστε να αντέχουν σε οποδήποτε μεγάλο σεισμό; Η τέτοια λύση του προβλήματος προσκρούει σε ανυπέρβλητα οικονομικά εμπόδια. Το κόστος για τόσο γερές οικοδομές είναι μεγάλο. Πρέπει όρισημένη οικοδομή να ενισχυθεί τόσο όσο χρειάζεται ώστε να μη καταρρεύσει από την ισχυρότερη αναμενόμενη σεισμική κίνηση στον τόπο της κατασκευής και να μη πάθει καμιά βλάβη ή να πάθει μικρή βλάβη, που να μπορεί εύκολα να επισκευασθεί, από την πιθανότερη ισχυρή κίνηση κατά το χρόνο ζωής της κατασκευής.

Ο καθορισμός, όμως, των εδαφικών κινήσεων σ' όρισημένη θέση που πρόκειται να γίνει μια οικοδομή και ο τρόπος σχεδιασμού και κατασκευής της οικοδομής ώστε σε περίπτωση σεισμού να επιτευχθούν τα παραπάνω αποτελέσματα, που παρέχουν ικανοποιητική προστασία χωρίς υπερβολική δαπάνη, είναι δυνατό μόνο όταν υπάρχουν οι σχετικές γεωφυσικές (σεισμολογικές κλπ.), γεωλογικές και τεχνικές γνώσεις.

Όταν υπάρχουν τέτοιες γνώσεις και αξιοποιούνται σωστά, το απαιτούμενο παραπάνω κόστος για την αντισεισμική κατασκευή κυμαίνεται μεταξύ 5 και 20%

ανάλογα με το σεισμικό κίνδυνο (σεισμικότητα, έδαφος θεμελίωσης κλπ.) που διατρέχει ή οικοδομή.

4.2. Πρόγνωση των Σεισμών

Οί περισσότερες από τις κατασκευές που βρίσκονται σήμερα σε σεισμικές περιοχές δέ σχεδιάστηκαν και δεν κατασκευάστηκαν για να αντέχουν στους σεισμούς. Η αποτελεσματική ενίσχυση των οικοδομών αυτών είναι βέβαια δυνατή αλλά αυτή αποτελεί δύσκολο πρόβλημα όχι μόνο για τεχνικούς λόγους αλλά και για άλλους λόγους, όπως είναι η απροθυμία των ιδιοκτητών να υποβληθούν σε έξοδα για οικοδομή που ήδη υπάρχει κλπ. Θα περάσουν, συνεπώς, πολλά χρόνια μέχρις ότου όλες οι τεχνικές κατασκευές είναι αντισεισμικές. Γι' αυτό, είμαστε υποχρεωμένοι να ζούμε και να εργαζόμαστε σε σίτια, πολλά από τα οποία δεν πληρούν ούτε καν τους βασικούς 5 όρους αντισεισμικής προστασίας. Αυτός είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο είναι απαραίτητη η ανάπτυξη μέσων πρόγνωσης των σεισμών.

Η πρόγνωση των σεισμών δεν θα εμποδίσει βέβαια τις άμεσες βλάβες στα κτίρια, θα ελαττώσει όμως τις έμμεσες βλάβες (από πυρκαϊές που προκαλούνται από σεισμούς κλπ.) και ασφαλώς θα σώσει ανθρώπινες ζωές.

Από τα πρώτα χρόνια της εμφάνισης της Σεισμολογίας σαν ανεξάρτητης επιστήμης (περί τις αρχές του είκοστου αιώνα) και από παλιότερα ακόμα, η πρόγνωση των σεισμών, δηλαδή ο καθορισμός του χώρου, του χρόνου και της έντασης (ή του μεγέθους) τους πριν από τη γένεσή τους, αποτέλεσε ένα από τα βασικά προβλήματα της. Σύντομα, όμως, δείχθηκε ότι το πρόβλημα της πρόγνωσης ήταν φοβερά δύσκολο και γιατί η σχετική προσπάθεια είχε σχεδόν εγκαταλειφθεί και η Σεισμολογία στράφηκε προς άλλους τομείς έρευνας (μελέτη του εσωτερικού της Γης, αναζήτηση κοιτασμάτων πετρελαίου και μεταλλευμάτων κλπ.) όπου μάλιστα σημείωσε έντυπωσιακή επιτυχία. Η ανάπτυξη, αργότερα, των σεισμολογικών και άλλων γεωφυσικών μεθόδων, η αύξηση του αριθμού και της ακρίβειας των γεωφυσικών παρατηρήσεων καθώς και η ραγδαία ανάπτυξη άλλων συγγενών επιστημών (Μαθηματικών, Ηλεκτρονικής, Γεωλογίας κλπ.) δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ώστε το πρόβλημα της πρόγνωσης να μπορεί να αντιμετωπισθεί σοβαρά. Έτσι, κατά τις τελευταίες δυο δεκαετίες, καταβάλλεται αξιόλογη προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή.

Η αρχή στην οποία βασίζονται σήμερα όλες οι υπό δοκιμή μέθοδοι πρόγνωσης είναι η συνεχής παρακολούθηση διάφορων γεωφυσικών και άλλων φαινομένων στις τεκτονικά (σεισμικά) ενεργές περιοχές, ώστε να καθορισθούν εκείνα από τα φαινόμενα που σχετίζονται με τα αίτια γένεσης των σεισμών και προηγούνται των σεισμών. Τα σημαντικότερα από τα φαινόμενα αυτά είναι διάφορες παραμορφώσεις του φλοιού, μεταβολές της συχνότητας (αριθμού ανά μονάδα

χρόνου) των μικρών σεισμών, της ταχύτητας διάδοσης των σεισμικών κυμάτων, της ηλεκτρικής αντίστασης των πετρωμάτων, της έντασης του γεωμαγνητικού πεδίου και του πεδίου βαρύτητας, της περιεκτικότητας του μεταλλικού νερού σε ραδόνιο (ραδιενεργό αέριο), της θερμοκρασίας του νερού των βαθιών πηγαδιών και του βάθους της επιφάνειας του νερού αυτού.

Τέτοιες μεταβολές όχι μόνο έχουν παρατηρηθεί πριν από αρκετούς σεισμούς και έχει γίνει πρόγνωση μερικών σεισμών με βάση τις μεταβολές αυτές αλλά έχει αναπτυχθεί και σχετική θεωρία έρμηνείας των μεταβολών, ή οποία λέγεται θεωρία της διαστολικότητας. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η οποία βασίζεται σε συσχέτιση αποτελεσμάτων εργαστηριακών πειραμάτων με παρατηρήσεις στη φύση, ο χώρος στην έστια ενός σεισμού και γύρω απ' αυτήν διαστέλλεται έντονα πριν από το σεισμό, ή δέ διάρκειά της διαστολής αυτής είναι τόσο μεγαλύτερη όσο μεγαλύτερος είναι ο σεισμός που πρόκειται να ακολουθήσει.

Το πρόβλημα της πρόγνωσης φαίνεται ότι θα λυθεί μέχρι το τέλος της επόμενης δεκαετίας, σε πρώτη προσέγγιση τουλάχιστον, σε χώρες όπου πραγματοποιείται έντονη πειραματική και θεωρητική έρευνα. Θα χρειασθεί, όμως, περισσότερος χρόνος μέχρις ότου επιτευχθεί ή απαιτούμενη ακρίβεια, κυρίως όσον αφορά το χρόνο γένεσης του αναμενόμενου σεισμού, ώστε ή προειδοποίηση των κατοίκων για επερχόμενο σεισμικό κίνδυνο να έχει θετικό συνολικό αποτέλεσμα. Τούτο, γιατί υπάρχουν σοβαροί λόγοι να πιστεύουμε ότι ή ανακοίνωση ενός επερχόμενου σεισμού θα έχει κοινωνικές και κυρίως οικονομικές συνέπειες εξίσου σοβαρές με τις αντίστοιχες συνέπειες του ίδιου του σεισμού, όταν ο χρόνος που προβλέπεται να γίνει ο σεισμός δεν είναι γνωστός με αρκετή ακρίβεια.

4.3. Τεχνητός Έλεγχος του Τρόπου Απελευθέρωσης της Σεισμικής Ενέργειας

Κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια και ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία όρισμένες παρατηρήσεις έδειξαν, ότι διάφορα αίτια, που έχουν την πηγή τους πάνω στην επιφάνεια της Γης, επηρεάζουν τοπικά τη σεισμική δράση κάτω από ειδικές συνθήκες. Πιο έντυπωσιακές από τις σχετικές παρατηρήσεις είναι εκείνες οι οποίες αφορούν τις περιπτώσεις είκοσι και πλέον τεχνητών λιμνών που ή πλήρωσή τους με νερό παρουσίασε σαφή συσχέτιση με την αύξηση της τοπικής σεισμικής δράσης. Παρατηρήθηκε επίσης ότι σε όρισμένες περιπτώσεις ή διοχέτευση μέσα στο έδαφος ύγρων επηρέασε τη σεισμική δράση. Έντυπωσιακή είναι ή περίπτωση μιας περιοχής κοντά στο Denver του Κολοράδο (ΗΠΑ) όπου ή διοχέτευση μέσα σε βαθιά τεχνητά πηγάδια, κατά την περίοδο 1963—1965, των ύγρων αποβλήτων μιας χημικής βιομηχανίας είχε σα συνέπεια τη γένεση σημαντικού αριθμού σεισμών των οποίων ή συχνότητα αυξανόταν όταν αυξανόταν ή

πίση και η ποσότητα των υγρών.

Οι παρατηρήσεις αυτές δημιούργησαν ελπίδες στους επιστήμονες ότι είναι δυνατός ο τεχνητός έλεγχος του τρόπου απελευθέρωσης της σεισμικής ενέργειας που συσσωρεύεται στο έσωτερο της Γης. Η συσσώρευση της ενέργειας στους έστιάκους χώρους της λιθόσφαιρας όφείλεται βέβαια σε φυσικά αίτια. Όμως, είναι ίσως δυνατό να διεγείρεται τεχνητά η περιοχή κατά τέτοιο τρόπο ώστε η συσσωρευμένη ενέργεια να απελευθερώνεται κατά τμήματα, δηλαδή με μικρούς σχετικά σεισμούς, ενώ χωρίς τη διέγερση αυτή η ενέργεια αυτή μπορεί να αυξηθεί υπερβολικά με συνέπεια τη γένεση καταστρεπτικού σεισμού.

Οι σχετικές έρευνες συνεχίζονται έντατικά και θα απαιτηθεί ίσως σημαντικός χρόνος μέχρις ότου αποδειχθεί η δυνατότητα ή μη τεχνητού έλέγχου του τρόπου απελευθέρωσης της σεισμικής ενέργειας.

5. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ, ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ, ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

Οι σεισμοί αποτελούν μέρος της συνεχούς δημιουργίας και ανανέωσης της λιθόσφαιρας της Γης, δηλαδή αποτελούν μέρος της ίδιας της εξέλιξης του πλανήτη πάνω στον οποίο ζούμε. Για το λόγο αυτό, οι σεισμοί είναι αναπόφευκτα φυσικά φαινόμενα. Αυτό δέ σημαίνει ότι πρέπει μοιρολατρικά να τους δεχόμαστε σά θεομηνίες και ότι δεν υπάρχουν τρόποι προστασίας απ' αυτούς. Τουναντίον, υπάρχουν τρόποι άμυνας κατά των σεισμών που όταν εφαρμοσθούν κατάλληλα μπορούν να μειώσουν σημαντικά τις συνέπειές τους. Για να γίνει όμως αυτό επιβάλλονται όρισμένα καθήκοντα όχι μόνο στην πολιτεία και στους επιστήμονες αλλά και στους διάφορους κοινωνικούς φορείς και τους άπλους πολίτες. Αναφέρουμε παρακάτω όρισμένες από τις βασικές μας υποχρεώσεις για τη μείωση των συνεπειών των σεισμών σήμερα και την εξασφάλιση μεγαλύτερης αντισεισμικής προστασίας στο μέλλον.

5.1. Υποχρεώσεις της Πολιτείας

Πρώτο και βασικό καθήκον της πολιτείας είναι η γενναϊόδοξη ενίσχυση της επιστημονικής έρευνας που σχετίζεται με τους σεισμούς, ώστε οι επιστήμονες και οι τεχνικοί να διαθέτουν τά απαραίτητα μέσα και γνώσεις για να μπορούν να δίνουν υπεύθυνες επιστημονικές πληροφορίες στην πολιτεία και το λαό, σύμφωνες με τις σύγχρονες επιστημονικές απόψεις.

Νά αναθεωρεί τον αντισεισμικό κανονισμό κάθε φορά που η εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνικής παρέχει νέα στοιχεία τά οποία να εξασφαλίζουν ουσιαστική βελτίωση του παλιού κανονισμού. Νά εφαρμόζει αυστηρά μέτρα πιστής εφαρμογής του κανονισμού.

‘Αξιόλογη επιστημονική έρευνα χωρίς αντίστοιχη

εκπαίδευση είναι αδύνατη. Γι αυτό, στις χώρες μεγάλης σεισμικότητας, όπως είναι η Ελλάδα, πρέπει να διδάσκονται στοιχειώδη μαθήματα Σεισμολογίας στη Μέση εκπαίδευση και προχωρημένα μαθήματα στις ανώτατες σχολές θετικής κατεύθυνσης και στις παιδαγωγικές ακαδημίες. Η διδασκαλία των μαθημάτων Σεισμολογίας μπορεί να ενταχθεί σ' ένα ευρύτερο πρόγραμμα γεωφυσικής εκπαίδευσης για να καλύπτει και άλλες ανάγκες και να γίνει περισσότερο αποδοτική. Είναι επίσης απαραίτητο να γίνονται ενημερωτικές ομιλίες στους μαθητές του Δημοτικού Σχολείου και διαλέξεις για τους κατοίκους τουλάχιστο των περιοχών μεγάλης σεισμικότητας.

Πρέπει να εκτιμά από πρώτα τις συνέπειες ενός σεισμού (άρθριμς τραυματιών, βλάβες ηλεκτρικού δικτύου, βλάβες νοσοκομείων, κλπ.) και να μεριμνά ώστε να υπάρχουν όλα τά μέσα για να καλυφθούν οι ανάγκες. Νά έχει σχέδιο έκτακτης ανάγκης και να είναι σε θέση στο συντομότερο χρονικό διάστημα να κινητοποιεί συνεργεία προς την επίκεντρική περιοχή.

5.2. Υποχρεώσεις των επιστημόνων και τεχνικών

Οι προσπάθειες των σεισμολόγων πρέπει σήμερα να έχουν τρεις βασικούς στόχους για να μειωθούν οι συνέπειες των σεισμών.

Νά προσπαθούν να δίνουν πληροφορίες στην Πολιτεία και τους πολίτες για την ακριβή θέση του σεισμικού επίκεντρου και του μεγέθους του σεισμού σέ όσο το δυνατόν συντομότερο χρονικό διάστημα. Τούτο είναι χρήσιμο όχι μόνο για λόγους ενημέρωσης αλλά έχει και μεγάλη πρακτική σημασία, γιατί δίνει τη δυνατότητα σέ διάφορα συνεργεία (μεταφορές σκηνών, διάσωσης, κλπ.) να κινηθούν γρήγορα και προς το σωστό σημείο.

Νά πραγματοποιούν μελέτες καθορισμού του πραγματικού σεισμικού κινδύνου σέ κάθε περιοχή ώστε να δίνουν στην πολιτεία και τους μηχανικούς τά απαραίτητα στοιχεία για την κατασκευή αντισεισμικών τεχνικών έργων.

Νά πραγματοποιούν έρευνα πάνω στο πρόβλημα της πρόγνωσης των σεισμών ώστε να μετέχουν στη διεθνή προσπάθεια λύσης του προβλήματος αυτού και να τους παρέχεται έτσι η δυνατότητα επιστημονικής επαφής με σχετικούς επιστήμονες του έσωτερου και μεταφοράς στη χώρα τους των επιτευγμάτων της διεθνούς επιστήμης πάνω στο θέμα της πρόγνωσης.

Οι τεχνικοί που εργάζονται στά σχετικά επιστημονικά κέντρα πρέπει να πραγματοποιούν έρευνα πάνω στο πρόβλημα της αντισεισμικής κατασκευής των τεχνικών έργων και, σέ συνεργασία με τους σεισμολόγους, να προτείνουν στην πολιτεία αντισεισμικούς κανονισμούς και άλλα αντισεισμικά μέτρα που να βα-

ορίζονται σε διεθνώς αποδεκτές αρχές αλλά να λαβαίνουν υπόψη και τις τοπικές σεισμολογικές και άλλες συνθήκες. Οί μηχανικοί, οί αρχιτέκτονες κλπ., πού ασχολούνται με τὸ σχεδιασμὸ καὶ τὴν ἐπίβλεψη κατασκευῆς τεχνικῶν ἔργων πρέπει νὰ ἐνημερώνονται συνεχῶς πάνω στὰ σύγχρονα προβλήματα πού ἀφορροῦν τὸν ἀντισεισμικὸ τρόπο κατασκευῆς τῶν οἰκοδομῶν καὶ νὰ ἐλέγχουν με εὐσυνειδησία καὶ σχολαστικότητα τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἀντισεισμικοῦ κανονισμοῦ.

5.3. Ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν

Ἡ συμβολὴ τῶν ἰδίων τῶν κατοίκων μιᾶς σεισμικῆς περιοχῆς στὴ μείωση τῶν συνεπειῶν τῶν σεισμῶν μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ σημαντικὴ.

Οἱ πολῖτες πρέπει νὰ παρέχουν με προθυμία στοὺς ἐπιστήμονες κάθε πληροφορία πού σχετίζεται με τὰ σεισμικὰ φαινόμενα (μεταβολὲς στὴ φύση καὶ στὶς οἰκοδομὲς μετὰ ἢ πρὶν ἀπὸ ἓνα σεισμό, κλπ.), στοιχεῖα ἀπὸ κείμενα ἢ ἀπὸ διηγήσεις πού ἀφοροῦν ἱστορικοὺς σεισμοὺς κλπ.

Νὰ ἐνδιαφέρονται οἱ ἴδιοι γιὰ τὸν ἀντισεισμικὸ τρόπο κατασκευῆς τῶν οἰκιῶν τους καὶ γιὰ κανένα λόγο νὰ μὴ κατοικοῦν σὲ σπιτία πού δὲν ἔχουν τὴ διαβεβαίωση ὑπεύθυνου μηχανικοῦ ὅτι εἶναι ἀσφαλῆ.

Νὰ φροντίζουν γιὰ τὴν ἐνημέρωσή τους ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες πάνω στὰ σεισμολογικὰ προβλήματα καὶ ἰδιαίτερα πάνω στὰ μέτρα πού πρέπει νὰ παίρνουν γιὰ νὰ προφυλαχθοῦν κατὰ τὴ διάρκειά ἐνὸς σεισμοῦ.

Νὰ διατηροῦν τὴν ψυχραιμία τους κατὰ τὶς περιόδους αὐξημένης σεισμικῆς δράσης καὶ νὰ μὴ πιστεύουν, ἰδιαίτερα κατὰ τὶς κρίσιμες ὥρες μετὰ ἓνα σεισμό, σὲ διάφορες φήμες καὶ διαδόσεις (περὶ καταποντισμοῦ, ἐκρηξῆς ἡφαιστείων κλπ.) ἢ οἱ ἴδιοι νὰ ἐκφράζουν τέτοιες ἀπόψεις ὅταν δὲν ἔχουν σχετικὲς γνώσεις. Πρέπει νὰ δίνουν πίστη γιὰ τέτοια θέματα μόνο στὶς ἐπίσημες ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις, γνωρίζοντας συγχρόνως ὅτι διακασιολογεῖται διεθνῶς ἓνας σημαντικὸς βαθμὸς ἀβεβαιότητος στὶς ἐπιστημονικὲς

ἀπόψεις πού σχετίζονται με τὰ σεισμικὰ φαινόμενα.

5.4. Ὑποχρεώσεις ἄλλων φορέων

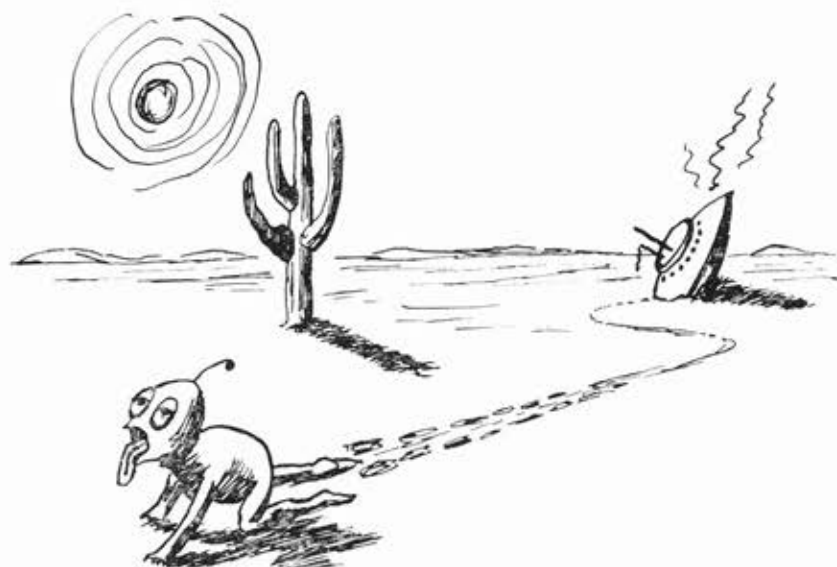
Εἶναι φυσικὸ νὰ εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας ὁ ρόλος τοῦ τύπου, τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῆς τηλεόρασης γιὰ τὴ σωστὴ ἐνημέρωση τῶν πολιτῶν πάνω στὰ σεισμολογικὰ προβλήματα, ἰδιαίτερα κατὰ τὶς περιόδους ἔξαρσης τῆς σεισμικῆς δράσης. Τὰ μέσα ἐνημέρωσης πρέπει νὰ μεταδίδουν πιστὰ ὄχι μόνο τὶς ἀπίσιμες ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις ἀλλὰ καὶ τὶς ἀπόψεις τῶν ἐδικῶν ἐπιστημόνων. Εἶναι ἀνεπίτρεπτη ὁποιαδήποτε προσπάθεια ὑποτίμησης ἢ ὑπερβολῆς τοῦ πραγματικοῦ σεισμικοῦ κινδύνου, πού γίνεται συνήθως ἀπὸ τὰ φιλοκυβερνητικὰ μέσα ἐνημέρωσης στὴν πρώτη περίπτωσι καὶ τὰ ἀντιπολιτευόμενα στὴ δευτέρῃ, γιὰ στενοὺς πολιτικούς, κομματικούς ἢ κυκλοφοριακοὺς λόγους. Ἡ ὑποτίμηση τοῦ κινδύνου ἔχει τὰ συνέπεια τὸν ἐφησυχασμὸ τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἀδιαφορία τους γιὰ ἐξασφάλιση ἀντισεισμικῆς κατοικίας, ὅπως δυστυχῶς ἔγινε πρόσφατα στὴ Θεσσαλονίκη ὅπου πολλοὶ ἄνθρωποι μένουν σὲ οἰκοδομὲς οἱ ὁποῖες ἔχουν δλάβες στὸ φέροντα ὄργανισμὸ, ἐνῶ ἡ ὑπερβολὴ τοῦ σεισμικοῦ κινδύνου μπορεῖ νὰ προκαλέσει ἀδικοιολόγητη ἀνησυχία με σημαντικὲς οἰκονομικὲς καὶ ἄλλες κοινωνικὲς συνέπειες (κάμψη τῆς ἀγορᾶς, μετακίνηση ἐπιχειρήσεων καὶ κατοίκων, κλπ.).

Οἱ δῆμοι, οἱ κοινότητες, τὰ συνδικαλιστικὰ ὄργανα κλπ., μποροῦν νὰ βοηθήσουν σημαντικὰ στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ σεισμικοῦ κινδύνου κάνοντας τὶς σχετικὲς ἐνέργειες μετὰ ἀπὸ συνεννόηση με τοὺς ἀρμόδιους ἐπιστήμονες καὶ παίρνοντας θέση πάνω στὰ θέματα πού προκύπτουν.

Ἰδιαίτερα σημαντικὸς εἶναι ὁ ρόλος τῶν Τεχνικῶν Ἐπιμελητηρίων καὶ τῶν συλλόγων τῶν μηχανικῶν, γιατί με τὴ συμβολὴ τους στὴν ἐρευνα, τὴ διοργάνωση σεμιναρίων κλπ., ἀνεβάζουν τὸ ἐπίπεδο τῶν μελῶν τους καὶ με τὴ δυνατότητα ἄσκησης ἐλέγχου πάνω στὰ μέλη τους συμβάλλουν ἀποφασιστικὰ στὴ βελτίωση τῶν κατασκευῶν.

ΤΕΛΟΣ

Χρειάστηκε να περάσουν πολλοί αιώνες σκληρής επιστημονικής έρευνας μέχρι να γνωρίσει ο άνθρωπος τις διαστάσεις του ήλιακού μας συστήματος και σταδιακά του Γαλαξία μας και τέλος του Σύμπαντος. Φυσικά για το τελευταίο έχουμε πολλές επιφυλάξεις. Πάντως σαν Σύμπαν σήμερα δεχόμαστε το σύνολο της υπάρχουσας μάζας και ενέργειας που βρίσκεται συγχρόνως με μια συνεχή διαστολή. Έχουμε δηλαδή το «μοντέλο» του Σύμπαντος που θεωρείται πεπερασμένο (στις διαστάσεις του) αλλά χωρίς όρια (έφ' όσον διαστέλλεται και μάλιστα στα μακρύτερα όριά του με την ταχύτητα του φωτός). Όσοσο οι δυνατότητες μας σήμερα, σαν ανθρώπων είναι απελπιστικά μικρές στον τομέα της άμεσης έξε-

«Άμωνια! Άμωνια!»

Είναι πιθανό να υπάρχουν κάπου στο σύμπαν πλάσματα για τα οποία το όξυγόνο πού αναπνέουμε και το νερό πού πίνουμε να θεωρούνται σφοδρά δηλητήρια. Ένα τέτοιο πλάσμα ίσως αναπνέει άζωτο και πίνει άμωνια όπως ο ταλαίπωρος επ'σκεπτής του σκίτσου πού αναδημοσιεύεται απ' το «TIME LIFE INC»

«Οι δυνατότητες της ζωής στο

Σύμπαν»

ρεύνησης αυτού του άχανου χώρου πού μας περιβάλλει. Μόλις και με δυσκολία υπολογίζουμε ως το 2050 μ.χ. να φτάσουμε ως τον τελευταίο πλανήτη (Πλούτωνα) του δικού μας ήλιακού συστήματος. Όμως το Σύμπαν αποτελείται από 1.000 δισεκατομμύρια Γαλαξίες και κάθε Γαλαξίας (περίπου και κατά μέσο όρο) έχει 100 δισεκατομμύρια ήλιακά συστήματα! Τέλος κάθε ήλιακό σύστημα κρύβει ένα άγνωστο αριθμό πλανητών. Οι τελευταίοι αριθμοί δείχνουν φανερά την τεχνολογική αδυναμία μας στο χώρο του διαστήματος.

Όμως εκείνο πού ενδιαφέρει όλους άμεσα είναι ή ύπαρξη ή όχι καθώς και ή κοσμογονική κατανομή της ζωής στο τεράστιο Σύμπαν. Το ενδιαφέρον αυτό ίσως συνδέεται και με το πρόβλημα της ύπαρξης άγωνίας του ανθρώπου. Έτσι λοιπόν ενώ βλέπουμε ότι ή μάζα και ή ενέργεια τείνουν να γίνουν έννοιες με ίσχυ για όλόκληρη τη δομή του σύμπαντος, ή «ζωή» δέν είναι για την ώρα τί-

ποτα άλλο, παρά μόνο ή «ζωή» με την γήινη υπόστασή της. Ψάχνοντας λοιπόν κι' αυτήν γύρω από τον ήλιο μας («Αρη, Δία κ. λ.π.») βλέπουμε τις έλπίδες μας να διαψεύδονται. Κι ή έρευνα άναγκαστικά στρέφεται στο Γαλα-

Του Στρατή Θ. Προύσαλη

ξία μας και στο λοιπό Σύμπαν. Ένα Σύμπαν πού διαστέλλεται επί 10 δισεκατομμύρια χρόνια! Είναι ή μεγάλη περιοχή της πρώτης άγνοίας μας.

Μέ πολύπλοκους λοιπόν στατιστικούς υπολογισμούς και έρευνες πάνω στους καθοριστικούς παράγοντες της ζωής (θερμοκρασία,

πίεση, σύσταση ατμοσφαιρών, σταθερότητα κλιμάτων κ.λ.π.) υπολογίζεται ότι πιθανότατα ένα στα 10 ήλιακά συστήματα θα περιέχει πλανήτες κατοικήσιμους. Μέ τον όρο «κατοικήσιμος», έννοούμε τον πλανήτη στον όποιο οι γενικές συνθήκες είναι τέτοιες πού επιτρέπουν την δημιουργία μιάς μορφής ζωής. Δηλαδή ό κατοικήσιμος πλανήτης δέν σημαίνει ότι είναι και κατοικούμενος. Μπορεί να κατοικείται μπορεί και όχι. Και αν ακόμα κατοικείται δέν εξετάζουμε το είδος της «ζωής» πού περικλείει. Οι υπολογισμοί λοιπόν αυτοί δίνουν ότι μόνο ό δικός μας Γαλαξίας με το 100 περίπου δισεκατομμύρια ήλιακά του συστήματα, θα πρέπει να περικλείει 10 δισεκατομμύρια πλανήτες πού έχουν την δυνατότητα για ανάπτυξη ζωής! Και τώρα το έρωτηματικό της δεύτερης άγνοίας μας: Ποιά ή πιθανότητα πού έχει ένας «κατοικήσιμος» πλανήτης να κατοικείται από οποιαδήποτε μορφή ζωής;

Η άπάντηση στο τελευταίο έ-

ρώτημα είναι κρίσιμη. Σχεδόν αγγίζει την ίδια διαδικασία της δημιουργίας της ύλικης υπόστασης της ζωής. Βέβαια η ψυχρή Στατιστική μας λέει για τον δικό μας Γαλαξία ότι από τα 10 δισεκατομμύρια άστρα του μόνο ένας ύριθμος που κυμαίνεται από 40 άστρα μέχρι 50 εκατομμύρια άστρα μπορεί να περικλείει ένα ώριμο πολιτισμό. Το θέμα όμως είναι πού υπερδεμένο. "Αλλωστε δεν αναφερόμαστε μόνο σε εξέλιγμένες μορφές ζωής. Πάντως σήμερα έχουμε σοβαρούς λόγους να πιστεύουμε ότι μπορεί να εμφανισθεί ζωή και κάπου άλλου όπως ακριβώς έγινε κάποτε στη Γη.

Ειδικότερα μπορούμε να αναφέρουμε ότι ο πρώτος κρίκος της εξελικτικής διαδικασίας σχηματισμού ζωής είναι ο σχηματισμός υδρογονανθράκων. Αύτος βέβαια είναι άβιογόνος (δηλ. άνικανος να δώσει άμεσα ζωή) όμως αποδεικνύεται ότι ισχύει για όλο το σύμπαν. Απ' τους υδρογονάνθρακες λοιπόν προήλθε ένας μεγάλος αριθμός οργανικών ενώσεων (τέτοιες άνικνεύθηκαν και στο διάστημα) που άρχισαν σαν ατέλειωτο πλήθος άντιδράσεων.

Αυτό συνέβη κάποτε στη Γη και μπορεί να συμβεί και άλλου. Τα έπόμενα στάδια είναι ή επίδραση της φυσικής έπιλογής και της φωτοσύνθεσης που διαμορφώνουν μια ύποτυπώδη κυτταρική δομή. Φυσικά είναι φοβερά δύσκολο να περιγραφούν οι μεταβολές αυτές που κράτησαν δισεκατομμύρια χρόνια και κατέληξαν στις σημερινές «εξελιγμένες» μορφές ζωής. Το τεράστιο αυτό χρονικό διάστημα με το μέγεθος του, δείχνει την ματαιότητα της προσπάθειας δημιουργίας τεχνητής ζωής απ' τον άνθρωπο. Βέβαια τα τελευταία 25 χρόνια οι έπιστήμονες πέτυχαν παραγωγή ακόμα και άμνοξέων (που θεωρούνται οι οίκοδομικοί λίθοι της ζωής) μέσα σε μια έβδομάδα! Αυτό έγινε σε σειρά πειραμάτων όπου χώρος όμοιος με την πρωτόγονη άτμόσφαιρα της Γης υποβλήθηκε σε ηλεκτρικές εκκενώσεις και άκτινοβολίες. Η φύ-

ση για την ίδια δουλειά χρειάστηκε όπως είπαμε, δισεκατομμύρια χρόνια. Όμως στο εργαστήριο τελικά δεν δημιουργήθηκε ζωή. Η ζωή πρέπει να πηγάζει άπαραίτητα από συστήματα που θεωρούνται αυτά καθεαυτά σαν άφειτρίες για την ανάπτυξή της. "Αλλωστε σήμερα ξέρουμε ότι και το πιο άπλο κύτταρό μας είναι εκατομμύρια φορές πολυποικώτερο κι απ' τον πιο σύνθετο ήλεκτρονικό ύπολογιστή. Κι ακόμα ξέρουμε ότι το βασικό μόριο της ζωής (το D.N.A.) κοινό για μικρόβια και άνθρωπος, είναι άπίστευτα «κωδικό» και πολύπολο ώστε δίκαια όνομάζεται «μοριακή έγκυκλοπαίδεια».

Συμπερασματικά λοιπόν βλέπουμε ότι ή άνίχνευση ζωής στο σύμπαν πρέπει να στηρίζεται άρχικά στην παγκόσμια ίσχύ ώριμμένων δομών της (π.χ. νουκλεϊνικών όξέων, πρωτεϊνών). Έπίσης και στην με δύο μορφές ύπαρξης ζωής: την ένεργητική (όπου οι όργανισμοί βρίσκονται σε κατάσταση ένεργειακών άνταλλαγών με το περιβάλλον και άναπαράγονται) και την παθητική (όπου έχουμε λανθάνουσα ζωή όπως π.χ. στα σπέρματα). Έννοείται ότι ή περιοχή της παθητικής ζωής είναι πολύ ευρύτερη της ένεργητικής.

Αφού λοιπόν δextήκαμε την ζωή που στηρίζεται στον άνθρακα, σαν παγκόσμια, δημιουργείται το έρώτημα: μπορεί οι εξέλιγμένες μορφές των έξωγήνων όντων να μοιάζουν με τον άνθρωπο; Η άπάντηση είναι άρνητική έδώ. Η τεράστια ποικιλία ζώων μόνο στη Γη, δείχνει ότι ή φύση ποτέ δεν έπαναλαμβάνει το ίδιο ακριβώς δύο φορές. "Ετσι οι διαφορές στο περιβάλλον θα δώσουν ατέλειωτες άλλαγές στις λεπτομέρειες των όντων. Όμως το έρωτηματικό έδώ δημιουργείται άλλως: αφού δεν έχουμε όντα όμοια με τον άνθρωπο σε άλλους πλανήτες, μπορούμε να έχουμε έλπίδες για ύπαρξη όντων άπλως «λογικών» με δικό τους πολιτισμό; Στην περίπτωση αυτή έννοείται

ότι σε κάποιο πλανήτη ή εξέλιξη της ζωής «πέτυχε». Η άπάντηση διατυπώνεται με σχετικές έπιφυλάξεις: απ' τη στιγμή που στην έπιφάνεια ενός πλανήτη δημιουργηθούν οι συνθήκες για την ανάπτυξη ζωής τίποτε δεν δείχνει ότι το τέρμα της μακράς εξέλιξης θα δώσει άναγκαστικά κάτι έστω άνάλογο, με τον «έμφρονα», τον λογικό άνθρωπο. "Αλλωστε το θέμα είναι και «διαχρονικό». Δηλαδή όταν εξετάζουμε ένα πλανήτη είμαστε σίγουροι ότι έφτασε στο στάδιο δημιουργίας ζωής και μάλιστα ώριμμένης μορφής; Φυσικά όχι. Το παράδειγμα της Γης λέει ότι είναι ήλικίας 5 με 6 δισεκατομμυρίων χρόνων. Η ζωή φάνηκε πριν 2 - 2,5 δισεκατομμυρίων χρόνων, ο άνθρωπος «κυριάρχησε» πριν 1 δισεκατομμύριο χρόνια και τα πρώτα βήματα της διαστημικής του έρευνας τα έκανε πριν 50 μόλις χρόνια! Απ' το τελευταίο αυτό φαίνεται ή «διαχρονική άλληλουχία» που πρέπει να ύπάρχει άνάμεσα σε δύο πλανήτες που ζητάνε έπικοινωνία.

Η δυσκολία τελικά στο πρόβλημα άν ή ζωή σ' ένα πλανήτη, γίνει κάποτε «έλλογη» αναφέρεται στο ότι άγνοούμε τις είδικές πιθανότητες που ρυθμίζουν την πορεία της προς το χώρο αυτό της άνωτερης εξέλιξης. Στην πιο άπαισιόδοξη περίπτωση (συγχρόνως όχι λογική) ή Γη θα ήταν το μοναδικό λίκνο νοημοσύνης στο Γαλαξία μας. Αύτη ή κάπως έγωϊστική άποψη δεν θα μπορούσε όμως να ισχύει και για το λοιπό Σύμπαν.

Ποιά θα είναι τότε ή πιθανή γενική μορφή άνάμεσα στις ποικιλίες ζωής που θα μπορούσαν να άναπτυχθούν σε άλλους πλανήτες; Οι ποικιλίες αυτές όπως είπαμε πρέπει να δίνουν όψεις όντων ίσως έντελως άκατανόητες για μας. Όστόσο στον προσδιορισμό μας πρέπει να επικρατεί ή έπιστημονική αντίληψη σε παγκόσμια προέκταση και όχι ή τυχαία ή σκόπημη φαντασία.

Στη Γη ή ζωή έξαρτάται και ά-

πὸ τὸ νερό. Ὁ περιορισμὸς δὲν θὰ ἰσχύει γιὰ ἄλλους πλανῆτες. Ἡ βιοχημεία λέει ὅτι σὲ ψηλὲς θερμοκρασίες (ὅπου καὶ ὁ σίδηρος πυρακτοῦται) θὰ μπορούσαν νὰ ἐξελιχθοῦν ζωὲς ἀπὸ φθοριοῦχο πυρίτιο! Σὲ μικρότερες θερμοκρασίες ($400^{\circ}\text{C} - 150^{\circ}\text{C}$) τὴ θέση τοῦ νεροῦ θὰ μπορούσε νὰ πάρει τὸ θεῖο! Σὲ χαμηλότερες ἀκόμα θερμοκρασίες τέλος τὸ ρόλο τοῦ νεροῦ μπορεῖ νὰ παίξει ἡ ὑγρὴ ἀμμωνία, τὸ ὑγρὸ μεθάνιο ἢ καὶ τὸ ὑγρὸ ὕδρογόνο (στοὺς -220°C).

Φυσικὰ οἱ τελευταῖες ὑποθέσεις εἶναι τολμηρὲς καὶ ἀναφέρονται σὲ ἀκραίες θέσεις τῆς βιοχημείας. Ὅμως δὲν εἶναι καθόλου ἀντιεπιστημονικὲς. Ἐπίσης κι ἡ μελέτῃ τέτοιων ὄντων θὰ ἦταν ἀφάνταστα δύσκολη. Ἐνὰ ὄν π.χ. τῆς περίπτωσης τοῦ ὑγροῦ ὕδρογόνου ποὺ ἀναφέραμε, θὰ χρειάζονταν γιὰ μιὰ κίνηση μόνο, ὥρες ἢ καὶ χρόνια ὁλόκληρα!

Ὅσο γιὰ τὴν μορφή τοῦ «ἐξελιγμένου» ὄντος ἐνὸς πλανῆτη, ἔχουμε σχετικὴ μόνον δυνατότητα σκιαγράφησης του. Βάση σ' αὐτὴν ἀποτελοῦν οἱ παράγοντες μὲ ἀποδεδειγμένη παγκόσμια ἰσχὺ ὅπως π.χ. ἡ βαρύτητα. Τὸ «ἐξελιγμένο» λοιπὸν ἂν θὰ πρέπει νὰ ἔχει ἀρχικὰ ἀναπτυγμένο νευρικὸ σύστημα μὲ κεντρικὸ σταθμὸ διοίκησης (ὄντως ὁ ἐγκέφαλος στὸν ἄνθρωπο). Λόγω βαρύτητας ἀκόμα τὸ κέντρο αὐτὸ ἐλέγχου πρέπει νὰ εἶναι σὲ μέρος τοῦ σώματος ἀπαλλαγμένου ἀπὸ ἄλλα φορτία. Φυσικὰ τὸ ὄν αὐτὸ πρέπει νὰ κινεῖται γιὰ μιὰ ἐνεργητικὴ προσαρμογὴ στὸ περιβάλλον. Αὐτὸ τώρα προϋποθέτει ἄκρα συμμετρικὰ γιὰ νὰ διατηρεῖται μιὰ πλευρική ἰσορροπία. Σὲ τυχὸν μεγάλους πλανῆτες ὅπου ἡ βαρύτητα εἶναι τεράστια, ἄρα καὶ ἡ ἀτιμο-

σφαιρική πίεση θὰ εἶναι καταθλιπτική. Ἐδῶ λοιπὸν ἡ συνθήκη αὐτὴ καὶ μόνο μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλει μιὰ ὁργάνωση τοῦ ζωικοῦ κόσμου ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπ' αὐτὲς ποὺ ξέρουμε. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ φαντασία μπορεῖ νὰ ὀργιάσει ἀχαλίνωτα (ὅχι ὅμως ἀνεύθυνα καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε ἐπιστημονικὴ δεοντολογία ὅπως βλέπουμε δυστυχῶς συχνὰ σὲ ταινίες, βιβλία κ.ά.) Βασικὴ παρατήρηση ὅμως εἶναι ὅτι σὲ ἕνα περιβάλλον ἰσχυρῆς βαρύτητας, ἡ ἐξέλιξη τῶν ὄντων πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς λογικῆς δὲν εἶναι εὐκόλη. Αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴν ἐνέργεια ποὺ ἀποδίδουν τὰ ὄντα θὰ πρέπει νὰ σπαταλᾶται γιὰ τὴν ὑπερνίκηση καθαρὰ μηχανικῶν δυνάμεων λόγω βαρύτητας ἰσχυρῆς. Ὅσο γιὰ τὰ ὄργανα αἰσθήσεων τώρα, θὰ πρέπει νὰ εἶναι τοποθετημένα μπροστὰ κι ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ κοντὰ στὸ κεντρικὸ νευρικὸ σύστημα. Ἐτοί οἱ πληροφορίες τους γιὰ τὸ περιβάλλον θὰ διατρέχουν λιγώτερο δρόμο. Ἐπίσης ἡ «στέρεο» ἀντίληψη, ὀπτικοακουστικὴ, προϋποθέτει ἀντίστοιχα αἰσθητήρια οἴγουρα περισσότερα τῶν δύο. Ἐξυπακούεται ὅτι καὶ τὸ σῶμα τῶν ὄντων αὐτῶν ἔχει ἀνάγκη ἐσωτερικῆς ὁργάνωσης (κάτι ἀνάλογο μὲ τὰ ἀνθρώπινα συστήματα μυϊκὰ, ἀγγειακὰ, ἀνταλλαγῆς ὕλης κ.λ.π.).

Πάντως βασικὸ συμπέρασμα, σχετικὰ μὲ τὰ παραπάνω εἶναι ὅτι ὁ νόμος τῆς ἐνότητας τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν καὶ τῆς οἰκονομικῆς προσαρμογῆς στὸ περιβάλλον, θὰ ἔπρεπε νὰ δώσει βασικὲς ὁμοιότητες μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω ὁργανισμῶν τοῦ Σύμπαντος. Ἀκόμα κι αὐτὴ ἡ πνευματικὴ ζωὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποχωρισθεῖ ἀπ' τὴν ἔννοια τῆς ἐργα-

σίας ποὺ προϋποθέτει καὶ συλλογικὴ ὁργάνωση. Ἀπ' τὰ προηγούμενα βέβαια δὲν πρέπει νὰ βγεῖ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι περιορισμένο σ' ἕνα μοναδικὸ πρότυπο ὄντων. Ὅμοιες ἐκκινήσεις δίνουν πολλοὺς διαφορετικοὺς συνδυασμοὺς. Ὅμως πάντα μέσα στὴν ποικιλία, ὑπάρχουν, ριζικὲς τάσεις, σαφῶς καθορισμένες ποὺ ὁδηγοῦν τὰ ὄντα πρὸς τὴν καλύτερη δυνατὴ λύση σὲ ἐναρμονισμό μὲ τὸ περιβάλλον.

Τὰ προηγούμενα ὅλα τώρα, μὲ βάση τὰ σημερινὰ δεδομένα, τὰ θεωροῦμε σὰν ὑπολογισμένα πάνω στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν παύουν νὰ εἶναι ὑποθέσεις. Ἀλλωστε βασικὴ ἀνθρώπινη ἀδυναμία εἶναι ἡ ἐκτίμηση μελλοντικῶν κατὰκτησεων μὲ κριτήρια τοῦ παρόντος. Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι ἀσφυκτικὰ περιορισμένη καὶ τὰ φυσικὰ μας μάτια εἶναι ἀδύναμα νὰ διαπεράσουν τὰ ἀλλεπάλληλα μυστήρια τῆς δημιουργίας. Τὸ μέλλον ἴσως λύσει πολλὰ προβλήματα. Πρὸς τὸ παρὸν ὑπάρχει τὸ μεγάλο πρόβλημα τῶν ἐπικοινωνιῶν εἴτε μὲ ταξίδια εἴτε μὲ ραδιοσήματα (κυρίως). Αὐτὸ τὸ θέμα ὅμως εἶναι μεγάλο καὶ μὲ ἄλλες εἰδικὲς ἐπεκτάσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀστροφυσικὴ (τ. Δ' Κοσμογραφία) Γ. Κοντόπουλου Θεο. νίκη 1970.
- Ἀστροφυσικὴ (τ. Β' Ἀστέρες) Δ. Κωτοάκη. Ἀθήνα 1970.
- «Ἡ μεγάλη περιπέτεια τοῦ Διαστήματος». (Ἀπ' τὸ Γαλλικὸ). Ἀθήνα 1970.
- Time Life Inc. «Man and Space» 1976.
- View from a Height. Asimov I. Dobson, 1964.

Ο Αϊμίλιος ή περί αγωγής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ανάμεσα στο πλήθος των κειμένων για την αγωγή, το έργο του J. - J. ROUSSEAU, «Αϊμίλιος ή περί αγωγής», κρατά μια από τις πιο εξέχουσες θέσεις. Οι ριζοσπαστικές και πρωτοποριακές του ιδέες είχαν μεγάλη επίδραση στην παιδαγωγική σκέψη και πράξη της εποχής του. Για πρώτη φορά είδε κάποιος τη διαδικασία της αγωγής από τη σκοπιά του παιδιού, θεώρησε κέντρο της αγωγής το παιδί.

Για να καταλάβουμε πόσο μεγάλη ήταν ή εντύπωση που προκάλεσε το έργο αυτό στους συγχρόνους του, πρέπει να δούμε ποιά ήταν ή κατάσταση της εκπαίδευσης στην Ευρώπη στα μέσα του 18ου αι. (Το έργο τελείωσε γύρω στα 1760). Η εκπαίδευση την εποχή αυτή βρισκόταν σε υποτυπώδη κατάσταση. Οι γονείς παραμελούσαν την αγωγή των παιδιών τους, έκλειναν τα αγόρια σε κολλέγια, τα κορίτσια σε μοναστήρια, ή ανέθεταν την αγωγή τους σε άναξιους παιδαγωγούς ή γκουβερνάντες, οι οποίοι κατάφεραν να μεταβάλουν τα παιδιά σε κυρίους και κυρίες σε μικρογραφία. Ήταν έπτακτική ή ανάγκη να αντικατασταθεί ή αδιαφορία, ή σκληρότητα και ή άγνοια, από την κατανόηση την αγάπη και το ενδιαφέρον για το παιδί. Το ότι οι σύγχρονοι του ROUSSEAU είχαν αντιληφθεί εν μέρει τις ανάγκες αυτές της αγωγής, δε μειώνει καθόλου την αξία του έργου του. Κανείς από αυτούς δεν πρότεινε ένα σύστημα τόσο ολοκληρωμένο, στηριγμένο σε τέτοια λογική συνέπεια και σε τέτοια πίστη.

Η επίδραση του έργου συνεχίστηκε σ' όλο το 19ο αι. (PESTALOZZI, FROEBEL, HERBART), όχι τόσο έντονη όσο υπήρξε στους συγχρόνους του. Στις αρχές του 20ου αι., ή νέα κίνηση στην παιδαγωγική, ή οποία είχε ως σκοπό της «την αγωγή στα μέτρα του παιδιού», στηρίχτηκε κυρίως στις παιδαγωγικές αρχές του ROUSSEAU. (Αντιπροσωπευτικό έργο της κίνησης αυτής είναι το έργο της HELEN KEY, «Ο αιώνας του παιδιού»).

Η θεωρία για την αγωγή, του ROUSSEAU, δεν έχει λοιπόν μόνο ιστορική αξία, αλλά οι θεμελιακές της αρχές είναι πάντα επίκαιρες και σύγχρονες (στην εποχή μας το σύγχρονο ρεύμα της αντιαυταρχικής αγωγής στηρίζεται κατά κύριο λόγο στον ROUSSEAU).

Ι. ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Α) Θέση του «Αϊμιλίου» στο έργο του ROUSSEAU

Αφού κατήγγειλε ο ROUSSEAU τα ελαττώματα της σύγχρονης κοινωνίας (DISCOURS), θέ-

τει στα μεγάλα του έργα (LA NOUVELLE HELOISE, LE CONTRAT SOCIAL), τα θεμέλια μιας κοινωνίας όπως την έχει όνειρευτεί. Για να αναμορφώσουμε την κοινωνία, πρέπει να αρχίσουμε όχι από το κράτος αλλά από την οικογένεια και συγκεκριμένα από την αγωγή των παιδιών. Μεταβάλλοντας την αγωγή στα περιορισμένα και ευνούικα περιβάλλοντα μερικών οικογενειών, θα μπορούμε καλύτερα ν' αρχίσουμε τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Ο Αϊμίλιος ανταποκρίνε-

Της Ζ. ΠΑΠΑΝΑΘΥΜ - ΤΖΙΚΑ

ται λίγο - πολύ σ' αυτόν τον σκοπό. Αναδημιουργία ενός κοινωνικού ανθρώπου, αυτός είναι ο σκοπός της αγωγής. Η αναδημιουργία όμως αυτή θα γίνει σύμφωνα με τους νόμους της τάξης και της λογικής που προέρχονται από το θεό, σύμφωνα με τη φύση.

Πρέπει να τονισθεί ότι οι απόψεις του ROUSSEAU για την αγωγή δεν διαχωρίζονται από τις φιλοσοφικές, πολιτικές, θρησκευτικές και ηθικές του απόψεις. Άσχολεϊται με τη φιλοσοφία της αγωγής και όχι με ειδικές διδακτικές. Ο ίδιος γράφει συχνά ότι είναι ικανοποιημένος θέτοντας τις βασικές αρχές της αγωγής.

Β) Μορφή του έργου

Στον «Αϊμίλιο» παρουσιάζεται ή διαπαιδαγώγηση ενός φανταστικού αγοριού, του Αϊμιλίου, από τη γέννησή του ως τα είκοσι χρόνια του. Ο ROUSSEAU περιγράφει καταστάσεις φανταστικά δυνατές, όπου ξεκιονίζει τις βασικές του αρχές. Το έργο μιλάει με μυθιστόρημα. Ο ROUSSEAU αφήνεται να παρασυρθεί, έπινει ανέκδοτα, πλέκει περιπέτειες, μεταπηδά από το σοβαρό στο ρομαντικό στοιχείο.

Αδυναμία του έργου είναι ή αδύνατη σύνθεση, όπου ήσυχότητα των κρίσεων πάσχει από την άφθονία των παρεκβάσεων. Ακολουθεί χρονολογική σειρά και χωρίζει το έργο σε πέντε κεφάλαια άνισα σε σπουδαιότητα και διάρκεια, που αντιστοιχούν σε πέντε στάδια ανάπτυξης του παιδιού.

Γ) Περίληψη του έργου

Το Α' Βιβλίο αρχίζει με μια σύντομη παρουσίαση της φιλοσοφίας του ROUSSEAU. Τονίζεται ή αντίθεση ανάμεσα στην καλωσύνη του ανθρώπου και στην κακία των θεσμών που φτιάχνει ο άνθρωπος: ανάμεσα στον φυσικό άνθρωπο και στον πολίτη κάποιας κοινωνίας. Ο ίδιος ο ROUSSEAU δείχνει πως, αναλαμβάνοντας ένα παιδί

ἀπὸ τὴν γέννησίν του καὶ ἐλέγχοντας τὸ περιβάλλον του, ἡ φύση στὴν ἀρχικὴ τῆς μορφῆς μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ ἄθικτη. Ἡ ἐνταξίς του στὴν κοινωνία θάρθει ἀργότερα. Τὸ πρῶτο στάδιο μιᾶς φυσικῆς ἀγωγῆς διαμορφώνεται στὸ σπίτι, σὲ συνθήκες ἐξοχῆς καλύτερα, ὅπου τὸ παιδί θὰ μεγαλώσει τόσο ἀπλὰ ὅσο ἓνα χωριατόπουλο.

Στὴ συνέχεια ὁ ROUSSEAU δημιουργεῖ τὸν Αἰμίλιο, τὸ φανταστικὸ μαθητὴ, τοῦ ὁποῦ ἀναλαμβάνει τὴ διαπαιδαγώγησιν, μὲ τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγχει ὅλες τὶς συνθήκες τῆς ζωῆς του, παρόλο ποὺ τονίζει ὅτι πραγματικοὶ παιδαγωγοὶ εἶναι οἱ γονεῖς. Ἀκολουθεῖ μιὰ συζήτηση σχετικὴ μὲ τὴ φροντίδα τῶν παιδιῶν στοὺς πρώτους μῆνες τῆς ζωῆς: ἐλευθερία στὶς κινήσεις, ἐλαφρὸ ντύσιμο, νὰ ἀκολουθεῖ κανεὶς τὴ φύση, σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῶν χωρικῶν, εἶναι οἱ γενικὲς του ὑποδείξεις.

Στὸ Β' Βιβλίον περιγράφεται ἡ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὰ 2 ὡς τὰ 12 χρόνια. Φυσικὴ ἀγωγή εἶναι ἡ ἀγωγή ποὺ βασίζεται στὴ φύση τοῦ μαθητῆ στὶς διάφορες ὕψεις τῆς. Κάθε παιδί εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ πρέπει νὰ διαπαιδαγωγεῖται διαφορετικὰ. Τὸ παιδί στὸ στάδιο αὐτὸ πρέπει νὰ μαθαίνει μόνον μὲ τὴν ἄμεση ἐμπειρία τὶς ποικίλες πρακτικὲς δραστηριότητες ποὺ συνδέονται μὲ τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὶς ἀνάγκες του. Ἡ σκέψη του κινεῖται μόνον στὴ σφαῖρα τῶν αἰσθήσεων. Δὲν ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ λογικὴ σκέψη κι ἔτσι εἶναι ἐκτεθειμένο στὶς ἐπιδράσεις τῶν ἄλλων. Ὁ μόνος τρόπος νὰ κρατηθεῖ στὴ δική του φύση εἶναι νὰ τὸ ἀποσύρουμε ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ νὰ τὸ φέρουμε σὲ συνθήκες ποὺ ἐλέγχονται ἀπὸ ἕνα παιδαγωγὸ. Ἡ ἀγωγή ποὺ θὰ δεχτεῖ κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνθήκες πρέπει νὰ εἶναι ἀρνητικὴ ὅχι θετικὴ. Καμία διδασκαλία δὲν ἔχει θέση στὸ στάδιο αὐτὸ.

Στὸ Γ' Βιβλίον ἐξετάζεται ἡ ἀγωγή ἀπὸ τὰ 12 ὡς τὰ 15 χρόνια (τελευταῖο στάδιο τῆς παιδικῆς ἡλικίας κατὰ τὸν ROUSSEAU). Ἀναπτύσσεται ἡ νόησίν του, μπορεῖ νὰ κάνῃ προβλέψεις, συλλογισμοὺς. Τοῦ λείπει ἀκόμη ἡ ἠθικὴ ἀντίληψη καὶ ἀντιλαμβάνεται στοιχειωδῶς μόνον τὶς κοινωνικὲς σχέσεις. Ὅμως τώρα μπορεῖ νὰ καταλάβει τὴ χρησιμότητα τῶν πραγμάτων, ἐπίσης τὴν ἀξία τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας. Τὸ κοινωνικὸ πρότυπο ποὺ ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτὴ τὴ νέα ἀντίληψη προσωποποιεῖται στὴν ἱστορία τοῦ Ροβ. Κρούσου, τοῦ αὐτάρκη ἐρημίτη, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὴν εὐφυΐα του γιὰ νὰ βρεῖ πρακτικὲς λύσεις γιὰ τὴν ἐπιβίωσίν του στὸ νησί. (Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον ποὺ θὰ γνωρίσει ὁ Αἰμίλιος). Τὸ νησί τοῦ Αἰμιλίου εἶναι ὁ κόσμος, ἀφοσιώνεται λοιπὸν μὲ ζήλο στὴν ἐπιστημονικὴ ἐξερεύνησίν του. Τώρα ἀρχίζει νὰ μελετᾷ σοβαρὰ καὶ οἱ θετικὲς ἐπιστήμες, ὅπως καὶ ἡ χειροτεχνία εἶναι οἱ δύο κύριες του ἀσχολίες. Ἡ τέχνη, ἡ ἱστορία, ἡ φιλολογία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ θρησκεία, θὰ τὸν ἀπα-

σχολήσουν στὸ ἐπόμενο στάδιο.

Τὸ Δ' Βιβλίον ἀναφέρεται στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία (ἀπὸ τὰ 15 ὡς τὰ 20 χρόνια κατὰ τὸν ROUSSEAU). Ἐφηβεία εἶναι μιὰ νέα γέννηση. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ φύλου ποὺ ἀναπτύσσονται μεταβάλλουν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ μυαλὸ του. Τώρα μπαίνει ὁ ἔφηβος στὴ σφαῖρα τῆς ἠθικῆς. Ὁ ROUSSEAU ἐπιμένει, ὅπως καὶ πρῶτα, νὰ καθυστερήσει ἡ ἀνάπτυξη, ἔτσι ὥστε οἱ ὑγιεῖς φυσικὲς κλίσεις τοῦ ἐφήβου νὰ μὴ καταπνιγοῦν ἀπὸ τὶς προκαταλήψεις μιᾶς τεχνητῆς κοινωνίας. Ἐτσι σχεδιάζει γιὰ τὸν Αἰμίλιο μιὰ βαθμιαία εἴσοδο στὴν κοινωνικὴ ζωὴ: ἀρχίζει μὲ τὶς προσωπικὲς σχέσεις φιλίας καὶ ἀλληλεγγύης (στὰ 16), προχωρᾷ στὴν εὐρύτερη ἐξοικείωση μὲ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ποὺ συντελεῖται διὰ μέσου τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θρησκείας (στὰ 18), τελειώνει μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ νέου στὴν εὐγενῆ κοινωνία μιᾶς μεγάλης πόλης καὶ τὴν καλλιέργειά του μὲ τὴ λογοτεχνία καὶ τὸ δράμα (στὰ 20).

Στὸ Ε' Βιβλίον ἀπομένει ἓνα καθῆκον γιὰ τὸν παιδαγωγὸ. Ὁ νέος πρέπει νὰ ἐτοιμαστεῖ γιὰ τὸν γάμο ποὺ θὰ τὸν κάνῃ ὁλοκληρωμένο μέλος τῆς κοινότητος. Ἡ Σοφία, ἡ προορισμένη νὰ παντρευτεῖ τὸν Αἰμίλιο, εἶναι ἓνα ἀπλὸ κορίτσι τῆς ἐξοχῆς, μεγαλωμένο μὲ πνεῦμα ἐλευθερίας. Τονίζονται ἐδῶ οἱ διαφορὲς τῶν δύο φύλων: ὁ ἄντρας ἐνεργητικὸς, δυνατός, ἡ γυναίκα ἀδύνατη, παθητικὴ. Πρὶν παντρευτεῖ ὅμως ὁ Αἰμίλιος, ὀφείλει νὰ ταξιδέψει γιὰ νὰ μελετήσῃ τὰ προβλήματα διακυβέρνησης τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Τὸ βιβλίον τελειώνει μὲ τὴ δήλωση τοῦ Αἰμιλίου ὅτι θὰ ἀναθρέψει ὁ ἴδιος τὸ παιδί του, γιατί ὁ πατέρας εἶναι ὁ φυσικὸς παιδαγωγός.

II. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Α) Θεμελιώδης εἶναι ἡ συνειδητοποίηση τῆς διαφορᾶς ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ παιδί καὶ στὸν ἐνήλικα.

«Ἡ παιδικὴ ἡλικία ἔχει τὴ θέση τῆς, καθὼς καὶ τὴ σχετικὴ τῆς αὐτονομία στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Ὅπως κάθε ἡλικία, ἔτσι καὶ ἡ παιδική, ἔχει ἓνα δικό της εἶδος ὀριμότητας», γράφει ὁ ROUSSEAU.

Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ὁδήγησε στὴν πεποίθηση ὅτι πρέπει νὰ γνωρίσουμε σὲ βάθος τὴν ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ. Νὰ γνωρίσουμε τὶς ἀνάγκες, τὰ ἐνδιαφέροντα, καθὼς καὶ τὰ ὅρια τῶν δυνατοτήτων του. Μόνον ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ προσαρμόσουμε τὴν ἀγωγή στὴ φύσιν τοῦ παιδιοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἀλήθεια ποὺ μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ στὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς καὶ κάτω ἀπ' ὅλες τὶς συνθήκες.

Ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰχεῖ σὰν ὁδηγὸ τὴ φύσιν τοῦ παιδιοῦ. Ὁ ρόλος του εἶναι ἀπλῶς ρυθμιστικὸς, δρᾷ ὡς μεσολαβητὴς ἀνάμεσα στὴ φύσιν καὶ στὸ παιδί Μόνον ὅταν ἀναγνωρίσει καὶ δεχτεῖ τὰ ὅρια ποὺ θέτει ἡ φύση, ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἐ-

λεύθερος καὶ βρίσκει τὴν εὐτυχία. Ὁ πρῶτος στόχος τῆς ἀγωγῆς λοιπὸν εἶναι νὰ διαφυλάξει αὐτὴ τὴν ἐλευθερία. Φυσικὴ ἐλευθερία στὴν ἀρχή: ὅχι σπάργανα στὰ βρέφη, παιχνίδια καὶ ψυχαγωγία στὰ μεγαλύτερα παιδιά. Γιὰ νὰ μπορεῖ τὸ παιδί νὰ ξοδεύει τὶς δυνάμεις του σὲ μορφωτικὰ γι' αὐτὸ ἐνέργειες, πρέπει νὰ ζεῖ πάντα μὲ τὸ παιχνίδι. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ ὅμως δὲν θὰ εἶναι ἀσύδοτη· θὰ ἐλέγχεται ἀπὸ τὶς συνέπειες τῶν πράξεων τοῦ παιδιοῦ. Ὅχι λοιπὸν τιμωρίες· δὲν πρέπει ἡ θέληση τοῦ παιδιοῦ νὰ ἔρχεται ἀντιμέτωπη μὲ τὴ θέληση τῶν μεγάλων, παρὰ μόνον μὲ τὴ σκληρότητα τῆς πραγματικότητας. Π.χ. ἂν τὸ παιδί σπάσει τὸ τζάκι στὸ δωμάτιό του, τὸ κρῦο ποῦ θὰ εἶναι ἡ ἀναγκαία συνέπεια τῆς πράξης του, ἡ μόνη του τιμωρία.

Ἰσως σήμερα νὰ φαίνεται κάπως ἀπόλυτη ἡ θέση αὐτὴ τοῦ ROUSSEAU. Ὅμως εἶναι ἀλήθεια ὅτι παρὰ τὶς προόδους τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ σήμερα, οἱ ἐνήλικοι ἐξακολουθοῦν νὰ ἐνδιαφέρονται τὶς περισσότερες φορὲς μόνον γιὰ τὴ δικὴ τους πλευρὰ στὴ σχέση τους μὲ τὰ παιδιά. Βλέπουν τὴ διαδικασία τῆς ἀγωγῆς δηλαδὴ, μόνον ἀπὸ τὴ δικὴ τους ἀποψη (π.χ. βάζουν αὐθαίρετους κανόνες στὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ, ἐπιβάλλουν πειθαρχικὰ μέτρα κ.λπ.).

Β) Ἡ οἰκογένεια παίζει θεμελιώδη ρόλο στὴ σωστὴ ὁργάνωση τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ.

Οἱ ἀληθινοὶ παιδαγωγοὶ σὲ μιὰ «φυσικὴ ἀγωγή» εἶναι ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα. Σέ μιὰ σωστὴ οἰκογένεια, ὑπάρχει τόσο καλὸς ἔλεγχος τῶν συνθηκῶν καὶ τόσο σωστὴ ἀτομικὴ καθοδήγηση δίνεται στὸ παιδί ὅση ὁ συμβολικὸς παιδαγωγὸς δίνει στὸν Αἰμίλιο. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἰσχύει γιὰ μᾶς ὅπως καὶ γιὰ τοὺς πρώτους ἀναγνώστες.

Γ) Τὸ πρόβλημα νὰ ἐπιτευχθεῖ συμφιλίωση τῶν ἐνδιαφερόντων τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖο ἀπασχολεῖ τόσο ἔντονα τὸ ROUSSEAU εἶναι καὶ δικό μας. Πῶς συγκεκριμένα: μέσα στὴν κοινωνία πρέπει τὸ ἄτομο νὰ βρίσκει προσωπικὴ ἱκανοποίηση, οἱ στόχοι δηλαδὴ τῆς οἰκογένειας, τοῦ σχολείου, τῆς κοινωνίας, νὰ ἀναποκρίνονται στὰ ἐνδιαφέροντά του.

Σέ τὴ μᾶς βοηθᾷ ἐδῶ ὁ ROUSSEAU; Τὰ μαθήματα καὶ οἱ μέθοδοι ποῦ προτείνει μποροῦν νὰ ἔχουν χρήσιμες ἐφαρμογές στὴ δουλειὰ τοῦ σύγχρονου σχολείου; Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα θὰ ἐξετάσουμε τὸ σχῆμα ἀγωγῆς ποῦ δίνει ὁ ROUSSEAU βασικά στὸ Β, Γ καὶ Δ βιβλίο.

Στὴν παιδικὴ ἡλικία, ὡς τὰ 12 χρόνια, δίνεται ἔμφαση σὲ ὅ,τι ὀνομάζει ἀρνητικὴ ἀγωγή, δηλαδὴ στὶς συνήθειες καὶ τὶς ιδέες ποῦ δὲν πρέπει ν' ἀποκτήσει τὸ παιδί.

Ὁ ἄνθρωπος φύσει γεννιέται καλὸς. Ἡ σύγ-

χρονη κοινωνία εἶναι κακὴ. Ἡ θετικὴ ἀγωγή ποῦ ἐμπνέεται ἀπὸ αὐτὴ προσπαθεῖ νὰ κοινωνικοποιήσει τὸ παιδί πολὺ γρήγορα, καὶ νὰ γνωρίσει στὸ παιδί τὰ καθήκοντα τοῦ ὥριμου ἀνθρώπου καὶ νὰ μορφώσει τὸ πνεῦμα πρὶν ἔρθῃ ἡ κατάλληλη ἡλικία.

Πρέπει ἐπομένως γιὰ νὰ προφυλάξουμε τὸ παιδί ἀπὸ τὴν πρόωρη κοινωνικοποίηση, νὰ πάρουμε τὸν ἀντίστροφο δρόμο αὐτῆς τῆς ἀγωγῆς. Ἡ παιδικὴ ἡλικία πρέπει νὰ εἶναι, κατὰ μίαν ἔννοια μιὰ μοκροχρόνια ἀργία. «Κάθε ἀναβολὴ νὰ τὴν παίρνετε σὺν πλεονέκτημα... ἀφεῖστε τὸ παιδί νὰ ὠριμάσει ἀνάμεσα στὰ παιδιά», γράφει ὁ ROUSSEAU (σ. 68). Ὁ πῶς χρήσιμος κανόνας τῆς ἀγωγῆς εἶναι ὅχι νὰ κερδίζουμε καιρὸ μὰ νὰ χάνουμε (σ. 67). «Ἀσκεῖται τὸ κορμί, τὰ ὄργανα, τὶς αἰσθήσεις, τὶς δυνάμεις του, μὰ ἀφεῖστε ὅσο πῶς πολλὴν μπορεῖτε ἀνεργίαν τὴν ψυχὴν του» (σ. 68). «Ἄν λοιπὸν θέλετε νὰ καλλιεργήσετε τὴν ἀντίληψη τοῦ μαθητῆ σας, ἀσκεῖται τὸ σῶμα του. Ἄς δουλεύει, ἄς κινεῖται, ἄς τρέχει, ἄς φωνάζει, ἄς βρίσκεται πάντα σὲ κίνηση» (σ. 96). Νὰ μάθει τὸ παιδί μόνον ὅ,τι θέλει νὰ μάθει. Ἀκόμη κι ἂν εἶναι δυνατὸ νὰ διδάξουμε τὰ παιδιά νὰ διαβάσουν καὶ νὰ γράφουν ἢ νὰ μετροῦν, εἶναι λάθος νὰ τὸ κάνουμε πρὶν τὰ ἴδια συνειδητοποιήσουν ὅτι θέλουν, ὅτι τοὺς χρειάζεστε ν' ἀποκτήσουν αὐτὲς τὶς δεξιότητες.

Ἡ ἔννοια ἀρνητικὴ ἀγωγή ἔχει λοιπὸν δύο ὅψεις:

α) Ἡ μία εἶναι ὅτι βλάπτει τὰ παιδιά τὸ νὰ τὰ διδάξουμε πράγματα ποῦ δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν καὶ νὰ ἐκτιμήσουν. Ἄν ἡ ἱστορία, ἡ λογοτεχνία, ἡ ἠθικὴ ἢ ἡ θρησκεία ἔχουν σημασία μόνον γιὰ ἓνα ὠριμὸ μυαλό — ὅπως πιστεύει ὁ ROUSSEAU —, μόνον μὲ λόγια μποροῦν νὰ διδάχτουν στὴν παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ ἐπιφανειακὴ αὐτὴ ἐκμάθησή τους θὰ ζημιώσει τὶς βαθύτερες ἐμπειρίες τῆς ζωῆς. β) Ἡ ἄλλη ὅψη εἶναι ὅτι τὸ μόνον ἱκανοποιητικὸ κίνητρο γιὰ μάθηση, στὴν παιδικὴ ἢ λικία, εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὴ συνειδητοποίηση μιᾶς ἀνάγκης.

Μ' αὐτὴ τὴν τελευταία ἀποψη, συμφωνοῦν βασικά ὅλοι οἱ σύγχρονοι παιδαγωγοί. Ἡ πρώτη ὅμως ἀποψη συνεπάγεται πῶς σοβαρὰ προβλήματα γιὰ τὴν ἐκπαίδευση ἀντιμέτωπη μὲ τὴν διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν σύμφωνα μὲ τὰ μεγάλα κοινωνικὰ ἰδανικά καὶ πιστεύω. Πρέπει νὰ μεταδώσουμε στὰ παιδιά τὰ καλλίτερα στοιχεῖα τῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, τῆς λογοτεχνίας, τῆς μουσικῆς. Πρέπει ἀκόμη νὰ ἀνατρέφονται τὰ παιδιά σύμφωνα μὲ τὴ θρησκευτικὴ πίστιν τῶν πατέρων τους. Ἀλλὰ προκύπτει τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: τί συμβαίνει ἂν τὰ παιδιά δὲ μαθαίνουν στὴν πραγματικότητά ὅλα αὐτὰ ποῦ νομίζουμε ὅτι μαθαίνουν; π.χ. στὴν ἱστορία, τὶ μποροῦν ἄνθρωποι ἄτομα μὲ περιορισμένη γνῶση νὰ καταλάβουν ἀπὸ τὴν σύνθετες ἀκολουθίες καὶ σχέσεις τῶν γεγονότων, ποῦ συνθέτουν κάθε με-

γάλη κοινωνική κίνηση ἢ ἀπὸ τὶς προσωπικότητες ποὺ δρῶν σ' αὐτά; Ἡ ἀκόμη, ἡ θρησκεία μὲ τὸ συνδυασμὸ δόγματος καὶ λατρείας, τὴ νόημα μπορεῖ νάχει γιὰ τὰ παιδιὰ, πρὶν ξυπνήσει ὁ νοῦς καὶ τὸ πνεῦμα τοὺς στὴν ἐφηβεία;

Πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ προσέξουμε τὴν προειδοποίηση τοῦ ROUSSEAU γιὰ τὴν πρόωρη διδασκαλία. Σήμερα δεχόμαστε ὅτι κάθε ἰκανότητα τοῦ ἐνήλικου ἔχει τὶς ρίζες της στὴν παιδικὴ ἡλικία. Ὅτι οἱ πνευματικὲς δυνάμεις πρέπει νὰ καλλιεργηθοῦν μὲ τὴν κατάλληλη παιδεία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς. Ἀλλά, ὅσο οἱ ἐνήλικοι θεωροῦν τὰ παιδιὰ ὡς ἐκδόσεις τοῦ ἑαυτοῦ τοὺς σὲ μικρογραφία καὶ δὲ συνειδητοποιοῦν τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ τοὺς ὅρια, ἡ ἔμφαση ποὺ δίνει ὁ ROUSSEAU στὸ τί μποροῦν τὰ παιδιὰ νὰ μάθουν καὶ τί ὄχι, θὰ χρησιμεύει στὸ ἐξῆς: θὰ θυμίζει στοὺς γονεῖς καὶ στοὺς δασκάλους ὅτι, ἂν σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι νὰ ἀποκτήσουν τὰ παιδιὰ κάποτε ὁλοκληρωμένη προσωπικότητα, πρέπει νὰ ἀφήνονται ἐλεύθερα νὰ ἐνεργοῦν καὶ νὰ σκέφτονται ὡς ἄτομα μὲ δικὰ τοὺς δικαιώματα, στὰ πλαίσια πάντα τῶν ὁρίων καὶ τῶν δυνατοτήτων τοὺς.

Ὅπωςδήποτε, δὲν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἀποκλειστοῦν τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ ἐνήλικου ἀπὸ τὴ σχολικὴ πράξη, ὅπως φαίνεται νὰ προτείνει ὁ ROUSSEAU. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε δείχνει τὸν τρόπο διδασκαλίας ποὺ ταιριάζει σὲ μιὰ παιδοκεντρικὴ ἀγωγή. Ἡ μέθοδος τοῦ ἦταν νὰ κάνει τὸ μαθητὴ νὰ θέλει νὰ μάθει καὶ ἔπειτα νὰ τὸν διδάξει μὲ βάση τὶς συγκεκριμένες ἐμπειρίες τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ συμβεῖ σὲ κάθε τομέα, μέσα στὰ ὅρια πάντα τῶν δυνατοτήτων του, χωρὶς νὰ χάσει τὴν ἰκανοποίηση μιᾶς εὐτυχισμένης παιδικῆς ἡλικίας.

Τὸ παιδαγωγικὸ σχῆμα γιὰ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία, ποὺ ἐκτείνεται στὸ τρίτο καὶ τέταρτο βιβλίο, παρουσιάζει λιγότερες δυσκολίες γιὰ τὸ σύγχρονο ἀναγνώστη ἀπ' ὅ,τι τὸ προηγούμενο. Ἀπὸ τὰ 12 ὡς τὰ 15 τοῦ χρόνιου τὸ παιδί, μὲ κίνητρο πάντα τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν περιέργεια, θὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ φυσικὰ φαινόμενα: παρατηρώντας νύχτα καὶ μέρα τὸν οὐρανὸ θὰ μάθει κοσμογραφία, στοὺς περιπάτους τοῦ γεωγραφία, φυσικὴ, κατασκευάζοντας ὁ ἴδιος τὰ ὄργανα γιὰ τὰ πειράματά του.

«Δὲν πρόκειται νὰ τοῦ διδάξουμε τὶς ἐπιστήμες μὰ νὰ τὸν κάνουμε νὰ τὶς ἀγαπήσει καὶ νὰ τοῦ δείξουμε τὸν τρόπο νὰ τὶς μάθει ὅταν θὰ θελήσει». γράφει ὁ ROUSSEAU (σ. 157) «Ἄν ἀντὶ νὰ κολλήσω ἓνα παιδί στὰ βιβλία, τὸ ἀπασχολῶ σ' ἓνα ἐργαστήριον, τὰ χέρια τοῦ δουλεύουν πρὸς ὄφελος τοῦ μυαλοῦ του. Χωρὶς ἀντιλογία, οἱ γνώσεις ποὺ ἀποκοτῶμε μόνον μὰς μ' αὐτὸ τὸν τρόπο εἶναι πολὺ πρὸς ἑκάθετος καὶ σταθερὲς ἀπ' ὅσες μὰς ἔχουν διδάξει ἄλλοι...»

Ἀπὸ τὰ 15 ὡς τὰ 20 χρόνια τοῦ ὁ ἔφηβος θὰ

γνώρισε τὴν τέχνη, τὴν ἱστορία τὴ φιλολογία, θὰ μπεῖ στὴ σφαῖρα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας. Ἐχοντας ὑπόψει τὶς διαφορὲς τοῦ 18ου ἀπὸ τὸν 20ο αἰῶνα, θὰ συμφωνήσει ὁ σύγχρονος ἀναγνώστης μὲ τὴ διδασκαλία τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν μαθημάτων. Σήμερα ἀκριβῶς ὅπως ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση δίνει μεγάλη ἔμφαση στὶς στοιχειώδεις δεξιότητες (τὴν ἀνάγνωσι, τὸ γράψιμο, τὸ μέτρημα), σὲ σχέση μὲ τὴ μελλοντικὴ τοὺς χρησιμότητα παρὰ μὲ τὸ τωρινὸ τοὺς ἐνδιαφέρον, ἔτσι καὶ ἡ μέση ἐκπαίδευση δίνει ἔμφαση στὶς πρὸ σύνθετες δεξιότητες (τὶς γλώσσες, τὰ μαθηματικά, τὶς ἐπιστήμες) σὲ σχέση μὲ τὴ μελλοντικὴ τοὺς χρησιμότητα. Ἡ ἀξία ὅμως ποὺ δίνει ὁ ROUSSEAU στὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας, τῆς γλώσσας, τῆς θρησκείας, τῆς λογοτεχνίας, σὲ σχέση πάντα μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἐφήβου, μὰς ἐπενθυμίζει ὅτι ἡ δημιουργία ἐνὸς ἄξιου ἀνθρώπου εἶναι ἐξίσου σημαντικὴ ὡς καὶ ἡ δημιουργία ἐνὸς καλοῦ πολίτη· καὶ μ' αὐτὸ τὸ στόχο, οἱ σπουδὲς στὴν ἐφηβεία δὲν πρέπει νὰ προετοιμάζουν μόνον γιὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ προσφέρουν ἰκανοποίηση τὴν ἐποχὴ ποὺ παρέχονται στὸν ἐφηβο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ παραπάνω θὰ θέλαμε νὰ τονίσουμε ὅτι τὰ αἰώνια ἐρωτήματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν κοινότητα καὶ τὸ ἄτομο, τὴν αὐθεντία καὶ τὴν ἐλευθερία, τὸν ἐνήλικο καὶ τὸ παιδί, ὑπάρχουν καὶ σήμερα· πολλὰς ἀπόψεις γιὰ τὴν ἀγωγή πρέπει νὰ ἀναθεωρηθοῦν. Ὁ ROUSSEAU ὅπως ὁδηγεῖ ὑποστήριξε μιὰ μονόπλευρη θέση ἀπέναντι σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα. Ἡ θεμελιακὴ του ὁμῶς ἀρχὴ γιὰ τὴν ἀγωγή, ποὺ ἐκφράζεται μὲ ἐκπληκτικὴ δύναμη στὸν Αἰμίλιο, εἶναι ἀπλή, βαθιὰ καὶ πάντοτε σύγχρονη, ἡ ἐξῆς:

Γιὰ νὰ μπορέσει ἡ ἀγωγή νὰ δημιουργήσει ὁλοκληρωμένες ἀνθρώπινες υπάρξεις καὶ διὰ μέσου αὐτῶν μιὰ σωστὴ κοινωνία, πρέπει νὰ ἔχη ὡς κέντρο της τὸ παιδί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) EMILE FOR TODAY, W. BOYD LONDON 1973.
- 2) Αἰμίλιος ἢ περὶ ἀγωγῆς μετ. Στέλλα Βουρδούμα, Ἀθῆναι, ἀ.ἔ.
- 3) Οἱ μεγάλοι Παιδαγωγοί, J. CHATEAU, μετ. Κ. Κίτσου, Ἀθῆναι, ἀ.ἔ.
- 4) EMILE OU DE L' EDUCATION, J. J. ROUSSEAU, ED. GARNIER PRERES, 1963.

Τὸ σχολεῖο θεωρεῖται ὁ σπουδαιότερος παράγοντας ἀγωγῆς καὶ μόρφωσης, τὸ ἀποτελεσματικότερο μέσο γιὰ τὴν κατανόηση, τὴ συντήρηση, τὴν προαγωγή καὶ τὴ μετάδοση τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴ μιὰ γενιὰ στὴν ἄλλη. Τὸ σχολεῖο μεταβιβάζει στὴ νέα γενιὰ τὴν πνευματικὴ κληρονομιά τοῦ λαοῦ, ἀποτελεῖ τὴν κυριότερη λειτουργία τοῦ πνευματικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητας. Εἶναι σήμερα ὁ σπουδαιότερος παιδαγωγικὸς καὶ μορφωτικὸς παράγοντας καὶ ἔχει ἀναλάβει τὶς μεγαλύτερες εὐθύνες γιὰ τὴν ἀγωγή καὶ τὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν. Στὴ σημερινὴ μάλιστα ἐποχὴ ποὺ ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ Ἐκκλησία, μετὰ τὴ χαλάρωση τῶν ἡθῶν, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἀναλάβουν εὐθύνες γιὰ τὴν ἀγωγή, γιὰ τὶς ἀξίες καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀνθρωπότητας τὸ σχολεῖο ἔχει ἀναλάβει ὅλο τὸ παιδευτικὸ ἔργο.

ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν καθαρὰ ἐκπαιδευτικὸ ρόλο τοῦ τοῦ σχολεῖο παρῆκει εὐεργετικὲς ἐπιδράσεις στὸν τομέα τῆς ἀγωγῆς. Παρέχει τὶς κατάλληλες εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἀναπτύξει τὸ παιδί τὶς ἱκανότητές του καὶ νὰ διαπλάσσει τὸ χαρακτήρα του.

Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ὑποτιμῶ τὴ συμβολὴ τῆς οἰκογένειας στὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, κάτω ἀπὸ ὀρισμένες ἀπόψεις τὸ σχολεῖο ὑπὲρχει ἀκόμα καὶ τὴν οἰκογένεια. Βέβαια στὸ σχολεῖο πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀγάπη ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ δασκάλου πρὸς τὰ παιδιά ἀλλὰ σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε νὰ ἀποφεύγονται σφάλματα καὶ «ἐγκλήματα» ποὺ διαπράττονται στὴν οἰκογένεια. «Ὅλοι παραδεχόμαστε ὅτι τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει τὴν οἰκογένεια. Ἄν ὅμως ἐξετάσουμε τὰ πρᾶγμα βαθύτερα θὰ δοῦμε ὅτι ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ τόπος ποὺ γίνονται τὰ περισσότερα καὶ σοβαρότερα σφάλματα στὴν ἀνατροφή τοῦ παιδιοῦ. Ἐκεῖ τὸ παιδί ἀποκτὰ κακὲς συνήθειες καὶ νοσηρὲς διαθέσεις. Στὴν οἰκογένεια ὑπάρχουν οἱ ρίζες τοῦ καλοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ κακοῦ χαρακτήρα. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴν οἰκογένεια κυριαρχεῖ τόσο

Ἡ συμβολὴ τοῦ σχολεῖο στὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ

πολὺ τὸ συναίσθημα ὥστε παραμερίζεται ἡ λογικὴ. Οἱ γονεῖς τυφλωμένοι ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοὺς ἀφαιροῦν κάθε πρωτοβουλία ἀπὸ τὸ παιδί, ἱκανοποιοῦν κάθε ἐπιθυμία του, ὑποσιτίζουν τὴν ἀνεξαρτησία του, τὸ κάνουν νὰ φοβᾶται τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς καὶ γενικὰ δημιουργοῦν γύρω του μιὰ ἀσφυκτικὴ ἀτμόσφαιρα.

Τὸ σχολεῖο, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ χωρὶς νὰ ὑστερεῖ σὲ ἀγάπη, εἶναι μιὰ κοινωνία μετὰ τοὺς νόμους

Τῆς δασκάλας
Φρόσως Τριανταφύλλου

τῆς, τοὺς κανονισμοὺς καὶ τὴν πειθαρχημένη ἐλευθερία, ὅπου ὅλοι ἐργάζονται, ὅπου βασιλεύει δηλ. ἡ δικαιοσύνη. Στὸ σχολεῖο τὸ παιδί ἀπολυτρώνεται ἀπὸ τὴν αὐθόρμητη ἔκρηξη τῶν ἐνστικτῶν του, ἀπὸ τὶς ταπεινὲς τοῦ ἐπιθυμίες. Ὁ δάσκαλος κατευθύνει ὅλες τὶς ἐνέργειές του σύμφωνα μετὰ τὴν λογικὴ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὀρισμένους σκοποὺς. Ἔτσι ὁ δάσκαλος ἀποφεύγει τὰ σφάλματα τῶν γονέων.

ΟΙ ΑΡΕΤΕΣ ΠΟΥ ΑΠΟΚΤΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Μὲ ὅλη τὴν ἐπιστημονικὴ ὀργάνωση καὶ λειτουργία τοῦ τοῦ σχολεῖο βοηθᾷ τὴν κοινωνικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴ γρηγορότερη συναισθηματικὴ ὠρίμανση τοῦ παιδιοῦ. Ἄσκει τὸ παιδί στὴν ἀνάληψη εὐθυνῶν ἀναπτύσσει τὴν πρωτοβουλία του· βοηθᾷ στὴν ἀπόκτηση διαφόρων κοινωνικῶν ἀρετῶν, ὅπως ἡ ἀναγνώριση καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων, ἡ ἀμοιβαία ἐκτίμηση, ὁ ἀλληλοσεβασμὸς, οἱ φιλικὲς σχέσεις. Μαθαίνει τὸ παιδί νὰ μὴν εἶναι ἐγωιστής, νὰ συγκρατεῖ τὸν ἑαυτὸ του νὰ ἐλέγχει τὴ συμπεριφορὰ του καὶ νὰ αὐτοπειθαρχεῖ. Συνηθίζει στὴν τάξη, τὴν εὐκοσμία, τὴν ἀκρί-

βεια, τὴν αὐτοπειθαρχία καὶ τὸν αὐτοέλεγχο. Καλλιεργεῖ αὐτενέργεια, δημιουργικότητα, ἥθος, συνεργασία, εὐγενὴ ἁμύλλα, φιλαλήθεια, ἀλληλεγγύη, δικαιοσύνη καὶ αὐτοθυσία. Τὰ παιδιά τῆς σχολικῆς ἡλικίας φιλονικιοῦν μεταξὺ τους, μαθαίνουν ὅμως νὰ διευθετοῦν ἀπὸ μόνον τοὺς τὶς διαφορὰς τους. Τὸ παιδί ἀρέσκειται σὲ νὰ κατέχει τὸ κέντρο τῆς σκηνῆς στὴ ζωὴ τοῦ σχολεῖο. Ἡ ἴδια ὅμως σχολικὴ ζωὴ τὸ διδάσκει ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόλυτα κατορθωτὸ ὅχι μόνον στὸ σχολεῖο ἀλλὰ καὶ στὴ ζωὴ. Τὸ παιδί πηγαίνοντας στὸ σχολεῖο ἀπομακρύνεται γιὰ λίγες ὥρες ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ ἔτσι διευκολύνεται ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ αὐτονομία του.

Ἀναπτύσσεται ἡ ἠθικὴ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ καὶ διαμορφώνεται ὁ χαρακτήρας του. Στὸ σχολεῖο δημιουργοῦνται ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ θιώματα καὶ τὸ παιδί ζεῖ μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἠθικῆς ἐνεργητικότητας· δημιουργοῦνται οἱ κατάλληλες συνθήκες γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ παιδί πολλὰς καλὰς συνήθειες ποὺ ἀποτελοῦν τὸ σκελετὸ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου. Παράλληλα καταπολεμοῦνται οἱ κακὲς συνήθειες καὶ τὰ ἐλαττώματα ποὺ ἀπόκτησε τὸ παιδί στὴν οἰκογένεια πρὶν προλάβουν νὰ ριζώσουν βαθιὰ μέσα στὴν ψυχὴ του. Ἐπὶ πλέον δίδεται στὰ παιδιά ἡ εὐκαιρία νὰ συζοῦν μετὰ ἰσότητα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τάξη, τὶς πολιτικὲς πεποιθήσεις, τὸ θρήσκευμα καὶ τὴν ἐθνικότητα τῶν γονιῶν τους.

Ο ΒΑΣΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Βασικὴ ἐπιδίωξη καὶ σκοπὸς τοῦ σχολεῖο εἶναι «νὰ μάθει τοὺς μαθητὲς νὰ γίνουν ἄνθρωποι». Εἶναι ὅμως τόσο δύσκολο νὰ μάθει κανεὶς νὰ εἶναι ἄνθρωπος ὥστε πολὺ λίγοι κατορθώνουν ἔστω καὶ τὴν ἡμιμάθεια τοῦ νὰ γίνουν

Ἡ συμβολὴ τοῦ σχολείου στὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ

ἄνθρωποι. Τὶ σημαίνει ὅμως νὰ μάθουμε τὰ παιδιὰ νὰ γίνουν ἄνθρωποι; Πάνω στὸ θέμα αὐτὸ ὁ Ρουσσώ λέει: Τὸ πρῶτο στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης φύσης εἶναι ἡ ἀμοιβαίότητα. Τὸ ὅτι ζοῦμε δημιουργώντας σχέσεις μὲ τοὺς συνανθρώπους μας, περιέχει τὴ βασικὴ δομὴ πού μέσα της ἔρχεται ὁλόκληρη ἡ ἀνθρώπινη ἐμπειρία καὶ δραστηριότητα. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸ πρῶτο πράγμα στὴν ἀγωγή εἶναι νὰ μάθουμε νὰ ζοῦμε σὲ προσωπικὲς σχέσεις μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, νὰ ἀποκτήσουμε δηλ. κοινωνικὴ ἀγωγή. Ἄν κατὰ τύχη ἀποτύχουμε στὸν τομέα αὐτὸ, ἡ ἀποτυχία μας θὰ εἶναι θεμελιώδης. Δὲν θὰ μπορεῖ νὰ ἀναπληρωθεῖ μὲ ἐπιτυχία σὲ ἄλλα πεδία, γιατί ἡ ἱκανότητά μας νὰ δημιουργοῦμε ὁλοκληρωμένες προσωπικὲς σχέσεις μὲ τοὺς συνανθρώπους μας εἶναι τὸ μέτρο τῆς ἀνθρωπιάς μας. Ἡ ἀπανθρωπιά εἶναι ἡ διαστροφή τῶν ἀνθρώπων σχέσεων.

Κάθε εἶδος διδασκαλίας πρέπει νὰ τείνει καὶ νὰ ὑποβοηθᾷ τὴ δημιουργία προσωπικῶν σχέσεων μεταξὺ δασκάλων καὶ μαθητῶν καὶ ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τῆς διδασκαλίας ἐξαρτᾶται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα καὶ τὴν ποιότητα αὐτῶν τῶν σχέσεων. Ἀκόμη «τὸ νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ νὰ γίνουν ἄνθρωποι» σημαίνει ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νὰ καλλιεργήσουν τὴν εὐαισθησία τους καὶ νὰ μάθουν νὰ εἶναι δημιουργικὰ ἄτομα. Χρειαζόμαστε πρῶτα χρήσιμους πολίτες, ἀνθρώπους τοῦ καλοῦ.

Τὸ σχολεῖο λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται στὸ νὰ δίνει στὰ παιδιὰ μόνο γνώσεις. Πρέπει νὰ τὰ κάνει ἀνθρώπους. Νὰ γεμίσει τὴν ψυχὴ τους μὲ μεγάλα καὶ εὐγενῆ αἰσθήματα. Νὰ τὰ κάνει νὰ ἀγαπήσουν τὴν ἠθικὴ ωραιότητα καὶ νὰ ζήσουν ἠθικὴ ζωὴ. Νὰ γνωρίζουν καὶ συγχρόνως νὰ κάνουν τὸ καλὸ. Νὰ δυναμώνουν τὴ θέλησή τους ἔτσι ὥστε νὰ κατευθύνουν τὰ ἴδια τὴ βουλητικὴ τους δραστηριότητα. Τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ διδάξει τὸ μαθητὴ νὰ μὴν

εἶναι ἐπιπόλαιος, ἀλλὰ νὰ παίρνει τὴ ζωὴ σοβαρά. Νὰ τὸν μάθει νὰ σκέφτεται ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνεται. Νὰ τοῦ ἀποκαλύψει τὴ γλυκιὰ ἡδονὴ τῆς ωραίας βιοπάλης, τῆς ωραίας ζωῆς. Νὰ τοῦ ἀποκαλύψει τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας του στὴ ζωὴ. Νὰ τὸν διδάξει νὰ μὴ θυσιάζει ποτὲ τὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ του ὑγεία στὸ βωμὸ τῶν μικροαπολαύσεων καὶ διασκεδάσεων. Νὰ μὴν τρέχει στὴ ζωὴ ἀπερίσκεπτα, στὴν τύχη, ἀλλὰ νὰ σκέφτεται, νὰ αἰσθάνεται νὰ εἶναι δημιουργικὸς.

Μέ τὴν ἀγωγή πού παίρνει τὸ παιδί στὸ σχολεῖο ἐλευθερώνεται ἀπὸ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες, λυτρώνεται ἀπὸ ἀτομιστικὰ δεσμιὰ, μαθαίνει νὰ ἀπολαμβάνει τὴ χαρὰ τοῦ στοχασμοῦ. Ἀποκτᾷ τὸ θάρρος νὰ μελετᾷ ὄχι μόνο τὸ φυσικὸ κόσμος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸ του. Τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ ἀσκεῖ τὸ ἄτομο νὰ γίνεи κυρίαρχο τοῦ ἑαυτοῦ του· νὰ νικήσει τὸ κακὸ πού φωλιάζει μέσα του.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Μέσα στὸ σχολεῖο ζυμώνεται μὲ τὶς ἀνάγκες καὶ τὰ προβλήματα τοῦ κοινωνικοῦ του περιβάλλοντος. Διαπλάθει τὸ σχολεῖο ἀνθρώπους ζωντανούς καὶ δραστήριους ὀξυδερκεῖς καὶ δημιουργικοὺς καὶ ὄχι παθητικοὺς καὶ νωχελεῖς. Ἀναπτύσσει τὴν ἀγάπη. Θραύεται ἔτσι ἡ φιλαυτία καὶ ὁ φθόνος. Καταπολεμεῖται ἡ φιλοδοξία καὶ ἀντὶ γι' αὐτὴν καλλιεργεῖται ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ μετριοφροσύνη. Συνηθίζει τὸ παιδί νὰ μὴν περιαutoλογεῖ, ἀλλὰ νὰ ἀφίνει τοὺς ἄλλους νὰ κρίνουν τὰ ἔργα του καὶ τὴν ἀξία τους. Ἀντίθετα μαθαίνει νὰ ἀναγνωρίζει τὴν ἀξία τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὶς ἐργασίες τους. Ἡ συνείδηση τοῦ ἐγὼ ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ ἐμεῖς.

Ἐνισχύεται στὸ σχολεῖο ἡ διά-

θεση γιὰ συνεργασία. Καταβάλλεται προσπάθεια νὰ μείνει ἱερὸς στὴ συνείδηση τῶν παιδιῶν ὁ θεσμός τῆς οἰκογένειας, χωρὶς νὰ περιορίζεται αὐτὸ στοὺς γονεῖς καὶ στ' ἀδελφία ἀλλὰ νὰ ἐπεκτείνεται καὶ στοὺς ἄλλους συγγενεῖς. Τὸ σχολεῖο διαμορφώνει τὰ παιδιὰ ἔτσι ὥστε νὰ γίνουν ἱκανὰ νὰ δροῦν στὴ ζωὴ, νὰ ἀντέχουν στοὺς ἀγῶνες τῆς καὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὸ ὠφέλιμο. Καλλιεργεῖται ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα. Καὶ ὅταν αὐτὴ ἡ ἀγάπη καλλιεργηθεῖ σωστὰ στὸ σχολεῖο τότε ὄχι μόνο διατηρεῖται πάντα στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ ἀλλὰ καὶ βοηθᾷ τὸ παιδί νὰ καλλιεργήσει τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα.

Κανεὶς βέβαια δὲν ἀγνοεῖ τὴν ἀξία τῶν γνώσεων. Εἶναι ὅμως οἱ γνώσεις ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα πού χρησιμοποιοῖ τὸ σχολεῖο γιὰ νὰ ἐκπληρώσει τοὺς σκοποὺς του. Μόνο οἱ γνώσεις δὲν εἶναι ἀρκετεῖς γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὸ παιδί καλὲς συνήθειες, γιὰ νὰ διαπλάσει τὸ χαρακτῆρα του, γιὰ νὰ συγκροτήσει τὴν προσωπικότητά του καὶ περισσότερο γιὰ νὰ διαμορφώσει μιὰ ζωὴ μὲ ὑψηλὰ ἰδανικά πού δίνουν νόημα στὴ ζωὴ.

Ἡ ἀξία τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ ἡ ἀποστολὴ της πολὺ ὑψηλὴ, γιατί διορθώνει καὶ συμπληρώνει τὴν ἀυστηματοποίητὴ ἀγωγή πού ἀσκεῖται στὴν κοινωνία. Ὅτιδήποτε ἀποκτήσει τὸ παιδί στὴ σχολικὴ ἡλικία μένει κτῆμα του σ' ὅλη τὴ ζωὴ. Μιὰ φροντισμένη λοιπὸν σχολικὴ ἡλικία εἶναι ἕνα καλὸ ξεκίνημα στὴ ζωὴ καὶ ἀποτελεῖ ἀπαραίτητὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν προσωπικὴ αὐτονομία τοῦ ἀτόμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Χαραλαμπίδου Ἰω.: Γενικὴ Παιδαγωγικὴ, Ἀθῆναι 1971.

Ἐξαρχόπουλου Ν.: Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν (Τόμος πρῶτος).

Παιδαγωγικὴ ἐγκυκλοπαίδεια HERDER.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΨΥΧΑΡΗ

Ἡ «Νιάουσα», συμμετέχοντας ἐνεργὰ στὸ γιορτασμὸ γιὰ τὰ πενήντα χρόνια ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Γιάννη Ψυχάρη, ἀφιερώνει τὶς σελίδες πὺν ἀκολουθοῦν¹ στὴ μνήμῃ τοῦ μεγάλου Δασκάλου, οκαπανέα τῆς ιδέας τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ μεγάλου πατριώτη.

Σύντομος ὁδηγὸς γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γιάννη Ψυχάρη

1. Ἡ Ζωὴ

1854: 15 Μαΐου γεννιέται στὴν Ὁδησότης Ρωσίας. Πατέρας του ὁ Νικολάκης Ψυχάρης ἀπὸ τὴ Χίο. Δεκοσὶνὸν μηνῶν χάνει τὴ μητέρα του. Μέχρι τὰ ἔξι του χρόνια μένει στὴν Πόλῃ καὶ μετὰ ἔρχεται στὸ Παρίσι. Ἐντεκα χρόνων μπαίνει στὸ Λύκειο τῆς Μασσαλίας. Δεκαῆξι χρόνων ξαναγαυρίζει γιὰ λίγο στὴν Πόλῃ. Ἐπιστρέφει καὶ πάλι στὸ Παρίσι, ὅπου γράφεται στὴ Φιλολογικὴ Σχολὴ τῆς Σορβόνης καὶ παρακολουθεῖ Ἑλληνικὴ, Λατινικὴ καὶ Γαλλικὴ φιλολογία. Συμπληρώνει τὶς σπουδὲς του στὴ Γερμανία παρακολουθώντας μαθήματα Γερμανικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσας. Ξαναγαυρίζει στὸ Παρίσι καὶ εἰδικεύεται στὴ Μεσαιωνικὴ καὶ Νεοελληνικὴ φιλολογία καὶ γλωσσολογία.

1880: Παντρεύεται τὴ Νοεμί Ρενάν, κόρη τοῦ Γάλλου ἐπιστήμονα Ἐρνέστου Ρενάν. Παιδιὰ του ὁ Ἐρνέστος Μιχαὴλ καὶ Ἐρριέτα.

1884: Ὑφηγητὴς τῆς γλωσσολογίας στὴν Ἐκὸλ ντὲ Λάνγκ Ὁριεντάλ Βιθάντ. Ταξιδεύει στὴν Ἀνατολή. Τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ γράψει τὸ «Ταξίδι» σὲ ὀλοκληρωμένη δημοτικὴ πὺν κυκλοφορεῖ τὸ 1888.

1886: Ἐπιστρεφει στὴν Ἑλλάδα.

1904: Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας στὴ Σχολὴ Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τῆς Σορβόνης. Παίρνει τὴν ἔδρα τοῦ δασκάλου τοῦ Λεγκράν.

Ὁ Γιάννης Ψυχάρης (πὺν στὴ φωτογραφία αὐτὴ εἰκονίζεται στὸ γραφεῖο του), ἀκαταπὸντος ἐπιστήμονας γλωσσολόγος καὶ λογοτέχνης, ὑπῆρξε ταυτόχρονα καὶ ὁ γενάρχης τῆς δημοτικιστικῆς ιδέας.

1912: Χωρίζει τὴ Νοεμί καὶ παντρεύεται τὴν Εἰρήνη Μπώμ.

1929: Πεθαίνει στὸ Παρίσι στίς 29 Σεπτεμβρίου.

1932: Ἡ σωρὸς του ἀπὸ τὴ Γαλλία μεταφέρεται στὴ Χίο καὶ θάβεται στὸ χωριὸ Βροντάδο στὴ θέση πὺν ὁ ἴδιος ὑπέδειξε. Στὸ μνημα του στήθηκε στήλη τοῦ καλλιτέχνη κ. Δημητριάδη με δύο ἐπιγραφὲς πὺν συνέταξε ὁ ἴδιος «Ἐδῶ μέσα ζεῖ πάντα μαζί σας ὁ φίλος σας ὁ Ψυχάρης» καὶ «Ἀντίκρου μου κοιτάζω τὴν Ἀσία, ὅπου νὰ πᾶμε μιὰ μέρα καὶ στὴν Πόλῃ».

2. Τὸ ἔργο

Παραλείποντας κάμποσα ἀπὸ τὰ ἔργα του (γλωσσολογικὰ καὶ λογοτεχνικὰ) πὺν ἔγραψε κυρίως στὰ Γαλλικὰ, δίνουμε ὅσα δημοσιεύτηκαν, κατὰ καιρὸς, στὰ Ἑλληνικὰ.

1888: Τὸ ταξίδι μου.

1891: Ἡ Ζούλια.

1897: Τ' ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη, μυθιστόρημα.

1901: Γιὰ τὸ Ρωμαϊκὸ θέατρο. Ὁ Κυρὸύλης, δρᾶμα, ὁ Γουανάκος, κωμῳδία.

1902 - 1909: Ρόδα καὶ μῆλα, τόμοι 1 - 5.

1904: Ζωὴ καὶ ἀγάπη στὴ μοναξιά. Ἱστορικὸ ἐνὸς καινούργιου Ρομπινσώνα, μυθιστόρημα.

1907: Ἀρρωστη δούλα.

1910 - 11: Στὸν ἴσκιο τοῦ πλάτανου, δεκαπέντε διηγήματα.

1914: Τὰ δύο τριαντάφυλλα.

1912 - 13: Ἀγνή μυθιστόρημα.

1927 - 1937: Μεγάλῃ Ρωμαϊκῇ ἐπισημονικῇ γραμματικῇ.

Χ. ΚΟΥΤΑΛΑΚΙΔΗΣ

Φιλόλογος

1. Τὸ ἀφιέρωμα ἐπιμελήθηκε ὁ Χ. Σ. Μουχάγιερ.

‘Από τούς άττικιστές ως τόν Ψυχάρη

Οί κατακτήσεις του Μ. ‘Αλεξάνδρου άνοιξαν τόν δρόμο γιά τήν εξάπλωση στό χώρο τής ‘Ανατολής τής πού εύκολομά-θητης, τόν καιρό εκείνο, έλληνικής διαλέκτου, δηλ. τής ‘Αττικής. ‘Η διά-λεκτος αυτή (πού μιλιόταν στην ‘Αττι-κή) έγινε ή γλώσσα τών κρατών πού οί επίγονοι του ‘Αλεξάνδρου κυβέρνη-σαν. ‘Η πρόσληψη όμως ξένων διαλε-κτικών στοιχείων, πού ήταν μοιραίο νά δεχτεί, αλλοίωσε μέ τόν χρόνο τή γλώσ-σα τών άθιναίων ρητόρων και τραγι-κών. ‘Ετσι δημιουργήθηκε μιá νέα γλώσσα (προφορική και γραπτή), πού όνομάστηκε Κοινή και πού είχε σαφείς διαφορές από τήν παλιά ‘Αττική του 5ου π.Χ. αιώνα. Οί διαφορές αυτές έμ-φανίστηκαν σ’ όλο τόν πλάτος της, δηλα-δή στή μορφολογία, τή φωνητική, τόν λε-ξιλόγιο και τή σύνταξη. Αυτό σημαί-νει ότι ό λαός, αποκλειστικά άρμόδιος, σέ συντηρητικό βαθμό, γιά τήν εξέλι-ξη του γλωσσικού του όργάνου, τόν δια-μόρφωσε σύμφωνα μέ τίς ανάγκες του και τόν άπλοποίησε στην προσπάθειά του νά έκφραστεί εύκολότερα.

‘Ηταν τόσο διαδεδομένη ή Κοινή στα λαϊκά στρώματα, ώστε και τά ευαγγέ-λια γράφτηκαν σ’ αυτή τή γλώσσα, μέ αποτέλεσμα νά συντελέσουν αποφαι-στικά στην κατανόηση και εξέπλωση του Χριστιανισμού.

Πολλοί όμως λόγιοι, οί λεγόμενοι «γραμματικοί», πίστεψαν ότι οί Κοινή ήταν ή αίτία πού δέν γράφονταν πιά λο-γοτεχνικά έργα όμοια μέ τά άριστουργή-ματα του 5ου αιώνα, δηλαδή ότι ή αλλοίωση του καθαρού ‘Αττικού λόγου έφερε τή λογοτεχνική παρακμή, και ά-ποφάσισαν νά «καθαρίσουν» τή γλώσσα από τά «άηδη» ξένα στοιχεία και νά έπι-στρέψουν στην κλασσική ‘Αττική.

‘Ο ‘Αττικισμός (έτσι όνομάζεται ή κί-νηση γιά έπιστροφή στην καθαρή ‘Ατ-τική) είναι ή άρχή τής κακοδαιμονίας τής γλώσσας μας, πού όνομάζεται δι-γλωσσία και χρονολογικά τοποθετείται στους πρώτους αιώνες μετά τόν Χριστό. Σ’ αυτούς τούς αιώνες οί λόγιοι υιοθέ-τησαν (σχεδόν άπόλυτα) τόν ‘Αττι-κισμό και έγραψαν τά έργα τους σέ μιá γλώσσα πού άδυνατούσε νά παρα-κολουθήσει τόν εξέλικτικό δρόμο τής λαϊκής γλώσσας και εύκολα άποκόπη-κε άπ’ αυτήν. Αυτό είχε σάν αποτέλε-σμα νά κυριαρχήσει ή ‘Αττική σ’ όλα τά είδη του γραφτού λόγου, κι άργό-τερα νά γίνει έπίσημη γλώσσα του Βυ-ζαντινού κράτους, ενώ ή λαϊκή γλώσ-

‘Ο Ψυχάρης μέ τή γυναίκα του και τά παιδιά του στην έξοχή

του Χρήστου Σ. Μουχάγιερ

σα, παρά τή διάσπασή της σέ πολλές το-πικές διαλέκτους, εξακολούθησε νά έ-ξελισσεται ανεξάρτητα από τή λόγια και μάλιστα υπέστη τόσο σημαντικές άλ-λαγές, ώστε στα χρόνια τής ‘Αλωσης νά είναι διαμορφωμένη σχεδόν στον τύπο τής σημερινής δημοτικής.

Στά μαύρα χρόνια τής δουλείας του γένους πυκνά σκοτάδι άράθειας κάλυ-ψε τόν έλληνικό χώρο. Οί περισσότεροι λόγιοι διασκορπίστηκαν σέ διάφορες χώρες τής Εύρώπης, παίρνοντας μαζί τους και τίς γλωσσικές ιδέες πού περ-νούσαν (τώρα περισσότερο από τότε) μέσα από τήν κλασική άρχαιότητα και τή γλώσσα τών έπιφανών μαστόρων του άττικού λόγου. ‘Η ‘Αναγέννηση μάλι-στα βοηθήθηκε από τούς έλληνες σο-φούς κι αυτό συντέλεσε στην άνάπτυ-ξη και καλλιέργεια τών ανθρωπιστι-κών σπουδών και στην εμφάνιση σπου-δαίων έλληνιστών στη Δύση.

Στήν ‘Ελλάδα, βέβαια, δημιουργήθη-καν εύνοϊκές προϋποθέσεις γιά τήν έπι-κράτηση τής δημοτικής μέ τήν προσ-δευτικά αυξανόμενη παραγωγή κειμέ-νων λαϊκών ποιητών ή λογίων πού, συ-νειδητά ή από άδυναμία νά γράφουν στην άρχαία γλώσσα, έκφράζονταν σέ γλώσσα κατανοητή από τόν λαό. ‘Ετσι έ-

κουμε τήν καταπληκτική άνθιση τής Κρητικής λογοτεχνίας(‘Ερωτόκριτος, ‘Ερωφίλη, Θυσία του ‘Αβραάμ κ.ά.), έ-νώ πολλοί κληρικοί στράφηκαν αποφαι-στικά πρós τή γλώσσα του λαού προ-κειμένου νά έπικοινωνήσουν μαζί του.

‘Ομως οί δύσκολες στιγμές πού περ-νούσε ό έλληνισμός έκαναν πολλούς λογίους νά πιστέψουν ότι ή άνάσταση του γένους θά έρθει μέσα από τήν καλλιέργεια τών άρχαίων γραμμάτων και προπαντός μέ τή χρησιμοποίηση τής γλώσσας τών ένδόξων προγόνων μας. ‘Ετσι, αγνοώντας τή λαϊκή γλώσσα, πού εξέλισσόταν αδιάκοπα και δημιουργού-σε τά θαυμάσια μνημεία του δημοτικού λόγου (τά δημοτικά τραγούδια) έγρα-φαν τά έργα τους στην άρχαία γλώσ-σα και τή δίδασκαν σά διάφορα scho-λεία, πού ιδρύθηκαν σ’ όλα τά μέρη όπου οί κοινωνικο - οίκονομικές συν-θήκες και ή άνοχή τών Τούρκων τόν έπέτρεπαν. Πάλι, λοιπόν, οδηγούμαστε σέ νεκρό σημείο.

‘Η κίνηση όμως του Εύρωπαϊκού Δια-φωτισμού και στον έλληνικό χώρο (περ. 1750 - 1820) βρήκε έκπροσώπους πού πίστεψαν ότι ή αναγέννηση θά έρθει μόνο άν μορφώσουμε τόν λαό γράφοντας έργα στή γλώσσα του. Σημαντικότεροι έκφραστές αυτής τής αντίληψης υπήρ-ξαν οί Δ. Καταρτζής, Δ. Φιλιππίδης, Γρ. Κωνοταντάς, Ρ. Βελεστινλής, Α. Χριστόπουλος ‘Ι. Βηλαράς κ.ά. ‘Ο τε-

Λευταῖος μάλιστα στο ἔργο του «Η ρομεϊκή γλῶσσα» (1814) εἰσηγήθηκε ριζοσπαστικά μέτρα γιὰ τὴν ὀρθογραφική ἀπλοποίηση τῆς γλώσσας μας μὲ βάση τὴ φωνητική της, πού, ἂν εἶχαν υἱοθετηθεῖ, θὰ ἔλυναν τὸ γλωσσικὸ μῖα καὶ καλή.

Οἱ προτάσεις τῶν δημοτικιστῶν ἔπεσαν στὸ κενό, γιατί συνάντησαν τὴν ἀντίδραση ἢ τὴν ἀδιαφορία τῶν ἀρχαϊστών. Ἀκολουθώντας συμβιβαστικὸ δρόμο ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία καὶ τὴ νέα γλῶσσα ὁ Α. Κοραῖς πρότεινε νὰ στηριχτοῦμε στὴ μητρική μας γλῶσσα, ἀφοῦ ὅμως τὴν «καλλωπίσουμε» μορφολογικά. Ἡ «μέση ὁδὸς» τοῦ Κοραῖ πολέμηθηκε πολὺ κυρίως ἀπὸ τοὺς ἀρχαϊστὲς, ἀλλὰ εἶναι γεγονὸς ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς καλοπροαίρετες προθέσεις της καὶ τὰ θετικὰ της στοιχεῖα, ὀδηγοῦσε καὶ σὲ βιασμό τῆς λαϊκῆς γλώσσας μὲ τὴν εἰσαγωγή νόθων λέξεων ὅπως λ.χ. ὁψάριον, γουρουνιον, πουλλίον, μεσημέριον οἰκοκύριος, ὑποδηματάδαι κ.ἄ.

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 21 δὲν ἔφερε καὶ τὶς ἐπαναστατικὲς ἀλλαγὲς πού χρειάζονταν γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ γλωσσικοῦ. Ἀντίθετα κύμα γλωσσικοῦ ἐξαρχαϊσμοῦ σκέπασε τὴ διοίκηση, τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴ λογοτεχνία τοῦ νεοπαύστου κράτους. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ διάταγμα τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1836 καθόριζε ὅτι στὴν πρώτη τάξη τοῦ Δημοτικοῦ ἔπρεπε νὰ διδάσκονται 12 (δώδεκα) ὥρες Ἀρχαία Ἑλληνικά καὶ καμία Νέα! Τὸ σύνολο τῶν πολιτικῶν, τῶν λογίων καὶ τῶν λογοτεχνῶν πίστευε στὴν ἀναγκαιότητα ἐπιστροφῆς στὴν ἀρχαία γλῶσσα, ὡς μοναδικὴ διέξοδος ἀπ' τὴ ἀδιέξοδος τῆς χώρας. Εἶναι φανερό ὅτι βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἓνα μοναδικὸ φαινόμενο φυγῆς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, πού εἶχε ὀλέθριες ἐπιδράσεις σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς καὶ, τὸ κυριότερο, ὀδηγοῦσε τὰ λαὸ σὲ πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ καθυστέρηση. Ἦταν σχεδὸν ἀδύνατο γιὰ τὸν ἀπλὸ πολίτη νὰ διαβάσει ἀκόμα καὶ μιὰν καθημερινὴ ἐφημερίδα, ὅπου ἡ κυριαρχία τῶν δοτικῶν καὶ τῶν ἀπαρεμφάτων ἦταν ἀπόλυτη. Εἰκόνες κωμικοτραγικῆς ζευλιγγίας στὰ δικαστήρια, ὅπου κανεὶς δὲν καταλάβαινε κανένα, ἐνῶ οἱ νόμοι καὶ τὰ διατάγματα τοῦ κράτους χρειάζονταν εἰδικευμένους μεταφραστές γιὰ νὰ κατανοηθοῦν. Στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης ἡ κυριαρχία τῆς γλώσσας τῶν προγόνων μας ἦταν πλήρης, ἐνῶ στὴ λογοτεχνία ὁ ρομαντισμὸς ἔδινε ἑλληνοτυμένους στίχους τοῦ τύπου:

Ὁ Ψυχάρης μὲ τὸν πατέρα του καὶ τὴ γυναῖκα του στὴν Πόλη τὸ 1885

᾽Ω ἄφες με νὰ σιωπῶ!... Τί δύναται νὰ εἶπῃ

Ποία ἐντὸς μου πλήμνυρα λανθάνει αἰσθημάτων,

Ποῖον ἐρώτων πῦρ γλυκὺ τὰ στήθη μου σπαράττει,

Ποία γοητὶς λύπη;

Χαρακτηριστικὸ δείγμα τῆς ἀνεδαφικῆς νοστορπίας πού ἐπικρατοῦσε στὸν τομέα αὐτὸ εἶναι οἱ τέσσερις γενικοὶ νόμοι πού πρότεινε τὸ 1853 ὁ ποιητὴς Παν. Σοῦτσος γιὰ πλήρη ἐπιστροφή στὴν ἀρχαία Ἑλληνική:

Α' Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἡμῶν τῶν νεωτέρων ἔσεται μία καὶ ἡ αὐτή. Ἡ γραμματικὴ ἐκείνων καὶ ἡμῶν ἔσεται μία καὶ ἡ αὐτή.

Β' Αἱ λέξεις, αἱ φράσεις ἐκείνων ἔσονται μόναι παραδεκταί, πᾶσα δὲ ξένη λέξις ἢ φράσις ξένη ἐν λέξεσιν ἑλληνικαῖς ἐξοβελισθήσονται.

Γ' Ἡ σύνταξις τοῦ λόγου ἔσεται παρ' ἡμῖν οὐκί μακρὰ καὶ διὰ μακρῶν περιόδων συνσκευασμένη, ἀλλ' εὐληπτος, ὁμαλὴ καὶ ἀπλὴ ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ποιηταῖς Ὀμήρῳ καὶ Ἡσίοδῳ καὶ παρὰ τοῖς ιστορικοῖς Ἡρόδοτῳ καὶ Ξενοφῶντι.

Δ' Πᾶν τι ἐκ τῶν ὀκτώ μερῶν τοῦ λόγου, καὶ πᾶσα λέξις, καὶ πᾶσα φράσις καὶ πᾶς ἰδιωματισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παραλαμβάνονται ἅμα εὐκόλως ἐννοοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐκλεκτοῦ μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ οὐδὲ προσβάλλουσι τὴν ἀκοήν.

Ὁ Κ. Κόντος, ἐπιφανὴς φιλόλογος τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἔγινε ὁ ἀρχη-

γὸς τῆς κίνησης γιὰ ἐξαρχαϊσμὸ τῆς γλώσσας καὶ στὰ συγκροτήματά του προσπάθησε ν' ἀποδείξει ὅτι ὅποιοι ἔγραφε σὲ δημοτικὴ ἦταν... χυδαιολόγος καὶ κοπρολόγος. Ὁ Κόντος δέχτηκε δριμύτατο ἔλεγχον τῶν ἀνεδαφικῶν ἀπόψεων του ἀπὸ τὸν ἐπίσης ἐπιφανὴ φιλόλογο τῆς ἐποχῆς Δημ. Βερναρδάκης, ὁ ὅποιος ὑποστήριξε ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν ἦταν προνόμιον τῶν λίγων καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ἦταν οὔτε σωστὸ οὔτε δυνατό νὰ ἀποκρουστοῦν τὰ δικαιώματα τῆς δημοτικῆς καὶ νὰ ἐπιβληθεῖ «ἐρήμην τοῦ λαοῦ» μιὰ γλῶσσα νεκρὴ καὶ ἐπομένως ἀκατάληπτη ἀπ' αὐτόν.

Τὸ ἀδιέξοδο ὅμως πού εἶχε δημιουργηθεῖ γύρω ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ ἤρθε νὰ καταλύσει ἀποφασιστικά ὁ Γιάννης Ψυχάρης μὲ τὸ βιβλίο του «Τὸ ταξίδι μου» (1888). Ὁ μεγάλος αὐτὸς Ἑλληνας, ἀμόλυντος ἀπὸ τὸ λογοτατισμὸ πού ἐπικρατοῦσε στὴν Ἑλλάδα (Γεννήθηκε στὴν Ὁδησσὸ τῆς Ρωσίας, μεγάλωσε στὴν Πόλη, σπούδασε καὶ ἔκανε καριέρα ὡς γλωσσολόγος στὸ Παρίσι), εἶδε μὲ καθαρὴ ὄραση τὸ περίφημο γλωσσικὸ ζήτημα καὶ χωρὶς δισταγμὸ ἀναγνώρισε τὰ δίκαια τῆς δημοτικῆς. Γιὰ τὸν Ψυχάρη δὲν ὑπῆρχε ἀμφιβολία ὅτι ἡ δημοτικὴ ἦταν ὠριμὴ γλῶσσα καὶ ὅτι μπορούσε νὰ καθιερωθεῖ ἀμέσως ὡς γραπτὴ γλῶσσα τοῦ ἔθνους. Τὸ πρόβλημα δὲ βρισκόταν στὶς λέξεις ἀλλὰ στὴ γραμματικὴ. Ἔτσι μπορούσαμε νὰ χρησιμοποιοῦμε ὅσες Λόγιες λέξεις θέλουμε, ἀλλὰ μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ τὶς ὑποτάσσουμε στοὺς γραμματικὸς κα-

νόνες της δημοτικής. Έφ' όσον οι λόγιοι επέμεναν να χρησιμοποιούν μια γλώσσα τεχνητή, αποκομμένη δηλαδή από τη γλώσσα του λαού, έπρεπε να αγνοηθούν, γιατί η γλώσσα δεν ήταν ιδιοκτησία τους, αλλά ανήκε σ' όλοκληρο το έθνος κι αυτό ύπηρετούσε. "Όπως χαρακτηριστικά έγραφε:

«Ό απλός ό άνθρωπος που στόν πόλεμο θα σκοτωθεί για τήν πατρίδα έχει τό δικαίωμα νά καταλαβαίνει τής πατρίδας του τή γλώσσα. Τό έθνικό, τό άγιο, τό μόνο χρέος είναι νά κάμουμε γλώσσα που νά μπορεί ό καθένας νά τή μιλεί καί νά τή γράφει».

Είναι φανερό ότι με τό «Ταξίδι μου» έχουμε νά κάμουμε μ' ένα ξεκάθαρο επαναστατικό κίνημα στόν τομέα τής γλώσσας, που όμως έκφράζει κι ένα βαθύτερο αίτημα για πνευματική άναγέννηση του τόπου. Τέρμα πιά στήν άρχαιοπληξία! "Ας δούμε τόν έαυτό μας, χωρίς ντροπή κι άς στραφούμε με αισιοδοξία πρός τό μέλλον. Δεν μπορούμε νά ζούμε με αύταπάτες. "Αν θέλουμε νά προκόψουμε, πρέπει νά έκσυγχρονιστούμε, γιατί η ιστορία δεν περιμένει, αλλά αφήνει στό περιθώριο τους λαούς που έπιμένουν νά όνειρεύονται τή νεκρανάσταση του παρελθόντος.

"Όπως ήταν έπόμενο «Τό ταξίδι μου» ξεσήκωσε θύελλα ένθουςιασμού αλλά και διαμαρτυριών. Λίβελλοι κάθε είδους έκτοξεύτηκαν έναντίον του, όμως η μεγάλη πλειοψηφία των διανοουμένων τής έποχής δέχτηκε τό κήρυγμα του Ψυχάρη και στράφηκε πρός τή δημοτική.

Πρώτοι οι λογοτέχνες υιοθέτησαν τή δημοτική στά έργα τους, γεγονός που όδήγησε σέ μιάν (ποσοτική και ποιοτική) άνθιση του πεζού και του ποιητικού λόγου και έδωσε τή δυνατότητα σέ μεγάλους έργατες του λόγου (Πα-

Μιά ιστορική φωτογραφία (Νοέμβριος 1893) του Ψυχάρη με άλλους όνομαστούς λόγιους και λογοτέχνες κάτω από τήν Άκρόπολη. Αναλυτικότερα. "Ορβιοι άπ' άριστερά πρός τά δεξιά: Ψυχάρης, Δ. Κακλαμάνος, Κ. Κοσδώνης, Γ. Βλαχουγιάννης, Κ. Παλομάς, Γ. Δροσίνης Γρ. Ξενόπουλος. Καθιστοί: Θ. Βελλιανίτης (:) Περρής, Ν. Πολίτης, Στ. Στεφάνου, Μ. Λάμπρος, Γ. Σουρής, Έμ. Ροΐδης, Έμ. Λυκούδης

λαμάς, Καρκαβίτσας, Γρυπάρης, Κ. Χατζόπουλος κ.ά) νά γράφουν μερικά από τά πιο δυνατά έργα τής νεοελληνικής λογοτεχνίας. Στίς άρχές του αιώνα μας φωτισμένοι παιδαγωγοί (Τριανταφυλλίδης, Δελμούζος, Γληνός κ. ά.) προσπάθησαν νά προωθήσουν τή δημοτική και στήν εκπαίδευση. "Η εισαγωγή της μάλιστα από τήν κυβέρνηση Έ. Βενιζέλου στό Δημοτικό (1917) αύξησε τίς έλπίδες για γρήγορη και πλήρη επικράτησή της, πράγμα που δυστυχώς δεν έπαληθεύθηκε. Σ' αυτό συντέλεσε η κομματικοποίηση του γλωσσικού, που έμπόδισε τή γλώσσα του λαού νά καθιερωθεί ως μόνη γλώσσα του κράτους.

"Ετοι, έπρεπε νά περάσουν έξήντα περίπου χρόνια, για νά εισαχθεί η δη-

μοτική πανηγυρικά σ' όλη τήν έκταση τής παιδείας, νά λάβουν σάρκα και όστά τά όράματα του Ψυχάρη και νά εκπληρωθεί ό στίχος του ποιητή:

«Τή γλώσσα μου έδωσαν έλληνική».
(Ό. Έλύτης)

ΧΡΗΣΤΟΣ Σ. ΜΟΥΧΑΓΙΕΡ

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Μανόλη Τριανταφυλλίδης: Συνοπτική ιστορία τής Έλλην. γλώσσας. Νεοελληνική Γραμματική. Άθήνα, 1941
- 2) Ν. Άνδριώτης: Ιστορία Έλληνικής γλώσσας. Παν/κές παραδόσεις. Θεο/νίκη 1967.
- 3) Γ. Χατζιδάκης: Σύντομος ιστορία τής έλλην. γλώσσας. Άθήνα, 1915.
- 4) Γ. Κορδάτου: Ιστορία του γλωσσικού ζητήματος. Άθήνα, 1973.

Ξαναδιαβάζοντας "Τό ταξίδι μου"

ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Συμπληρώνεται φέτος μισός αιώνας από τό θάνατο του Γιάννη Ψυχάρη (1854 - 1929). Τό γεγονός αποτελεί άφορμή για νά άσχοληθούμε άκόμα μιá φορά με τόν μεγάλο ήγέτη του δημοτισμού. "Όμως όχι τόσο για νά θυμηθούμε τ' όνομά του, άφού αυτό συνδέθηκε άρρηκτα με τή γλώσσα μας και

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΣΤ. ΣΠΟΡΕΛΑ Φιλολόγου

θα παραμένει ζωντανό παντοτινά, όσο για νά έντρυφήσουμε στό έργο του και νά εκτιμήσουμε τήν προσφορά του στή

πνευματική πιά πολύ ζωή τής νεώτερης Ελλάδας.

Μέ αυτή τή διάθεση έπιασα νά διαβάσω πάλι τό χαρακτηριστικότερο έργο του Ψυχάρη, «Τό ταξίδι μου», που στήν έποχή του (1888) υπήρξε τό επαναστατικό κείμενο που έδωσε τό καίριο χτύπημα στό «γρόβιο δεσμό» τής διγλωσσίας μας. Τίς έντυπώσεις - παρατηρήσεις μου που άκολουθούν, ίσως τίς διατυπώνω με σχολαστικότητα. Δέ νομίζω όμως πως ένα τέτοιο αντίκρισμα μειώ-

νει τὸ κείμενο. Γιατί, ἂν κάποτε τὸ πλησίασα μὲ διάθεση συναισθηματικὴ καὶ ἔμεινα στὴν ἐπιφάνεια, τώρα ἐπιχείρησα μὲ ψυχρὸ μάτι νὰ γίνω πρὸ ἀντικειμενικὸς καὶ οὐσιαστικὸς.

Τὴν ἀρχὴ τὴν κάνω ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο. Ὁ τίτλος «Τὸ ταξίδι μου» πολὺ λίγη σχέση ἔχει μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου. Εἶναι ἐμπνευσμένος ἀπὸ κάποια περιήγηση τοῦ Ψυχάρη στὸ χωρὸ τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἀλλὰ μάταια ὁ ἀναγνώστης θὰ ξεφυλλίσει τὸ βιβλίο γιὰ νὰ ζητήσει μέσα ἀπὸ αὐτὸ μιὰ συναρπαστικὴ ταξιδιωτικὴ ἐμπειρία. Ἐλάχιστες εἶναι οἱ σελίδες ποὺ ἀφιερώνονται σὲ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις. «Τὸ βιβλίο μου ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ φαντασία καὶ ποίηση. Πολλοὶ ταξιδιώτες συνηθίζουν νὰ μᾶς λέν τι ἔκαμαν τὴν Δευτέρα καὶ τὴν Τρίτη, τι ὥρα ἔφταζαν καὶ τι ὥρα ἔφυγαν, τι κραοὶ ἦσαν, πόσα κουνούπια τοὺς δάγκασαν. Ἔπειτα σ' ὅτι χώρα κι ἂν πατήσουν κάθονται καὶ μᾶς διηγούνται τὰ ἱστορικὰ της. Τέτοια δὲν ἔχω. Κανένα ἀπ' ὅσα λέω στὸ βιβλίο μου δὲ συνέβηκε ἀλήθεια. Τὸ βιβλίο μου εἶναι παραμῦθι, ὄχι ταξίδι». Αὐτὰ διαβάζουμε στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου.

Λόγω τῆς ιδιομορφίας του εἶναι δύσκολο νὰ κατατάξουμε τὸ «Ταξίδι» σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ γνωστὰ λογοτεχνικὰ εἶδη. Οὔτε εἶναι καθαρὸ λογοτεχνημα. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐντεχνη προβολὴ τῶν γλωσσικῶν ἀπόψεων τοῦ Ψυχάρη. Προτάσσεται μιὰ σύντομη εἰσαγωγή, ποὺ μᾶς κατατοπίζει γιὰ τοὺς στόχους τοῦ βιβλίου καὶ ἀκολουθεῖ τὸ κύριο μέρος διαιρεμένο σὲ 27 ἀνισομερῆ κεφάλαια. Καθένα ἔχει τὸν τίτλο του. Δὲν εἶναι ὅλα τῆς ἴδιας ἀξίας. Ἡ σύνδεσή τους χλιαρή, ἔτσι ποὺ νὰ μποροῦν νὰ σταθοῦν καὶ μόνά τους.

Ἡ ἀπόλαυση ποὺ προσφέρει ἡ ἀνάγνωση τοῦ «Ταξιδίου» εἶναι οχετική. Βασικὰ ὁ Ψυχάρης προσπαθεῖ νὰ κάνει τὴν ἐπιστήμη λογοτεχνία. Δύσκολο καὶ ἐπικίνδυνο ἐγχείρημα. Ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ σταματήσει καὶ νὰ διαβάσει μὲ προσοχή, ἂν χρειαστεῖ, καὶ δευτέρη φορὰ τὴν εἰσαγωγή. Διαφορετικά, ἂν εἶναι ἀνυπόμονος καὶ συννηθισμένος στὸ εὐκόλο διάβασμα, πολὺ γρήγορα θὰ ἀπογοητευθεῖ, καθὼς ὁ Ψυχάρης ἐκμεταλλευόμενος καὶ τὴν παραμικρὴ εὐκαιρία θὰ προπαγανδίζει τίς ιδέες του σὲ κάθε σελίδα. Ἐξω ἀπὸ ἐλάχιστες ἔξαιρέσεις παντοῦ ἐπαναλαμβάνεται τὸ σύνθημα: μόνο ἡ δημοτικὴ ἔχει θέση στὴ ζωὴ μας, οἱ δόσκαλοι πρέπει νὰ ἐξαφανιστοῦν ἀπὸ τὸ

Ἀπὸ τὸ μνημόσυνο γιὰ τὰ πενήντάχρονα ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Ψυχάρη, ποὺ ἔγινε φέτος τὸν Ὀκτώβρη στὴ Χίο. Μεταξὺ τῶν ἄλλων διακρίνονται οἱ ὁμότιμοι καθηγητὲς Πανεπιστημίου Λίνος Πολίτης καὶ Ἐμ. Κριαρὰς, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Μονόλη Τριανταφυλλῆ Β. Φόρης καὶ ἡ λογοτέχνης Ἀλεξίου

πρόσωπο τῆς γῆς. Ὅταν γράφει, τὸ μυαλό του βασανίζεται τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἡ γραμματικὴ του, οἱ ἀντίπαλοι. Ἔτοι δείχνει νὰ παραμερίζει τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα γιὰ χάρη τοῦ σκοποῦ του. Μόνο ἂν σοῦ γεννηθεῖ ἀπὸ πρὶν τὸ ἐνδιαφέρον νὰ μάθεις τι ἐπιδιώκει ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καὶ νὰ παρακολουθήσεις πῶς ὑπηρετεῖ τὸ σκοπὸ ποὺ ἔταξε, μόνο τότε κάθε σελίδα τοῦ βιβλίου του ἀποκτᾷ ἀξία. Ὅποιο-δήποτε ἄλλο ἀντίκρουσμα ἀδικεῖ καὶ τὸ κείμενο καὶ τὸ συγγραφέα του. Ἡ λογοτεχνία ποὺ γνωρίζουμε κι αὐτὴ τοῦ «Ταξιδίου» πολὺ μικρὴ σχέση ἔχουν. Ὁ Ψυχάρης διεξάγει ἓναν πόλεμο: τὸ «Ταξίδι» εἶναι τὸ ὅπλο του' κάθε στοιχεῖο τοῦ βιβλίου συνθέτει τὸ ὅπλο αὐτό. Τίποτα δὲν εἶναι γραμμένο τυχαῖα. Ὅλα ἔχουν τὴ σκοπιμότητά τους. Ἀκόμα καὶ οἱ κουραστικὲς ἐπαναλήψεις κάπου ἀποβλέπουν: νὰ πείσουν.

Ὁ Ψυχάρης ἀπευθύνεται ἀνοικτὰ στὸ λαὸ καὶ γιὰ νὰ κινεῖται κάτι καινούργιο ὁ πολλὸς κόσμος πρέπει νὰ τοῦ τὸ φωνάζεις συνέχεια καὶ ἐπίμονα. Νομίζω πῶς ἡ πρὸ οσπὴ ἀντιμετώπιση τοῦ κειμένου προϋποθέτει μιὰ γραμματολογικὴ ἐνημέρωση.

Ἡ ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος θὰ ἔχει πάντα τὸ «Ταξίδι» σὲ περίοπτη θέση. Στὸ χωρὸ ὅμως τῆς λογοτεχνίας ἀμφιβάλλω ἂν θὰ μπορέσει νὰ ἐπιζήσει ἀκέραιο. Ἴσως μερικὰ κεφάλαια, στὰ ὁποῖα ὁ λογοτέχνης Ψυχάρης κυ-

ριαρχεῖ τοῦ γλωσσολόγου. Οἱ μελετητὲς τῆς λογοτεχνίας μας ξεχωρίζουν τὴν «Ἀγάπη» καὶ τοὺς «Ἀρχαίους» ὡς τὰ καλύτερα. Ἡ «Ἀγάπη» εἶναι τὸ μόνο κεφάλαιο ὅπου ὁ συγγραφέας δὲν κάνει νύξη γιὰ γλωσσολογία. Τὸ κλίμα τῆς εἶναι ἐντελῶς διάφορο ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο βιβλίο. Ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἓναν ὕμνο στὴν ἀγάπη. Ὁ Ψυχάρης, ἀφοῦ κάνει μιὰ σειρὰ σκέψεων γιὰ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, καταλήγει στὸ συμπέρασμα πῶς στὸν κόσμο μας μόνο ἡ ἀγάπη, ἔχει αἰώνια ἀξία. Αὐτὴ ὁμορφαίνει καὶ δίνει ζωὴ στὰ πάντα: «Τοὺς ζωντανοὺς μὲ τοὺς πεθαμένους ἡ ἀγάπη τοὺς ἐνώνει».

Στοὺς «Ἀρχαίους» ὁμολογεῖ τὴν πίστη του στὴν ἀξία τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀγαπᾷ τοὺς ἀρχαίους, γιατί μπορεί καὶ τοὺς βλέπει ζωντανούς κι ὄχι πεθαμένους ὅπως τοῦ τοὺς παρουσίασαν στὸ σχολεῖο. Τοὺς φαντάζεται νὰ κάθονται στὴν Ἀκρόπολη κάποιο ζεστὸ ἀττικὸ μεσημέρι καὶ νὰ συνομιλοῦν μαζί του. Ὁ Ὅμηρος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Δημοσθένης καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἔχουν τὴν πλάτη τους γυρισμένη στὸ πανεπιστήμιο. Μιλοῦν τὴ δημοτικὴ καὶ περιφρονοῦν τὴν καθαρεύουσα. Πιστεύει πῶς οἱ ἀρχαῖοι ἔκαναν μεγάλα ἔργα, γιατί ὅλοι συνεργάζονταν σ' αὐτά. Ὑπαινιγμὸς γιὰ τὴ δική του προσπάθεια, ποὺ γιὰ νὰ πετύχει καὶ νὰ δεῖ ἡ Ἑλλάδα ἄσπρη

μέρα πρέπει να τη συμπαρασταθεί ο λαός. Παραλληλίζει τον αγώνα που δίνει ή δημοτική με τον αγώνα των αρχαίων για να γράψουν την 'Αττική διάλεκτο, ξεφεύγοντας από την επιρροή του 'Ομήρου. Τέλος οι αρχαίοι προβλέπουν επικράτηση της δημοτικής.

Προσωπικά ξεχώρισα και το κεφ. «Μνηματάκια» για τις ζωντανές περιγραφές του. Μια επίσκεψη στα μνήματα της Πόλης γίνεται αφορμή να κάνει ο συγγραφέας ποικίλες σκέψεις και να θυμηθεί τα παλιά. Το γεμάτο αίσθημα γράφημα και ο λυρικός τόνος της έκφρασης όπωσδήποτε δεν αφήνουν έδω ασυγκίνητο τον αναγνώστη.

Αρκετά συχνά ο Ψυχάρης έκδηλώνει από τη μια μεριά την πίστη του στην άξια του 'Ελλάδα από την άλλη το μίσος του για τον Τούρκο. Το βιβλίο του το διαπνέει ένας πατριωτισμός, ο οποίος πηγάζει από εύγενικά όράματα του συγγραφέα για μια νέα 'Ελλάδα που αποδεσμευμένη από τις αλυσίδες μιας τεχνητής και στείρας προγονολατρίας να πορεύεται σε λεωφόρους δημιουργίας και χαράς. Την υπόθεσή του τη θεωρεί συνυφασμένη με το μέλλον της χώρας: «Να πολεμά κανείς για την πατρίδα του ή για την έθνική του γλώσσα ένας είναι ο αγώνας».

Στο κεφ. «Ελληνικός στρατός» καλεί τους 'Ελληνες να ελευθερώσουν τα αδέρφια τους από τη σκλαβιά. Περιφανεύεται για τον ελληνικό στρατό και τον προσεταιρίζεται στο γλωσσικό του αγώνα. Πιστεύει πως έχει κοινά σημεία με τους στρατιωτικούς: «Οι στρατιωτικοί και γώ σε πολλά σημεία συμφωνούμε. Και κείνοι παραπονιούνται με τη βάρβαρη γλώσσα που τους έφτιαξαν οι δάσκαλοι. Για να την καταλάβει ο απλός στρατιώτης περνά ο πολύτιμος χρόνος που έπρεπε να είναι δλος για μαθήματα πολεμικά. Πιο κάτω διαβάζουμε: «Ο στρατός είναι που όλα τα σιάζει» εννοώντας ότι θα βάλει τάξη και στο γλωσσικό.

Οι δάσκαλοι είναι αυτοί που δέχονται τα πιο πολλά πυρά του Ψυχάρη. 'Η πολεμική του ενάντια τους είναι έμποτισμένη με μίσος, αλλά και με χιούμορ και ειρωνεία:

«Τό δάσκαλο, ά τον πής γαϊδούρι θα πειραχτή και θάχη δικιο. "Αν τον πής όμως «δνον», τον κολακέβεις». ('Από το κεφ. «Μάθημα»)

Μετά από όλα αυτά καταλαβαίνει κανείς ότι ο Ψυχάρης δεν περιοριζόταν σε μια θεωρητική μονάχα υποστήριξη του δημοτικισμού. «Τό βιβλίο του

όλο — γράφει ο Κ.Θ. Δημαράς — το διατρέχει ένα πνεύμα ζωής, μια διάθεση ανατρεπτική των καθεστώτων: ή επικράτηση της δημοτικής θα σημάνει τη λύτρωση του ελληνισμού από τις πνευματικές του πέδες. Σέ μεγάλη αναλογία δηλαδή, ή κριτική την οποία άσκει ο Ψυχάρης δεν είναι γλωσσική, αλλά κοινωνική». 'Ετσι ο Ψυχάρης δεν είχε να αντιμετώπισει μόνο τους «δασκάλους», μά όλόκληρη τη μέχρι τότε δημιουργημένη αντίληψη της μικρής 'Ελλάδας για την ιδανική της κοινωνία.

Τό ύφος στο «Ταξίδι» είναι καθαρά ψυχαρικό προΐον. 'Η μικροπερίοδος φράση, ο περιορισμός στο ελάχιστο των συνδετικών και μεταβατικών συνδέσμων, ή απλόχερη χρήση επιφωνημάτων, υποκοριστικών, ή συχνή επανάληψη της ίδιας λέξης: κοντά κοντά, σιγά σιγά κ.λ.π. και τό ανεξάντλητο χιούμορ δίνουν μια φρεσκάδα και μια απλότητα στο λόγο, που για μεγάλο διάστημα ο αναγνώστης τη δέχεται εύχαιστα, εφόσον δεν τρέφει προκατάληψη προς τις ιδέες του συγγραφέα. Διαβάζεις και έχεις την αίσθηση πως πλάι σου βρίσκεται ένας γλυκόλογος παραμυθάς. 'Ο Ψυχάρης κατάφερε να εκφράσει το πιο άχαρο θέμα με τον πιο χαριτωμένο τρόπο. 'Οπωσδήποτε τό ύφος είναι τό θετικότερο στοιχείο του βιβλίου.

'Η μεγάλη όμως οικειότητα ανάμεσα σε συγγραφέα και αναγνώστη καμιά φορά μπορεί να οδηγήσει σε επικίνδυνες σχέσεις. Μέ την ίδια συνταγή ύφους ο Ψυχάρης επιχειρεί να στήσει και τα μυθιστορήματά του με άπογορευτικά αποτελέσματα. 'Η πλατιά έκταση του μυθιστορήματος, ή πολύπλοκη σύνθεση και οι αύξημένες απαιτήσεις του αναγνώστη επιβάλλουν έκει διαφορετική στάση του συγγραφέα. 'Αλλά και στο ίδιο τό «Ταξίδι» υπάρχουν σημεία στα οποία ο Ψυχάρης είναι ίκανός να μετατρέψει την μέχρι τότε καλοδεχούμενη έκφραστική του απλότητα από χρυσή τομή σε ένοχλητική πεζότητα, καθώς παρασέρνεται σε ποικίλες μικροατέλειες. Στο κεφ. «Πόλη και Πολίτες», για παράδειγμα, ένας κατακλυσμικός σημείων στίξης με ανάγκασε να εγκαταλείψω τό κείμενο και να άσχολούμαι με τό μέτρημά τους. 24 θαυμαστικά, 18 έρωτηματικά και 37 άνω τελείες — συγκομδή μιας διαστικής εξέτασης — στον περιορισμένο χώρο πεντέμηση μικρών σελίδων νομίζω πως άρκοουν για να αλλοιώσουν κάθε αισθητικό αποτέλεσμα. Κι' ενώ είμαστε

έτοιμοι να επιρρίψουμε εύθύνες στον Ψυχάρη, μάς προλαβαίνει ή δήλωσή του: «Δέν έβαλα ένα τόσο γραμματικό,δέν έγραψα μια λέξη, μια συλλαβή στο βιβλίο μου, χωρίς να τον συλλογιστώ πριν ώρες». Τι πρέπει λοιπόν να υποθέσουμε; Την απάντηση θα την αναζητήσουμε στα βιογραφικά του. 'Ο Ψυχάρης έγραφε τη δημοτική χωρίς να την έχει συνειδητοποιήσει, γιατί δέν έπρόκειτο για τη μητρική του γλώσσα. 'Ηταν ή δημοτική που έμαθε από τους ύπηρέτες του σπιτιού του, από τά δημοτικά τραγούδια που μελετούσε φοιτητής. Μά αυτό δέν άρκει για να ζησεις μια γλώσσα. Του έλειπε τό αισθητήριο της δημοτικής και έδω χωλαίνει. Πέφτει σε λάθη, οδηγείται σε ύπερβολές. Θέλει να γράφει τη δημοτική σύμφωνα με τους κανόνες της γραμματικής. 'Αποτυχαίνει και έδω. 'Η γλώσσα δέ γεννιέται από την γραμματική, μά ή γραμματική από τη γλώσσα. 'Ετσι δημιουργήθηκαν οι γνωστοί «ψυχαρισμοί» του, που έβλαψαν τό κίνημά του και έδωσαν λαβή στους γλωσσικούς του αντιπάλους να τον άντιστρατευθούν και να τον περιγελάσουν.

'Ο Ψυχάρης θέλει να γράφει τις λέξεις όπως τις άκούει. 'Ετσι ή «Έθρῶπη» γίνεται άγνωστή καθώς τη βλέπουμε με θ και την ψιλή πάνω στο Ε.

'Ο Αισχύλος γίνεται «Αισκύλος» και όταν τον βλέπω με τη νέα του μορφή μοιραία και άσυνειδητα θασανίζομαι να τον φανταστώ με ψη σκύλου.

Προσπαθεί να άπλοποιήσει τη γραμματική μορφή των λέξεων, δέν είναι όμως συνεπής. Συχνά άποδείχνεται άρκετά συντηρητικός. Διατηρεί την υπογεγραμμένη και τη δασεία σε λέξεις που άρχίζουν από ρ.

Γράφει «νυχτός» αντί νυκτός (καθ.) ή νύχτας (δημ.) «Διαβαστήρι» αντί άναγνωστήριο. «Παρθενός» αντί Παρθενών, αλλά στην αίτιατική επανέρχεται στον αρχαίο τόπο Παρθενώνα. Γράφει «γί», αλλά στή φράση: «κατά γής» προτκάει τό η. Τό άλφα γίνεται «άρφα». Οι Φαρά έκουγχρονίζονται σε «Φαραώνδες».

Κατακρίνει τους δασκάλους που λένε τό Βόσπορο έτοι και όχι «Βόσφορο» ή «Κατάστενο» όπως ο λαός ή «Μπογιάζι» όπως οι Τούρκοι. Τελικά προτιμάει την τουρκική όνομασία. 'Αλλού όμως γράφει «Βόσφορος».

Μερικές φορές, έπειδή βρίσκεται σε άδυναμία να εκφραστεί δανείζεται τουρκικές λέξεις ή ξένες λέξεις π.χ. μπαχ-

τζεβάνης, μπόσκος, οϊκλέτι, βεγγέρα. Στὴν εἰσαγωγή του διαβάζουμε: «ὄταν ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα δὲν ἔχει μιὰ λέξη ποὺ μᾶς χρειάζεται, παίρνω τὴ λέξη ἀπὸ τὴν ἀρχαία καὶ προσπαθῶ, ὅσο εἶναι δυνατό, νὰ τὴν ταιριάξω μὲ τὴν γραμματικὴ τοῦ λαοῦ». Πρόκειται γιὰ θέση ὅχι πρωτότυπη, ἀφοῦ κάποι ἀνάλογο πρότεινε καὶ ὁ Κοραΐς. Μόνο ποὺ ὁ Ψυχάρης, ὅταν γράφει, φαίνεται νὰ ξεχνάει τὴν ἀρχὴ τοῦ αὐτοῦ. Στὸ κεφ. μὲ τίτλο «Χαμένα Λόγια» γράφει: «Ἀφήστε τὴν ψεφτομάθησιν, τὴν ψεφτοσοφίαν, τοὺς «συμβισαμοὺς» καὶ τοὺς δασκάλους». Ἐννοεῖ προφανῶς συμβισαμοὺς μὲ τὴν καθαρεύουσα καὶ κατ' ἐπέκτασιν μὲ τὴν ἀρχαία. Παράλληλα παίζει μὲ τὴ λέξη «συμβισαμοὺς», γιατί, καθὼς εἶναι κλεισμένη σὲ εἰσαγωγικά καὶ τὴ χρησιμοποιεῖ σὲ θέση μιᾶς τῆς δημοτικῆς ποὺ δὲν ὑπάρχει, φαίνεται πὼς τὸ κάνει γιὰ νὰ εἰρωνευτεῖ τὴν ἴδια τὴ λέξη. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ ἄλλους τύπους ὅπως βαθμηδὸν, παραχώρησις κ. λ.π.

Οἱ πολλοὶ καὶ ἰδιαίτερα οἱ νεώτεροι ἔχουμε τὴ σφαλερὴ ἐντύπωση ὅτι ὁ Ψυχάρης εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐφευρίσκει τὴ δημοτικὴ. Ἡ δημοτικὴ προηγείται τοῦ Ψυχάρη, ὅπως καὶ τὸ κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὄνόματα ὅπως τοῦ Σοφianoῦ, Σκούφου, Μηνιάτη, Βηλαρά, Χριστόπουλου, Σολωμοῦ καὶ ἄλλων ὑποστήριζαν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δημοτικισμοῦ δεκαετίες πρὶν. Ὁ δημοτικισμὸς προϋπήρχε οὐκ ἄν κίνημα, μὰ τοῦ ἔλειπε ὁ ἀρχηγός. Ὄσοποι ἔρχεται ὁ Ψυχάρης νὰ ἀναλάβει τὰ ἥνια, νὰ τεθεῖ ἐπικεφαλῆς, νὰ κάνει αὐτὸ ποὺ δὲν ἔκαναν ἄνθρωποι ἀξίας ὅπως ὁ Χατζηδόκις καὶ ὁ Ροΐδης, ποὺ ὑποστήριζαν τὴ δημοτικὴ, μὰ κρατοῦσαν παθητικὴ στάση.

Ὁ Ψυχάρης ἦταν ὁ ἐνδεδειγμένος. Συγκέντρωνε ὅλα τὰ ἀπαραίτητα προ-

σόντα τοῦ μαχητῆ. Ἦταν ἐγώστης, ἄκαμπτος, ἀποφασιστικὸς, ρεαλιστής, ψυχραίμος, ἀκαταπόνητος. Ἔθεσε τὸ ζήτημα ἐπὶ τάπητος καὶ ζήτησε νὰ λυθεῖ ἀμέσως χωρὶς χρονοτριβή. Τὶς συμβιβαστικὰς λύσεις τὶς ἀπέρριψε.

Σὰ γλωσσολόγος ἀνήκει στὴ γλωσσολογικὴ ἐκείνη σχολὴ ποὺ θεωρεῖ τὴ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ὡς φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ ὑπερασπίζεται μὲ σθένος τὴ γλωσσικὴ πραγματικότητα ποὺ τῆς παρουσιάζεται. Καὶ τέτοια γιὰ τὸν Ψυχάρη εἶναι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα. Μὲ διαρκὴ φροντίδα νὰ συμμορφώνεται σταθερὰ πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους, προσπάθησε νὰ ἀπομακρύνει καθεστὶ ποὺ στὴ γλῶσσα εἶχε παῦσαι νὰ εἶναι ζωντανὸ ἐφαρμόζοντας τὶς αὐστηρὰς γλωσσολογικὰς τοῦ ἀρχαίου. Αὐτὸ τὸ τολμηρὸ καὶ ἄχαρο καθήκον τὸ ἔφερε εἰς πέρας καὶ τὸ ἐπιτέλεσε κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο. Ἀναγνωρίστηκε δὲ καὶ ὁ ἡγέτης τοῦ γλωσσικοῦ κινήματος ποὺ ξεκίνησε τὸ 1888 μὲ τὴν ἐκδόσιν τοῦ «Ταξιδίου».

Παρὰ τὴν πολεμικὴ τῶν καθαιρευσιομένων οἱ τάξεις τῶν ψυχαραϊκῶν μεγεθύνονταν μὲ τὴν προσέλευσιν νέων ὁπαδῶν. Ξεχώριζαν οἱ Ἑφταλιώτες, Βλαχογιάννης. Πολλοὶ ἦσαν αὐτοὶ ποὺ συμπαθοῦσαν τὸν Ψυχάρη χωρὶς νὰ τάσσονται φανερά μὲ τὸ μέρος του, ὅπως ὁ Παλαμάς. Παράλληλα ἡ γλῶσσα γίνονταν ἀντικείμενο ἔρευνας καὶ δὲν ἄργησαν νὰ ἐμφανιστοῦν σπουδαῖοι μελετητὲς ποὺ συνέβαλαν τὰ μέγιστα στὴν τυποποίησίν της καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ τῆς ἐδραίωσιν ὅπως οἱ Τριανταφυλλίδης, Τζάρτζανος, Ἀνδριώτης.

Εἶναι τὸ 1915 ποὺ ὁ Ψυχάρης ἐπισκέπτεται γιὰ τελευταία φορὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ δίνει σειρὰ διαλέξεων στὸ θέατρο «Ἀπόλλων». Τὸ ἀκροατήριον εἶναι πολυπληθὲς καὶ ποικίλον. Ὁ Ψυ-

χάρης θγαίνει στὴ σκηνὴ μὲ φράκο καὶ παράσημα γεμάτος. Ρίχνει μιὰ ματιὰ στὴν πλατεία καὶ ἀρχίζει ἔτσι: «Βλέπω κυρίες, βλέπω ἀξιωματικούς, βλέπω δασκάλους, βλέπω φοιτητὲς, μὰ δὲ βλέπω κανένα παπᾶ. Δείχτε μου ἕνα παπᾶ νὰ κατέβω νὰ τοῦ φιλήσω τὸ χέρι». Τὰ λόγια του αὐτὰ ἐκφράζουν τὸ παράπονόν του, ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία κράτησε ἐρμητικὰ κλειστὰς τὶς πύλες τῆς στὰ γλωσσικὰ του καλέσματα.

Ὁ χρόνος ἔδειξε ὅτι ὁ Ψυχάρης δὲν ἦταν ἕνας φανατικὸς, ἀλλὰ ἄνθρωπος μὲ σωστὴ καὶ διορατικὴ ματιὰ. Ὁ ἀγῶνας του καρποφόρησε. Τὸ κράτος ἀναγνώρισε στίς μέρες μας ἐπίσημα τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ του καὶ δικιά του γλῶσσα. Ἡ δικαίωση ἦρθε σὰ φυσικὸ γεγονός· δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ ἄλλιως. Μόνο ἂς μὴν περιοριστοῦμε σὲ πανηγυρισμοὺς, γιατί — ἀλίμονο — τὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα τὴ στήσαμε στὸ θρόνον τῆς πληγωμένη ἀπὸ τὶς περιπέτειες, ὥστε ἀναγκαστήκαμε νὰ τῆς ἀλλάξουμε καὶ τὸ ὄνομα: τὴν ἀποκαλοῦμε πᾶν νεοελληνικὴ. Ἀς τὴν φυλάξουμε ἀπὸ τὶς ἀκρότητες καὶ τὸν κατακλυσμὸ τῶν ξενικῶν ὄρων ποὺ καθημερινὰ τὴ διαθρώνουν μὲ τὶς διαφημίσεις. Στὴ γλῶσσα μας φαίνεται ὅλη ἡ δραματικὴ πορεία τοῦ γένους μας κιλιὰδες χρόνια τώρα. Εἶναι ἡ πολυτιμότερη κληρονομία μας. Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Ψυχάρη νὰ ἀνηχοῦν πάντα στ' αὐτιά μας: «Γλῶσσα καὶ πατρίδα εἶναι τὸ ἴδιο. Νὰ πολεμῇ κανεὶς γιὰ τὴν πατρίδα του ἢ τὴν ἐθνικὴ τὴ γλῶσσα, ἕνας εἶναι ὁ ἀγῶνας».

Σημ. Χρησιμοποίησα τὴν ἐκδόσιν τοῦ «Ταξιδίου» τῆς σειρᾶς τῆς «Νέας Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ ἐκδ. οἴκ. «ΕΡΜΗΣ», Ἀθήνα 1971.

Γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὸν ἄνθρωπο...

Πιστεύω — καὶ νομίζω ὅτι δὲν εἶμαι σ' αὐτὸ μόνος — ὅτι, ἂν ὁ Ψυχάρης δὲν ἀκολουθοῦσε τὴν ἀδιαλλαξίαν ποὺ συχνὰ ἀκολούθησε, τὸ κακὸ ποὺ ὡς τώρα ἔκαμε ἡ καθαρῆουσα στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους καὶ στὴν ἴδια τὴ γλῶσσα του θὰ ἦταν πολὺ μεγαλύτερες τῆς καθ' ὅσον μὲ τὴν ἐν ἡμεῶν γράφαμε ὅχι τὴ γλῶσσα ποὺ γράφαμε, ἀλλὰ ἕνα ἰδιῶμα ποὺ λίγο θὰ ξεχώριζε ἀπὸ τὴν καθαρῆουσα. Ἔτσι δίκαια, νομίζω, ὁ ἴδιος ὁ Τριανταφυλλί-

δης διακηρύσσει κρίνοντας τὸν Ψυχάρη ὅτι «ὅσο πλατὰ καὶ ἂν ἔνιωθε τὸ κήρυμά του ὁ Ψυχάρης, ἡ θέση ποὺ πῆρε στὴν πνευματικὴ μας ἱστορία ἴσως νὰ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του καὶ ἂν ὅτι ὁ ἴδιος μπορούσε νὰ φανταστεῖ. Δεχόμαστε ἀκόμα μαζὶ μὲ τὸ Δ. Γληνὸ ὅτι ὁ Ψυχάρης μπόρεσε νὰ κρατήσει συνέπεια ἀνάμεσα σὲ θεωρία καὶ πράξη καὶ τοῦτο τὸν ἀνεβάζει σὲ ἀληθινὸ πνευματικὸν ἡγέτη».

Ε. ΚΡΙΑΡΑΣ

Ἀδιάφορο ἂν ἡ πράξη τῶσων χρόνων ποὺ πέρασαν ἀπὸ τότε ἀνάγκασε τὴ γραφομένη (δημοτικὴ) γλῶσσα νὰ κάνει ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς «συμβισαμοὺς» ποὺ ἀπέρριψε ὁ Ψυχάρης, πρέπει, πρὸς τιμὴν του, νὰ τοῦ ἀναγνωριστεῖ πὼς μὲ τὴν τολμηρὴ καὶ ἀδιάλλακτὴ στάση του προχώρησε ἀποφασιστικὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, θέμα βασικὸ καὶ κίριον στὴ διαμόρφωσιν τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς γενικά.

ΛΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἡ συμβολὴ τοῦ εἶναι ἰδίως προσωπική: ἀπὸ τῆ μιᾶς μεριᾶ προβολὴ τῆς δημοτικῆς σὲ πεζὸ κείμενο, καὶ μάλιστα ὅχι καθαρὰ λογοτεχνικὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ τόνος, ὁ παλμός ποῦ μπαίνει στὴν υπεράσπιση τῆς γλώσσας. «Θέλω δόξα καὶ γροθιές», γράφει στὸ Ταξίδι. Μὲ αὐτοὺς τοὺς τίτλους παίρνει τὴν θέση τοῦ μέσα στὸν ἀγώνα. Οἱ νέοι δέχονται τὸ κήρυγμά του μ' ἐνθουσιασμό: πρῶτος ὁ Παλαμᾶς. «Ὅ,τι εἶταν διάκουτο, θολό, ὅ,τι εἶταν παρρηγιμένο, ὅ,τι εἶταν εἰδικό, τώρα παίρνει μορφὴ, συγκρότηση, γίνεται κοινῆς ἐπιδόξεως αἶτημα. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ζωντανῆς γλώσσας ἔχουν τώρα ἓνα σύμβολο, γύρω στὸ ὁποῖο συγκεντρώνονται, ἔχουν τὴν συνείδηση τῆς νίκης τους. Ὑστερα εἶναι κι ὁ ἐπιστημονικὸς ὀπλισμός, ποῦ παρουσιάζεται συστηματοποιημένος μέσα στὴν οὐκείη τοῦ Ψυχάρη: ἡ δημοτικὴ γλώσσα πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ σύμφωνα μὲ ἀναπότρεπτους φυσικοὺς νόμους» ἕνας θετικισμὸς καυχιμένος γιὰ νὰ θέλῃ τὴν νέα ἑλληνικὴ γενιά, ποῦ ζητοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ στηριχθεῖ στὴν πραγματικότητα, ποῦ πίστευε στὴν δύναμη τῆς ἐπιστήμης. Ἔτοι ἀκόμη καὶ ἡ γλωσσικὴ θεωρία τοῦ Ψυχάρη παρουσιαζόταν σὰν ἀντίδοτο στὴν ρωμαντικὴ ἀνεδαφικότητα.

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

Ὁ ἀγώνας τοῦ Ψυχάρη ἀπέβλεπε κυρίως στὸν πεζὸ λόγο, ὄργανο ζωτικὸ σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ καὶ θεσμικὰ ἐπίπεδα· ἡ ποίηση ἔτσι κι ἔτσι δὲν δημιουργοῦσε προβλήματα. Στὸ κήρυγμά του, ὅμως, ἀνταποκρίθηκαν μόνο οἱ συγγραφεῖς καὶ ὅχι καὶ ἡ ἡγετικὴ τάξη τῆς χώρας. Ἀλήθεια, ἀκόμη, εἶναι πῶς καὶ ἀπὸ τοὺς διηγηματογράφους μερικοὶ δὲν στράφηκαν μὲ προθυμία πρὸς τὴ δημοτικὴ. Ὅμως τὸ θέμα τῆς γλώσσας τῆς λογοτεχνίας εἶχε οὐσιαστικὰ κριθεῖ καὶ ὅ,τι ἀπέμενε ἦταν ἀπλῶς ζήτημα χρόνου.

MARIO VITTI

Ὅποια κι ἂν εἶναι σήμερα ἡ γλωσσικὴ μας ἐξέλιξη — ἢ καλότερα ἢ γλωσσικὴ μας «κατάσταση» — εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἀναγνωρίσουμε πῶς ὁ Ψυχάρης μὲ τὸ «Ταξίδι» του πρὸ παντὸς, μᾶς ἔδωσε ἓνα βασικὸ «μέτρο», ἓνα «πρότυπο» — τὸ πρῶτο πρότυπο τῆς νεοελληνικῆς, τῆς οὐσιαστικὰ λογοτεχνικῆς δημοτικῆς.

ΑΝΤΡ. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

Σήμερα, ἑβδομήντα χρόνια ἔπειτ'

ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη, μὲ τὴν πείρα ποῦ ἀποκτήσαμε καὶ ἀπὸ τὴν πράξη, ἀπὸ τὸ μεταχείρισμα δηλαδὴ τῆς δημοτικῆς στὸ γραπτὸ λόγο κάθε εἴδους, καὶ ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ συζήτηση ποῦ ἔγινε γύρω ἀπὸ τὸ πολυθρόλητο ζήτημα, τί μένει ἀπὸ τὶς ἰδέες τοῦ Δασκάλου; Ποιὲς ἀπ' αὐτὲς ἀποδείχθηκαν στερεὲς καὶ ποιὲς κλονίστηκαν; Ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ τοῦ συστήματος ποῖα σημεῖα τυπώθηκαν καίρια; Ἄν δὲν κάνω λάθος ἔνα καὶ μόνο σημεῖο τοῦ μπορεῖ ν' ἀμφισβητηθεῖ σοβαρά: ἡ ἀξίωση τοῦ ἀνεξαίρετου. Εἶναι σήμερα γενικὰ παραδεχτὸ πῶς ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς φωνητικούς κυρίως νόμους ποῦ διαμόρφωσαν τὴ λαϊκὴ νεοελληνικὴ δὲν μπορεῖ καὶ οὔτε εἶναι ἄλλωστε ἀπαράτητο νὰ εἶναι ἀπόλυτος καὶ ἀπόλυτα δεσμευτικὸς, ὅσο κι ἂν ἡ ἀνομοιομορφία εἶναι πάντα δυσάρεστη, γιατί φέρνει δυσκολίες. Εἶναι θέβαια πολλές, πάρα πολλές οἱ λέξεις ποῦ μπαίνοντας ἀπὸ τὴ λόγια παράδοση στὴν κοινὴ δημοτικὴ πῆραν ἢ μποροῦνε νὰ πάρουν τὴ λαϊ-

κὴ φωνητικὴ μορφὴ, εἶναι ὅμως καὶ ἄλλες ποῦ ἀντιστέκονται, ποῦ τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα δὲ δέχεται τὴν προσαρμογὴ τους, τὴν ὑποταγὴ τους στὸ νεοελληνικὸ φωνητικὸ νόμο, στὸν κανόνα. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως στὶς λέξεις μὲ λόγια συμφωνικά συμπλέγματα. Ἐπειτα στὸ τυπικὸ, κρίνεται γενικὰ σήμερα πῶς μερικοὶ λόγιοι τύποι, ὀρισμένες καταλήξεις ὀνομάτων ἰδίως τῆς ἀρχαίας, δὲν μποροῦν πιά νὰ παραμεριστοῦν καὶ ὅλες ποῦ μπήκαν ἢ μπαίνουν στὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὴ λόγια παράδοση νὰ συμμορφωθοῦν μορφολογικὰ μὲ τοὺς σχηματισμοὺς τῆς λαϊκῆς νεοελληνικῆς. Αὐτὰ ὅμως φυσικὰ δὲ σημαίνουν πῶς ἡ δημοτικὴ μπορεῖ νὰ μιλιέται καὶ νὰ γράφεται ἀσούδοτα, πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι — μόνη αὐτὴ στὸν κόσμο — γλώσσα χωρὶς νόμο καὶ κανόνα, χωρὶς γραμματικὴ. Σημαίνουνε μόνο πῶς ἡ γραμματικὴ τῆς δέχεται — συχνότερα στὴ φωνητικὴ, σπανιότερα στὸ τυπικὸ — μερικά λόγια στοιχεῖα, κα θ ο ρ ι σ μ ε ν α.

ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ

Ἀλήθεια, Ἰδέα καὶ Ψυχάρης, ἔλεγα εἶναι δύο πράγματα ξεχωριστὰ καὶ ὅμως ὅταν λίγο μίλησα μαζί του ὁμολογῶ πῶς ὁ ἄνθρωπος μοῦ ἐπέβαλε, καὶ ὁ σεβασμὸς ποῦ αἰσθάνθηκα δὲν μὲ ἄφισε νὰ κρατήσω τόσο μακριὰ ἄνθρωπο καὶ Ἰδέα. Ψυχариσμοὶ καὶ Μεταρρυθμιση. Εἶναι ὅραγε σωστὸ, εἶναι ἀλήθεια, ἢ ἐνθουσιασμοὶ τῆς στιγμῆς καὶ περαστικοί;

— Ἡ ὁμιλία γλήγορα πῆρε δρόμο. «Νὰ μοῦ τὸ ξηγήσης, αὐτὸ ποῦ νομίζεις», μοῦ εἶπε. — Ζήτη, κ. Ψ., μακριὰ ἀπὸ τὴν κοινωνία μας καὶ αὐτὸ νομίζω πῶς εἶναι ἡ δύναμή σας καὶ ἡ ἀδυναμία σας. — Ὁ Ψ. θέλησε τότε νὰ πῇ, ὅτι δὲν ζῇ τόσο μακριὰ, κι ἔπειτα ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι καὶ ἀδυναμία. Ἡ ἀνώτερη κοινωνία εἶναι πάντα τὸ συν-

τηρητικὸ στοιχεῖο, δὲν ξέρει τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους, καὶ οἱ μεταρρυθμιστὲς πατέ δὲν ἔζησαν μέσα της.

Ἡ ὁμιλία ἐξακολούθησε ὥρες καὶ τελειωμὸ δὲν εἶχε· παρήλασαν ὅλοι, Κόντος, Μιστριώτης, Χατζιδάκις, Πολίτης, Κρούμπαχερ, ὀρθογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ ζητήματα, Βλαστός, Παλαμᾶς, Νουμᾶς, καί, καί. «Ἀπὸ αὐτὴ μας τὴν κουβέντα ἤθελα αὐτὸ νὰ σοῦ μείνῃ, τὸ ζήτημα δὲν εἶναι γλωσσικὸ, εἶναι ἔθνικόν. Θέλομε γραμματικὴ γιὰ τὰ παιδιά. Θέλομε γλώσσα ποῦ νὰ μαθαίνεται». Ἀκουσα δηλαδὴ τὰ ἴδια ποῦ διάβασα καὶ στὴν ἀπολογία, αὐτὴ τὴν φορὰ ὅμως μοῦ ἔκαναν περισσότερη ἐντύπωση...

ΜΑΝΩΛΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

πλάτανος. Σὰν ἄκουσε τὸ ὄνομά μου ἀγρίεψε.

— Πανσέληνος, λέει... κάποιο δάσκαλο θὰ εἴχατε μὲς στὸ σόι σας!

Τὸν θεθαίωσα πῶς κανένα δάσκαλο δὲν εἴχαμε μὲς στὸ σόι μας, πῶς οἱ δάσκαλοι ἀπεναντίας μοῦ φαρμάκωσαν τὴ ζωὴ καὶ πῶς, ἴσα ἴσα, ἐκείνον τὸν ἀγαπούσαμε γιατί συχνὰ τοὺς τὶς ἔβρεχε στὰ ποινὰ τοὺς δασκάλους μας.

— Μὰ ἐκεῖνο τὸ νὶ στὸ Πανσέληνος,

ἐπιμένει, δὲν εἶναι ρωμαϊκοῦ δασκάλου τὸ λοιπὸν ὑπάρχει στὴ μέση!

Παραδέχτηκα πῶς ἀνάμεσο στοὺς ταπεινοὺς πρόγονοι μου, μπορεῖ νὰ ὑπῆρξε καὶ κανένας δάσκαλος, χωρὶς νὰ τὸν ξέρω, καὶ γενήκαμε φίλοι. Ἔτυ-

χε ἀργότερα σὲ συζητήσεις νὰ ἀκούσει γινώμες μου καὶ νὰ τίς δεχτεῖ, ὅπως ἐκεῖνο τὸ νὶ ἀπὸ τὸ ὄνομά μου τὸ ξέγραψε μιὰ γιὰ πάντα. Μὲ φώναζε Ἀσήμε. Κι ὅταν μοῦ χάρισε ἕνα ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου του τὰ «Δυὸ Ἀδέλ-

φια», πάλαι ἐκεῖνο τὸ νὶ τῆς πρώτης συλλαβῆς τὸ παραμέρισε στὴν ἀφιέρωση του. «Τοῦ ἀγαπητοῦ μου φίλου Ἀσήμε Πα...σέληνου ολόκαρδα καὶ ολόγλωσσα Ψυχάρης».

Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

Ἀπὸ τὸ «Ταξίδι μου» τοῦ Γιάννη Ψυχάρη

«Ἀχ! καὶ νὰ μπορούσα! Νὰ εἶχα δύναμη, νοῦ καὶ ζωὴ! Νὰ εἶχα τὴν τέχνη καὶ τὸν τρόπο! Ὁ ἄνθρωπος παντοῦ στὴν Ἑλλάδα θὰ πῆγαίνα σ' ὅλα, σ' ὅλα τὰ χωριά ἕνα ἕνα. Μὲ τὸ σάκκο στὸν ὄμο, μὲ τὸ χάρτι στὸ χέρι, θὰ μάζωνα, θὰ μάζωνα· θάρριχα μέσα στὸ σάκκο κόλλες χαρτί· θάβαζα μέσα σὲ κάθε λέξη, κάθε τύπο, κάθε προσφορά. Νὰ εἶχα δέκα ποδιάρια νὰ περπατῶ, δέκα ἀφτιά νὰκούω! Σὰν κραοάκι νὰ πίνω τὰ λόγια τοῦ χωρικοῦ· νὰ διῶ πῶς μιλοῦνε σὲ κάθε τόπο, ποῖα γλῶσσα μοιάζει μὲ τὴν ἄλλη, τί ξεχωρίζει τὸ ἕνα ἰδίωμα ἀπὸ τὸ ἄλλο, πόσα γλωσσικὰ κέντρα βρίσκονται στὴν Ἑλλάδα, πῶς λίγο λίγο μορφώνεται μιὰ γλῶσσα, πῶς καταντᾷ μιὰ γλῶσσα χωριανὴ νὰ γίνῃ κοινὴ σ' ὅλους, πῶς ξαπλώνεται καὶ διαδίδεται, πῶς ἀλλάζει λίγο λίγο στὴν ψύχη μέσα καὶ στὸ σῶμα ἡ ἀνθρώπινη λαλιά. Χάνονται τὰ χωριάτικα, πρὶν καταλάβῃ ὁ κόσμος τί ἀξίζουν καὶ πόσο ἡ σπουδὴ τους θὰ τιμήσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἀχ! καὶ νὰ μπορούσα! Τόσα ζητημάτων πού σήμερα βασανίζουν τοὺς σοφούς, ἐθνολογικά, ἱστορικά, φιλοσοφικά ζητήματα, φτάνει νὰ καταδεχτῆς νὰκούσης τὸ χωρικό πού σοῦ μιλεῖ καὶ βλέπεις τὴν ἀλήθεια, καὶ σοῦ ἔρχεται φῶς!»

• • • •

Κάποτε μοῦ ἔρχεται νὰ φωνάξω δυνατά, πού ὅλος ὁ κόσμος νὰ μ' ἀκούσῃ!

— «Μὴ! Μὴ! Μὴ! Μὴ χαλνᾶτε τὴ γλῶσσα! Καταστρέφετε τὴν ἀρχαία καὶ τὴ νέα μαζί. Θέλετε γλῶσσα πού νὰ μοιάζῃ τόντις μὲ τὴν ἀρχαία, πού νὰ εἶναι ἡ ἴδια γλῶσσα; Πάρτε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Θέλετε ξένη γλῶσσα; Πάρτε τὴν καθαρὴ βουσα! θὰ δείξῃ σ' ὅλο τὸν κόσμο, πῶς τόντις κάθηκε ἡ ἀρχαία. Θέλετε νὰ παίξετε; Θέλετε κωρατάδες καὶ κωμωδίες; Τότες νὰ γράφετε καθαρὴ βουσα! Θέλετε ἐπιστήμη, κόπο καὶ μάθηση; Θέλετε νὰ πάσχετε σοβαρὰ δουλειά; Νὰ γράφετε τὴν ἐθνικὴ σας γλῶσσα. Ἀπὸ τὴν ἀπόφασή

σας θὰ φανῇ ἂν εἴστε ἢ ἄντρες ἢ παιδιά.

Ἀφήστε τὴν ψευτομάθηση, τὴν ψευτοσοφία, τοὺς συμβιβασμούς καὶ τοὺς δασκάλους. Μὴν πιστέψετε ὅσα λένε, πῶς β α θ μ η δ ὀ ἡ γλῶσσα θὰ καλητερέψῃ καὶ πῶς θὰ γράψουμε μιὰ μέρα σὰν τὸν Ξενοφῶντα. Μόνο πού σὰς λέει κανεὶς τέτοιο λόγο, σὰς δείχνει πῶς δὲν κατάλαβε ἀκόμη μήτε τί εἶναι Ξενοφώντας μήτε τί θὰ πῇ γλῶσσα. Β α θ μ η δ ὀ ξέρετε τί θὰ γίνῃ; Θὰ καθῇ ἡ ἐθνικὴ σας γλῶσσα καὶ θάφηνεστε τὴν ἀρχαία. Τί μέ μέλει πού θυμῶνετε τώρα μ' ὅσους σὰς μιλοῦν ἔτσι; Μιὰ μέρα θὰ καταλάβετε οἱ ἴδιοι τὸ κακὸ πού μᾶς κάματε ὅλους· θὰ κλαίτε καὶ θὰ λυπᾶστε καὶ δὲ θὰ μπορῆτε πιά νὰ διορθώσετε τὸ κακὸ. Ἀχ! τί βάσανο πού εἶναι νὰ βλέπῃ κανεὶς τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ μὴν μπορῇ νὰ τὴ δείξῃ στοὺς ἄλλους!

Μὴν τὰ θέλετε ὅλα μισά. Ἀμάθεια καὶ περηφάνεια σὰς φέρανε τέτοιο κακὸ· περηφάνεια γιατί θέλει ὁ καθένας νὰ φαντάξῃ καὶ νὰ μὴν εἶναι σὰν τὸ λαό· ἀμάθεια, γιατί καταντήσαμε νὰ τὴν ξέρουμε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, γιατί τολμήσαμε οἱ δάσκαλοι νὰ βρίσουν ὅλο τὸ ἔθνος καὶ νὰ ποῦνε θάρβαρη μιὰ γλῶσσα, πού δὲν τὴ σπουδᾶσαν ἀκόμη. Ἀφτὴ ἡ γλῶσσα ὑπάρχει· μπορεῖτε νὰ τὴν κάμετε κομμάτια· κανεὶς δὲ θὰ μᾶς τὴ σηκώσῃ. Μὲ κανένα τρόπο δὲ θὰ γυρίσῃ πίσω ἡ ἀρχαία. Οἱ ἱστορικοὶ νόμοι γιὰ σὰς δὲ θάλλάξουνε. Τοῦ κάκου βρίζετε τὴν ἐθνικὴ μας γλῶσσα καὶ τὴ λέτε πρόστυχη, καὶ καμώνεστε πῶς μήτε ξέρετε τί εἶναι, καὶ πολεμᾶτε νὰ μᾶς δείξετε πῶς μιλεῖτε τὴν ἀρχαία, πῶς ἡ ἀρχαία ἀκόμη ζῇ.

Ποτέ, ὄχι! ποτέ δὲ θὰ κάμετε τὸν κόσμο νὰ σὰς πιστέψῃ. Τοῦ κάκου γραμματικὴς τῆς κ α θ ω μ ι λ ῆ μ ε ν η ς καὶ βάζετε μέσα ὅλη τὴν ἀρχαία γραμματικὴ, περιτοσύλλαβα, ὑπερσεντελικούς καὶ μετοχές ὑστερα μάλιστα χαρίζετε τὰ βιβλία σας στοὺς ξένους, τάχατις γιὰ νὰ σὰς καμαρώσουνε. Πάντα

θὰ σὰς καταδικάσῃ ἡ ἐπιστήμη κ' ἡ ὀρθὴ κρίση. Πάντα κάπου θὰ βρεθῇ ἕνας νὰ σὰς τὸ πῇ — κι ἂν πάλαι δὲ βρεθῇ δὲν πειράζει! Ἡ ἀλήθεια θὰ μείνῃ ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια γιὰ νὰ ὑπάρχῃ, δὲν ἔχει ἀνάγκη μήτε νὰ τὴ βλέπουμε, μήτε μάλιστα νὰ ξέρουμε τὴν ὑπαρξὴ τῆς. Ἡ ἀλήθεια κάποτε μοιάζει μὲ τὰ στέρια τὰ μακρινὰ πού δὲν φαίνονται μέσα στὸν οὐρανὸ, κι ὡς τόσο λάμπουνε ὁλομόναχα, κι ἄς μὴν βλέπῃ κανένας!

Ἡ καρδιά μου πονεῖ νὰ σὰς ἀκούω! Τὸ χαρὸ σας θέλετε· τὸ κακὸ σας γυρᾶτε μόνο. Ἄν ξέρανε οἱ δασκάλοι τὴν ἀρχαία μὲ τὰ σωστὰ τους, δὲ θὰ πολεμούσανε κάθε ὥρα νὰ μᾶς δείξουνε πῶς τὴν ξέρουνε καὶ θὰ γράφανε τὴ δημοτικὴ, ἀφοῦ κ' οἱ ἀρχαῖοι οἱ ἴδιοι γράφανε τὴ δημοτικὴ τους γλῶσσα. Μὲ τὴν ψευτογραμματικὴ δὲ φτειάνεται γλῶσσα, δὲ φτειάνεται φιλολογία. Τί λόγια νὰ βρῶ γιὰ νὰ μὲ πιστέψετε; Χαλνᾶνε μιὰ γλῶσσα πού εἶναι θροαβόρσιγιά τὴν ἐπιστήμη, πού θὰ σὰς δοξάσῃ στὸν κόσμο. Χαλνᾶτε μιὰ γλῶσσα πού μόνῃ της μιὰ μέρα μπορεῖ νὰ σὰς δώσῃ μιὰ μέρα ἐθνικὴ φιλολογία, ποίηση καὶ φήμη, μιὰ γλῶσσα πού θὰ σὰς κάμῃ νὰ μοιάξετε ἴσως καὶ σεις μὲ τοὺς ἀρχαίους. Μὴ! Μὴ! Μὴ!»

Ἀχ! Νὰ εἶθουνε κάτι καὶ γώ! Νὰ μπορούσε κανεὶς νὰ μ' ἀκούσῃ! Ἀφτὸ τὸ κεφάλαιο νὰ μπορούσανε ὅλοι νὰ τὸ διαβάσουνε — καὶ νὰ μὲ πιστέψουνε! Τί ζητοῦμε; Τὸ καλὸ. Τί πολεμοῦμε; Νὰ προκόψῃ, νὰ μεγαλώσῃ τὸ ἔθνος. Ἐπρεπε κ' οἱ δασκάλοι νὰ εἶναι μαζὶ μας. Ἀφτὸ θέλουνε καὶ κείνοι· ἄς διοῦνε τὸ λοιπὸ μὲ τί τρόπο θὰ τὸ κατορθώσουνε. Ἄς πάρουνε καλῆτερο δρόμο. Ἀχ! νὰ μᾶς κάνανε τουλάχιστο μιὰ π α ρ α χ ὠ ρ ῆ σ ῃ νὰ μὴ λένε πρόστυχη τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, νὰ μάθουνε τέλος πάντα πῶς ὁ λαὸς καὶ μόνος ὁ λαὸς ἔκαμε καὶ κάνει ὅλες τῆς γλώσσες τοῦ κόσμου. Τόσο μοῦ ἔφτανε κι ἄλλο δὲ θὰ ζητοῦσα. Τότες δὲ θὰ μοῦ ἔμελε πιά γιὰ τίποτα καὶ θὰ πρόσμενα τὸ θάνατο μὲ χαρὰ.

Θύμνες

1. Λίβας Ξερός, φρυγανισμένη στιαροκαλαμιά κι ό ήλιος δυό όργιές ψηλά· κι αυτό — μικρό παιδί — κατακαμπής με τό χερόβολο στό χέρι μόλις προλαβαίνει τούς θεριστάδες. Τό χερόβολο στό χέρι, τ' άφτί στής μάνας του τό στόμα πού τραγούδι σέρνει τοῦ κάματου καί τοῦ ιδρώτα·

...νά 'χα κι ένα άμπελάκι μες στή Νιάουστα
—Βαγγελίτσα— μες στή Νιάουστα...

Κι όλο μπρός οι θεριστάδες — κι ή μάνα του μαζί — κι αυτό άκλουθώντας με πόδι καί μ' άφτί·

...νά κάμει όσπρα σταφύλια κι γλυκό κρασί
—Βαγγελίτσα— κι γλυκό κρασί...

Δεξιά μεριά ό "Ελυμπος, Ξερβά τά Χάσια. Κι ή Νιάουστα με τ' άμπέλια της καί τά κρασιά της; "Αν χαμηλώναν τά βουνά, άπ' τό δερβέني τ' "Αι — Δημήτρη θά πρόβαλλε μακριά... "Αν ψηλώναν οι κάμποι, καρσι στοῦ Κοκκινοπλοῦ τή Ράχη.

2. Τρεφόταν τό παιδί με τό τραγούδι. Χάραζε βαθιά στή μνήμη του έμπειρίες τραγουδιού, άγωνίες τραγουδιστών, συγκινήσεις άκουσμάτων. Κριματισμένο άπ' τήν τόση του προσήλωση: φορτίο βαρύ κι άσήκωτο.

Πήγε κατά πού ήθελε, άνακατώθηκε με τά χαρτιά. Περνώντας Λιτόχωρο μεριά άκουσε τό θρήνο·

...πού χάλασαν —γιέ μου— τά Βοδενά τή Νιάουστα
'γ καμένη
πήραν μονά — άχ μονάδισ μι πιδιά...

3. Σεργιάνισε παιδί... Κόνεψε άντρας στοῦ Βέρμιου τήν πλαγιά. Πού τ' άμπέλια τά πολύκαρπα καί τά κρασιά; Τ' άμπελοχώραφα άλλου δέντρου καρπό άφήνουν. Καί τ' άκουσμα; Θρήνος κι έγκατάλειψη!!

...μάς πάτησαν —κι άμάν αίμάν —τή Νιάουστα...

...μά Κρινίτσα μου
καημό πάχει ή καρδίτσα μου... Βράδιασε καί πού θά μείνω;

Πολεμόχαρη λυπητερή κραυγή ξεχύνει κι ό Ζουρνάς: τό Θούριό·

"Ως πότι παλληκάρια δά Ζοῦμι στά στινά...;

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

Τοῦ Κ. ΠΙΠΙΛΑ

4. Κοντά νά βασιλέψει, πάει νά κουρνιάσει στό τσιμεντένιο τό κλουβί.

—Πού πās κριματισμένε νοσταλγέ; Ξομολόγηση θέλεις. Τοῦ νοῦ σου ή άντάρα θά σηκωθεί, τής ψυχής σου ή ταραχή θά γιάνει μόνο με κρασί καί με φωνή μαντρωμένη σέ κουτί. Τής μάνας τή φωνή. Πόσο μακριά ή ζωντανή, ζεστή φωνή!

"Αι ένα παλληκαράκι ρούσου κι έμουρφου
—Βαγγελίτσα— ρούσου κι έμουρφου
καβάλα γκιζιρούσι κι μουν' τραγουδεί
κι μι τοῦ νοῦ του βάζει· «νά 'χα πρόβατα,
νά 'χα κι χίλια γίδια, νά 'μαν τσέλιγκας,
νά φκιάσου κι τή στρούγκα σί ψηλό βουνό.
Νά 'χα κι ένα άμπελάκι μες στή Νιάουστα
νά κάμει όσπρα σταφύλια κι γλυκό κρασί
—Βαγγελίτσα— κι γλυκό κρασί».

Τοῦ όνειροπαρμένου μορφονιοῦ τό τραγούδι φωνή! Πόσο μακριά ή ζωντανή, ζεστή φωνή!! θύμνες παλιές τοῦ φέρνει. Καί σιγοτραγουδώντας το ήρεμεί.

(Συνέχεια από το προηγούμενο
και τέλος)

Ύστερα από την προσεχτική ανάγνωση του ύλικου που παραθέσαμε και έχοντας υπόψη μας τις ένδεικτικές επισημάνσεις που κάναμε πάνω σ' αυτό, είμαστε σέ θέση να προχωρήσουμε σε μια δεύτερη ανάγνωση: τη διαδραστική, που θα «ψηλαφίσει» το κείμενο που μας ενδιαφέρει και θα καταλήξει σε όριστικά συμπεράσματα:

4. Η ΨΗΛΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ

- Παλιέ μου φίλε τι γυρεύεις;
χρόνια ξενιτεμένος ήρθες
με είκόνες που έχεις αναθρέψει
κάτω από ξένους ουρανοὺς
μακριά απ' τὸν τόπο τὸ δικό σου 5
- Γυρεύω τὸν παλιό μου κήπο·
τὰ δέντρα μου ἔρχονται ὡς τὴ μέση
κι οἱ λόφοι μοιάζουν με πεζούλια
κι ὅμως σὰν ἥμουνα παιδί
ἐπαιζα πάνω σὲ χορτάρι 10
- κάτω ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἴκιους
κι ἔτρεχα πάνω σὲ πλαγιές
ὥρα πολλή λαχανιασμένος.
- Παλιέ μου φίλε ξεκουράσου
σιγά σιγά θὰ συνηθίσαι· 15
- θ' ἀνηφορίσουμε μαζί
στὰ γνώριμά σου μονοπάτια
θὰ ξεποστάσουμε μαζί
κάτω ἀπ' τὸ θόλο τῶν πλατάνων
οἰνὰ σιγά θὰ ῥθοῦν κοντὰ σου 20
- τὸ περιβάλλει κι οἱ πλαγιές σου.
- Γυρεύω τὸ παλιό μου σπίτι
μὲ τ' ἀψηλὰ τὰ παραθύρια
σκοτεινιασμένα ἀπ' τὸν κισσό
γυρεύω τὴν ἀρχαία κολόνα 25
- πού κοίταζε ὁ θαλασσινός.
Πῶς θές νὰ μπῶ σ' αὐτὴ τὴ στάνη;
οἱ στέγες μου ἔρχονται ὡς τοὺς
ὤρους
κι ὅσο μακριὰ καὶ νὰ κοιτάξω
θλέπω γονατιστοὺς ἀνθρώπους 30
- λὲς κάνουνε τὴν προσευχή τους.
- Παλιέ μου φίλε δὲ μ' ἀκούς;
σιγά σιγά θὰ συνηθίσαι
τὸ σπίτι σου εἶναι αὐτὸ πού θλέπεις
κι αὐτὴ τὴν πόρτα θὰ κτυπήσουν 35
- σὲ λίγο οἱ φίλοι κι οἱ δικοί σου
γλυκὰ νὰ σὲ καλωσορίσουν.
- Γιατί εἶναι ἀπόμακρη ἡ φωνή σου;
σήκωσε λίγο τὸ κεφάλι
νὰ καταλάβω τί μου λὲς 40
- ὅσο μιλάς τ' ἀνάστημά σου

ὀλοένα πάει καὶ λιγοστεύει
λὲς καὶ θυθίζεσαι στὸ κῶμα.

— Παλιέ μου φίλε συλλογίσου
σιγά σιγά θὰ συνηθίσαι 45

ἡ νοσταλγία σου ἔχει πλάσει
μὰ κῶρα ἀνύπαρκτη μὲ νόμους
ἔξω ἀπ' τὴ γῆς κι ἀπ' τοὺς ἀνθρώ-
πους.

— Πιὰ δὲν ἀκούω τοιμουδιά
θύλιαξε κι ὁ στερνός μου φίλος 50

παράξενο πῶς χαμηλώνουν
ὅλα τριγύρω κάθε τόσο
ἐδῶ διαβαίνουν καὶ θερίζουν
χιλιάδες ἄρματα δρεπανηφόρα.

Ἀθήνα, ἄνοιξη '38

α) Στοιχεῖα μορφῆς

Τὸ ποίημα ἀπλώνεται: σὲ 54 ἀνο-
μοιοκατάληκτους ἰαμβικούς στίχους
πού κατανέμονται σὲ 8 στροφές. Οἱ
στροφές 1 - 7 ἀποτελοῦν τὸν κύριο

Τοῦ Χρήστου Μουχάγιερ

ποιητικὸ κορμὸ μὴ καὶ χαρακτηρι-
στικὸ τοὺς γνώρισμα εἶναι: ἡ ἀντιπα-
ράθεση δύο φωνῶν (τοῦ ξενιτεμένου
καὶ τοῦ «φίλου» πού τὸν ὑποδέχεται
στὰ γενέθλια χώματα) πού διαλέγον-
ται μεταξὺ τους. Ἡ τελευταία ὅμως
στροφή εἶναι ἀνεξάρτητη καὶ δημι-
ουργεῖ τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔχουμε ἔ-
να μονόλογο πού λειτουργεῖ σὰν ἐπί-
λογος σ' ὅ,τι ἔχει διαδραματιστεῖ πα-
ραπάνω.

Οἱ στροφές 1, 3, 5, 7, τοῦ κύριου
ποιητικοῦ κορμοῦ ἀνήκουν στὴ φω-
νὴ πού ξεναγεῖ, ἐνῶ οἱ στροφές 2, 4,
6 καὶ 8 ἐπίλογος σὲ τὸν ξενιτεμένο.
Ἄν προσέξουμε τὴν ποσότητα τῶν
στίχων στὰ στροφικά συμπλέγματα
θὰ παρατηρήσουμε ὅτι: ὑπάρχει μὴ
σαφὴς ἀντιστοιχία σὲ κάθε ζεύγος
καὶ ὅτι ἀκολουθοῦν τὴν ἀντίστροφη
τὴ μέση περίπου, γιὰ νὰ περιοριστοῦν
δαθμιαῖα ἀπ' τὴ μέση καὶ κάτω,
πράγμα πού ὑποδηλώνει κάποια κο-
ρύφωση καὶ ἀποδυνάμωση τῶν δια-
λεκτικῶν διαξίφισμων.

β) Τὸ θέμα

Τὸ τυπικὸ θέμα τοῦ ποιήματος εἶ-

Γιὰ τὴ σωστὴ ἀνάγνωση τοῦ λογοτεχνικοῦ κειμένου

ναὶ ἡ ἐπιστροφή τοῦ ξενιτεμένου στὴν
πατρίδα (νόστος), θέμα ἰδιαίτερα
οἰκειὸ στὴ λογοτεχνία μας¹. Ὁ ποιη-
τὴς μάλιστα δείχνει νὰ τὸ θανέζε-
ται καθὼς καὶ τὸν τίτλο τοῦ ἀπὸ
τὸ γνωστὸ δημοτικὸ τραγούδι: «Ὁ γυ-
ρισμός τοῦ ξενιτεμένου». Μὴ προσε-
χτικῇ ὅμως ἀνάγνωση τῶν δύο ποιη-
μάτων δείχνει τὴ σαφὴ διαφοροποίη-
σή τους², πράγμα πού ἀποκαλύπτει
καὶ τὴν πρόθεση τοῦ ποιητῆ νὰ πε-
ράσει: στὸ ποίημα τὸ «δικό του» γυ-
ρισμό, ἔνα γυρισμὸ δηλαδὴ χωρὶς
εὐτυχισμένη λύση, ὅπως συμβαίνει
στὸ δημοτικὸ τραγούδι.

γ) Ὁ ἐναγώνιος νόστος³

Βρισκόμαστε λοιπὸν μπρὸς σ' ἔνα
ἐναγώνιο νόστο κι αὐτὸ φαίνεται στὴ
διαλογικὴ σχέση τῶν δύο φωνῶν,
ἀπ' τὴν ὁποία ξεπηδάει κυρίαρχο τὸ
δραματικὸ στοιχεῖο. Οἱ προσπάθειες
τῆς φωνῆς, πού μεσολαβεῖ στὸν ξeni-
τεμένο γιὰ τὴ φυσιολογική του ἐν-
ταξή στὸ γενέθλιο χωρὶς, ἀποτυχαί-
νουν, γιατί προσκρούουν στὶς σταθε-
ρές τοῦ ἀνήγει: νὰ δεχτεῖ τίς καθη-
συχαστικὲς τῆς διαθεδαιώσεως. Αὐτὸ
ὁδηγεῖ σὲ ἀδιέξοδο τὴν ἐπικοινωνία,
πού ἐπιδοδεύονται ἀπὸ τὴ δραματι-
κὴ αὐτοεξαφάνισή τῆς φωνῆς.

δ) Ὁ ὑποπτος ρόλος τῆς φω- νῆς

Ἡ φωνὴ ἀπ' τὴν ἀρχὴ προσπαθεῖ
ν' ἀποκαταστήσει μὴ μορφή οὐσια-
στικῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὸν ξενιτεμέ-
νο. Ἡ ζεστὴ προσφώνησή «παλιέ μου
φίλε» πού σταθερὰ ἐπαναλαμβάνει
καὶ ἡ οἰκεία, καὶ συμβατικὴ στάση
πού δείχνει ἀπέναντι στὴν πεισματι-
κὴ ἄρνηση τοῦ ξενιτεμένου νὰ δε-
χτεῖ τὰ σημάδια τοῦ γυρισμοῦ καὶ τῆς
διαθεδαιώσεως τῆς, δημιουργοῦν τὴν
ἐντύπωση ὅτι ἔχουμε νὰ κάνουμε μ'
ἕνα ἀνθρώπινο τύπο γεμάτο κατα-
νόηση γιὰ τὴν ἀνθρωπίνῃ ἀδυναμία
ἀλλὰ καὶ ρεαλισμὸ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ
διάλυση κάθε αὐταπάτης. Ἡ κραυ-
γαλέα ὅμως ἀδυναμία τῆς νὰ πείσει
τελικά τὸν ξενιτεμένο καὶ ἡ ἀπότο-
μη αὐτοεξαφάνισή τῆς ἀφήνουν πολ-
λὰ ἐρωτηματικὰ γιὰ τὴν καθαρότη-
τά τοῦ ρόλου πού ἐπαιξε.

ε) Οἱ δύο στάσεις

Εἶναι φανερό ὅτι βρισκόμαστε ἀπέ-

ναντι σε δύο διαφορετικές στάσεις, σε δύο ποιητικά αντίθετες επιχειρηματολογίες. Ο Ξεναγός διατείνεται ότι η Ξενιτιά έχει παραμορφώσει στο Ξενιτεμένο την πραγματική εικόνα του γενέθλιου χώρου, την έχει αναθρέψει «κάτω από Ξένους ούρανοους».

Τόν διαβεβαιώνει ότι τα σημάδια της αναγνώρισης που ζητά ο Ξενιτεμένος υπάρχουν και μάλιστα, σε λίγο, θα τον υποδεχτούν στο σπίτι του οι φίλοι κι οι δικοί του. Τέλος, λίγο πριν εξαφανιστεί, του επισημαίνει ότι η νοσταλγία έμποδίζει τη φυσιολογική του ένταξη στο γενέθλιο περιβάλλον, επειδή το έχει πλάσει «μιά χώρα ανύπαρκτη με νόμους έξω απ' της γης κι απ' τους ανθρώπους».

Από την άλλη μεριά ο Ξενιτεμένος αδυνατεί να αναγνωρίσει το χώρο των παιδικών του χρόνων. Αυτή η αδυναμία απορρέει από τη διαπίστωση ότι τα πάντα έχουν άλλοιωθει αφύσικα. Η άλλοίωση εμφανίζεται με δύο τρόπους: είτε ως ολοσχερής απουσία — εξαφάνιση είτε ως συρρίκνωση του φυσικού και του ανθρώπινου παράγοντα («τα δέντρα μου έρχονται ως τη μέση», «οι λόφοι μοιάζουν με πεζούλια», «πώς θας να μπω σ' αυτή τη σπάνη;» — «ελέπω γονατιστούς ανθρώπους»). Ο Ξενιτεμένος αποκορύφει σταθερά τις συμβολιστικές προσπάθειες του Ξεναγού, για να διαπιστώσει, ύστερα από τόν αυτοεξαφάνιση του άλλου, ότι βρίσκεται σ' ένα περιβάλλον όπου «διαβαίνουν και θερίζουν χιλιάδες αρματά δρεπανηφόρα».

στ) 'Ηπιοότητα των στάσεων

Ποιά, λοιπόν, θαρύτητα έχουν οι δύο αυτές διαμετρικά αντίθετες στάσεις και ποιά είναι η ειδική ποιητική τους ύψη; Ποιά από τις δύο υπερασπίζεται τόν αληθινό και ποιά τόν απατηλό νόστιο; Ποιό βρίσκεται η αλήθεια; Αν βρίσκεται στη στάση του Ξεναγού, τότε πρέπει να δεχτούμε ότι ο Ξενιτεμένος είναι θύμα ενός απατηλού νόστου, αφού αυτός δεν πραγματοποιήθηκε μέσα σε συνθήκες ομαλότητας (επιστροφή - αναγνώριση - ομαλή ένταξη στο γενέθλιο περιβάλλον) από δική του υπαιτιότητα (νοσταλγία που του ανέθρεψε εικόνες κάτω από Ξένους ούρανοους). Αν όμως βρίσκεται στη στάση του Ξενιτεμένου, τότε ο Ξεναγός προσπαθεί ν' αποπροσανατολίσει τόν Ξενιτεμένο, να τόν συμβιάσει μ' ένα περιβάλλον που έχει πράγματι άλλοιωθει.

Οι δύο στάσεις φαίνονται εξίσου πειστικές, αλλά αν προσέξουμε καλύτερα την ειδική ποιητική ύψη τους, θα δούμε ότι δεν είναι ίδιες. Ο Ξενιτεμένος γυρεύει συγκεκριμένα σημάδια αναγνώρισης, που όμως δεν βλέπει. Επομένως θα βλέπει γύρω του είναι σημάδια φθοράς (ή αφύσικης αλλοίωσης) που δεν υπήρχε στο παρελθόν. Αντίθετα ο Ξεναγός τόν καθησυχάζει υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχει φθορά και ότι τα πάντα είναι ίδια όπως ήταν και στο παρελθόν. Επομένως το λάθος βρίσκεται στον Ξενιτεμένο, που αρνείται ν' αναγνωρίσει το γενέθλιο χώρο.

Είναι προφανές ότι ο Ξεναγός ψεύδεται, αφού αρνείται να παραδεχτεί και την ελάχιστη αλλοίωση του χώρου. Η υπεράσπιση αυτής της θέσης δημιουργεί ερωτηματικά για τη γνησιότητά της. Γιατί ο Ξεναγός δε δέχεται την ύπαρξη κάποιας (έστω) φθοράς και δεν προσπαθεί να τη δικαιολογήσει; Γιατί διατείνεται για το έτερον άνω αντίθετο; Και για ποιό λόγο αυτοεξαφάνίζεται αντί να βοηθήσει τόν Ξενιτεμένο να ένταχθει ομαλά στο χώρο, που του προκαλεί τόσες δυσκολίες φυσιολογικής επανένταξης;

ζ) Και πάλι για τόν Ξεναγό

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ποιός είναι ο Ξεναγός. Ίσως η αναγνώρισή του αποκορυφωγραφήσει το σκοτεινό ρόλο που υποψιαστήκαμε ότι παίζει. Νομίζω ότι πρέπει ν' αποκλείσουμε την περίπτωση να είναι κάποιο συγκεκριμένο (ύπαρξό) πρόσωπο, αλλά αντίθετα να δεχτούμε ότι δεν έχει υλική υπόσταση και ότι είναι μια έσωτερική φωνή που άνηκει στον ίδιο τόν Ξενιτεμένο. Η φωνή αντιπαράσσεται σε μίαν άλλη έσωτερική φωνή κι η αντιπαράταξη αυτή προκαλεί μια σύγκρουση, που στην ψυχολογία ονομάζεται «συνειδησιακή». Βρισκόμαστε, λοιπόν, μάρτυρες μιας έσωτερικής πάλης, που διχάζει τόν Ξενιτεμένο και το δημιουργεί το κλασικό δίλημμα ποιά στάση ν' ακολουθήσει: τη στάση της παραδοχής του χώρου (στάση συμβιασμού) ή της απόρριψής του (άσυμμορστη στάση). Στη δραματική αυτή σύγκρουση η έκδοξη είναι ξεκάθαρη: η ίδια της φωνής του συμβιασμού.

η) 'Η άποσαφήνιση

Δεν θα ήταν επομένως αβυσσικό

αν δεχόμασταν ότι η συνειδησιακή σύγκρουση, που βλέπουμε να ξεπηδάει δραματικά από το ποίημα, πρέπει να αναχθεί στο πρόσωπο του ίδιου του ποιητή. Το υλικό (έξω από το συγκεκριμένο ποίημα) που έχουμε στα χέρια μας συνηγορεί σ' αυτή την άποδοξη. Ο ποιητής, επιστρέφοντας στην Ελλάδα για να τοποθετηθεί στη νέα του θέση, συνειδητοποιεί την πολιτική και πνευματική φθορά που έχει αγγίξει τα πάντα νιώθει ασφυκτικά ανάμεσα σε «γονατιστούς ανθρώπους» και, απορρίπτοντας κάθε προσπάθεια συνδιαλλαγής, αποφασίζει να δεχτεί όλες τις συνέπειες μιας ζωής «έν κινδύνω», μιας ζωής σ' ένα τοπίο αφιλόξενο, όπου κυριαρχεί η μόνωση και η φρίκη.

Νομίζω, λοιπόν, ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια καθαρή δήλωση «του τραγικού διαχυσμένου διώματος του ποιητή», που όμως μάς οδηγεί και σε μίαν αποσαφήνιση του είδους ζωής που διάλεξε να υπηρετεί. Ο ποιητής επισημαίνει τις ορατές πληγές του χώρου, απορρίπτει τη βολική στάση που ατομικά θα μπορούσε να υιοθετήσει, αποκορύπτοντας η άδιαφορώντας γι' αυτές, και αποφασίζει να σηκώσει το σταυρό του μαρτυρίου διαδίδοντας το δρόμο του δικού του γολγοθά. Το μαρτύριο (που είναι και σκληρότατο όντας συνειδησιακό) αποτυπώνεται, άλλοτε υπαινικτικά άλλοτε άμεσα, στα γραφτά (ποιητικά και πεζά) του ποιητή.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Από την Όμηρική Όδυσσεια ως τα δημοτικά μας τραγούδια.

2) Πιστεύω ότι οι βασικές τους διαφορές βρίσκονται κυρίως: α) Στην αναγνώριση, που δεν υπάρχει εδώ, β) στην εύτυχημένη «λύση» του δημοτικού, γ) στην απουσία της σύγκρουσης, που εδώ είναι δεσπόζουσα, δ) στην έλλειψη ανησυχίας για το κώρο, που εδώ είναι σαφώς άλλοιωμένος κ.ά.

3) Δες: Δ.Ν. Μαρωνίτη: «Παράδοση και πρωτοτυπία, Ο γυρισμός του Ξενιτεμένου του Γ. Σεφέρη». Πολίτης τ. 5, Σεπτέμβριος 1976, όπου φωτίζονται διεξοδικά τα βασικά στοιχεία του ποιήματος, ο νόστος και ο θάνατος.

4) Δες: MARIO VITTI: «Φθορά και λόγος» εισαγωγή στην ποίηση του Γ. Σεφέρη». Βιβλ. της Έστιας, 1978, σελ. 132 — 133.

5) Όπ. και παραπ.

Ἡ σύγχρονη τέχνη στὴν ἐποχή μας ἔχει γίνει πλέον βίωμα στὸ μάτι μας καὶ στὴ συνείδησή μας. Ὅλοι μας γνωρίζουμε πλέον ὅτι ἡ λεγομένη μοντέρνα τέχνη ὑπάρχει παντοῦ σ' ὅλα τὰ κράτη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μέχρι τὰ μικρότερα. Γίνονται ἐκπολιτιστικὲς ἀνταλλαγές ἔργων τέχνης γιὰ τὴ γνωριμία τῶν καλλιτεχνῶν καὶ καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν ἀπὸ Ἀνατολὴ μέχρι Δύση. Ὅμως γιὰ νὰ δοῦμε τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔφερε τὴν τόσο μεγάλη ἀλλαγὴ στὸν τρόπο ἔκφρασης τῶν καλλιτεχνικῶν δημιουργήματα. Βέβαια οἱ ρίζες εἶναι πάρα πολὺ παλαιὲς ἀνάλογα μὲ τὶς ἐποχές.

Ὅπως ἡ πρωτόγονη τέχνη, ἡ ἀρχαία κλασσικὴ τέχνη τοῦ 5ου αἰῶνα, τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἡ τέχνη τῆς ὁμορφῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως μὲ τὸν Μιχαήλ

Ἐκρηξὴ στὸ διάστημα Νο 1

Ἡ σύγχρονη τέχνη

Ἀγγελο, Λεονάρδο ντὰ Βίντσι, Ροῦμπενς - Ραφαήλ - Τισιανὸ καὶ τόσων ἄλλων, ἡ μεταβατικὴ ἐποχὴ τῶν Ρεμπράντ, Ρενουάρ Γκογκέν.

Ὅμως κάθε ἀλλαγὴ ἔκφρασης τῆς τέχνης φέρνει καὶ μία καινούργια ἐποχὴ, καλὴ, καλλιτέρρη ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰτὶ ἀλλάζουν οἰσυνήθειες τῶν ἀνθρώπων τὰ ἴθι καὶ τὰ ἔθιμα.

Δὲν ὑπάρχουν ἐποχές καὶ ἔργα τέχνης αὐτῶν ποὺ νὰ μὴν ἔχουν μπεῖ στὰ μουσεῖα. Ἀς πᾶμε πρὸ κοντὰ στὴν Λαϊκὴ μας παράδοση, τὴν ὁμορφὴ ἔκφραση τῆς προηγούμενης γενιᾶς μὲς ποὺ τὴν δούλεψαν ἄνθρωποι ποὺ δὲν εἶχαν τὰ σημερινὰ μέσα μόρφωσης οὔτε τὰ τεχνικὰ μέσα. Ὅμως αὕτὴ ἡ τόσο μεγάλη ἀλλαγὴ ποὺ θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι μοιάζει μὲ ἀναποδογύρισμα τῆς γῆϊνης ἀτμόσφαιρας.

Ναί, ἔτσι εἶναι ὅταν βλέπουμε

μία μορφή ἀνθρώπινη, ἢ καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς φύσεως ποὺ συνθέτουν τὸ ὁμορφο περιβάλλον ὃ ποὺ ζοῦμε ἀνακοδογυρισμένο θί- λεγα γιὰτὶ πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ παραπονιοῦνται ὅτι δὲν καταλαβαίνουν πῶς νὰ δοῦν ἢ νὰ κρεμάσουν ἓνα ἔργο μοντέρνας τέχ-

Τοῦ Θανάση Μηνόπουλου Καθηγητοῦ Καλῶν Τεχνῶν

νης (καὶ ἔχουν δίκαιο), γιὰτὶ ἡ τόσο μεγάλη ἀφαίρεση τῶν περιττῶν στοιχείων στὸ ἔργο τέχνης δίνει τὸ δικαίωμα αὐτό.

Ὅμως γιὰ νὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο σκεπτικοὶ ἐδῶ, μήπως καὶ εἶναι πράγματι μιὰ ἄλλη ἐποχὴ, ἐποχὴ τῆς τέλει ἀφαίρεσης καὶ ἴσως ἴσως γιὰτὶ τὸ ἀπαιτοῦν οἱ τάσεις τῆς σύγχρονης ἐποχῆς; Ὅλοι γνωρίζουμε τὴν ἀλματώδη ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας.

Περιοριζόμαστε στὴν φωτογραφία ποὺ εἶτε μὲ τὴν μορφή τῆς ἀσπρόμαυρης εἶτε μὲ τὴν μορφή τῆς ἐγχρωμῆς γκρέμισε τὰ δ- νειρα καὶ τὴ φαντασία τοῦ φυσικοῦ δημιουργοῦ (καλλιτέχνη). Τί ἔπρεπε νὰ κάμει ἀφοῦ ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἔφερε τὴν μηχανή. Θὰ ἔπρεπε ἐπομένως νὰ ὑπάρχει αἱ πρόοδος στὴν φυσικὴ ἔκφραση τῆς δημιουργίας τοῦ καλλιτέχνη, ἀποδίδοντας κι αὐτὸς μὲ τὸ δικὸ του τρόπο μιὰ ἄλλη ἐποχὴ, ἐποχὴ ἐπανάστασης στὴν δημιουργία, ἀλλὰ καὶ κάποια διαφορὰ στὴν ἀπεικόνιση τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ τὴν μηχανή. Ἔτσι λοιπὸν οἱ μεγάλοι πρωτοπόροι αὐτῆς ἀλλαγῆς μᾶς προσφέρουν αὐτὸ ποὺ ἐμεῖς δὲν καταλαβαίνουμε κι ὅμως ἔχουν δημιουργηθῇ σήμερα στὸν κόσμῳ περισσότερα καὶ μεγαλύτερα μνημεῖα τῆς λεγομένης σύγχρονης τέχνης γιὰ νὰ φυλάξουν αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα. Μὰ ποιοὶ εἶ-

ναι αὐτοὶ ποὺ μᾶς ἔφεραν αὐτὴν τὴν ἀναστάτωση στὸ περιβάλλον μας; Δὲν ὑπάρχει ἀλφαριθμητικὴ σειρὰ, ὑπάρχει ἀξία - ἐπιτυχία - προσφορά. Ἔτσι βλέπουμε τοὺς κολοσσούς τῆς ἐπανάστασης γιὰ τὴν ἀλλαγὴ στὴν σύγχρονη τέχνη. Ὁ κορυφαῖος Ἀμερικανὸς Lippert, ὁ Γαλλοισπανὸς Picasso ὁ Καντίνσκυ, ὁ Αὐστριακὸς Wotruba - Marino - Marini - Salvator Neri Henry - Moat, ὁ Alberto Giacometti - Max Ernst ὁ Ἀνρὺ Μαρί, ὁ Ντεράιν, Ὁ Βλαμένε, ὁ Ρουσσὸ. Αὐτοὶ βέβαια πῆραν τὴ σκυτάλη ἀπὸ τοὺς προενεστέρους τοὺς Ματίς - Γκυγκέν - Σεζάν Βάν Γκόγκ κ.λ.π. ποὺ ἤδη εἶχαν βρῆ τὴν φόρμα τῆς ἀπλοποίησης τὴν φωτογραφίαν (κλασικὴς) τέχνης στὸ σχέδιο καὶ στὸ χρῶμα δίνοντας μικρότερα χρώματα ἢ ἀλλιῶς χρώματα τῆς φωτιᾶς. Ὁ κόσμος πλέον εἶχε ἀρξίσει σιγὰ σιγὰ νὰ κατανοεῖ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν τέχνη καὶ μὲ τὴν γέννηση τῶν νεωτέρων, μὲ τὴν πρὸ τολμηρὴ ἀλλὰ καὶ ξέφρενη ἀπλοποίηση στὴν τέχνη, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ἴδια πλέον ἡ φύση δὲν βοηθοῦσε πιά στὴν δημιουργία τῶν ἔργων τέχνης τοὺς καλλιτέχνες. Ἀρχισαν πλέον νὰ δημιουργοῦν δικά τους ἔργα μὲ δικὴ τους ἔμπνευση καὶ φαντασία, ἔτσι τοὺς δυνάμωσε περισσότερο τοὺς ἔκανε δημιουργοὺς. Ξεφεύγουν πλέον ἀπὸ τὴν κλασικὴ φόρμα τῆς φύσης ἢ τῆς ἀνθρώπινης ἀνατομίας, μπόρεσαν λοιπὸν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν δημι-

ουργικότητά τους σὲ εὐρύτερα σιρῶματα κατασκευῆς. Ὅμως αὐτὸ ἦταν καὶ ἀρχὴ σὲ μιὰ ἀκόμη ἐπανάσταση τὴν φορὰ αὐτὴ ὅχι στὰ σχέδια καὶ στὸ χρῶμα αὐτὰ δηλαδὴ ποὺ μεταχειρίζονταν οἱ μεγάλοι δημιουργοὶ τῆς προηγούμενης γενιᾶς, ἀλλὰ στὰ ὕλικά κατασκευῆς τῶν ἔργων τέχνης καὶ ὅχι μόνο στὴν ζωγραφικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν γλυπτικὴ. Τὰ μέσα ἔκφρασης τῶν ἀριστουργημάτων σήμερα στὴν λεγόμενη αὐτὴ μοντέρνα τέχνη τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ἐὰν ἐπισκεφθοῦμε τὰ μουσεῖα τῆς σύγχρονης τέχνης θὰ δοῦμε διάφορα ὕλικά, παράξενα ποὺ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν τὰ χεράει. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔγινε ἀξιοποίησις ὅλων τῶν μέσων καὶ τῶν ὕλικῶν γιὰ τὴν δημιουργίαν. Ἡ Γλυπτικὴ π.χ. ὅχι μόνον ἡ λάξευση, ἡ κύτωση στὰ τρία μόνο πατροπαράδοτα ὕλικά δηλαδὴ τὸ μάρμαρο τὸ ξύλο ἢ ὁ ὀρείχαλκος, ἀλλὰ συναρμολόγησις καὶ ἄλλων ὕλικῶν, τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ζωγραφικὴν, ὅχι μόνο τὰ χρώματα καὶ τὰ πινέλα ἀλλὰ συναρμολόγησις καὶ συγκόλλησις διαφόρων ἄλλων μέσων, ὅπως χαρτιά, παλὰ γυαλιά, ξυλάκια, κουτιά σύρματα - καρφιά καὶ ὅλα αὐτὰ ἴσως καλυμμένα μὲ λίγο χρῶμα. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ μᾶς δημιούργησαν μιὰ κατάστασις, σὲ ἄλλους εὐχάριστη καὶ σ' ἄλλους ὅχι, ἔφεραν δηλαδὴ τὴ τελικὴ ἐπανάστασις στὴν εἰκαστικὴ κίνησις. Ὅμως ἀφοῦ αὐτὸ

ἐπεκράτησε στὴν ζωὴ μας ἀφοῦ τὰ ἵπντα γύρω μας εἶναι πλέον ἔτσι γιὰ νὰ μὴν τὰ δεχθοῦμε καὶ ἐμεῖς; Ἀφοῦ σ' ὅλα τὰ κράτη τοῦ κόσμου ὑπάρχει πλέον αὐτὴ ἡ τέχνη γιὰ ὅχι καὶ σὲ μᾶς; Τὸ μόνο ποὺ μένει σὲ μᾶς εἶναι λίγο ἢ πολὺ νὰ πλησιάσουμε ἐμεῖς τὸν καλλιτέχνη, τὸν δημιουργὸ αὐτῶν τῶν ἔργων καὶ νὰ τὸν ρωτήσουμε νὰ μᾶς πῇ πῶς σκέπτεται καὶ γιὰ τὸ κάνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ναί, χρειάζεται νὰ πλησιάσουμε τὸν καλλιτέχνη νὰ ζήσουμε ἀπὸ κοντὰ καὶ μαζί του τὰ ὄραματα τῆς φαντασίας του, νὰ τὸν βοηθήσουμε ἐν ἀνάγκῃ νὰ συνεχίσῃ τὰ ὀράματά του καὶ ἀκόμα πρὸ ψηλὰ καὶ ὅχι νὰ τὸν ἀποθαρρύνουμε. Ἀλλωστε γιὰ νὰ καταλάβουμε ἕνα τέτοιου εἴδους ἔργο θὰ πρέπει πρῶτα νὰ καταλάβουμε τὸν καλλιτέχνη. Ὁ καλλιτέχνης ζεῖ μπροστὰ ἀπὸ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα μας, πέρα ἀπὸ τὴν παραδόσεις καὶ σκέπτεται τὸ αὐριο τὸ μεθαύριο, γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἔργα τέχνης εἴτε ζωγραφικὰ εἴτε γλυπτικὰ εἴτε ἀρχιτεκτονικὰ εἴτε διακοσμητικὰ, δημιουργοῦν ἀπὸ μόνον τους τὴν λεγόμενη παράδοσις καὶ αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἀλλάζουν τὴς ἐποχῆς καὶ τὸν τρόπο ζωῆς μας.

Ἀλλὰ -μήπως τὸ ἴδιο -δὲν ἔγινε καὶ μὲ τὴν πρόοδο τῆς βιομηχανίας ὅλα ἄλλαξαν βαθίσαμε μπροστὰ. Μπροστὰ εἶναι λοιπὸν καὶ ἡ τέχνη.

ΑΚΟΥ...

Λαθος ξεκίνημα
Λαθος βημα
Απομένει η καρτερία
Μίας κρίσης
Όσο να απλωσουμε το χερί να πιασουμε τον
(απεναντι
τοιχο
Σβηστήκαν τα ίχνη
Τελειώσαμε. Σταματήσαμε
Τώρα μην πεις τίποτα
Τώρα άσε με να μιλήσω εγώ
Οι βοηθείες που περιμέναμε δεν καταδεχτήκαν
Τα χέρια που απλώθηκαν μαράθηκαν
(άνθια που δεν προφταξαν να δουν τον ήλιο)
γιατι τυφλώνει ο ήλιος
πονάει ο ήλιος
Ο αληθινός, ο ένας, ο Ηλιος, ο Άνθρωπος.
Μην ξαναθυμάσαι. Τούτα τελείωσαν
Τούτα δεν τα καταφεραμε
Ήταν μακρινά, σκοτεινά, δύσκολα
Ήταν Αληθινα

Λαθος ξεκίνησαμε
Λαθος μετρήσαμε τον ήλιο
Τώρα μας μένει να περιμενουμε
Μετρώντας τις πληγές μας
Μετρώντας τα όνειρα μας τα χαμένα
Όλο μπροστα προχωρήσαμε
Λαθος μπροστα
άδικα, ασκόπα μπροστα
μόνο μπροστα, λαθος

Τους ερωτες άδικα υμνήσαμε
δεν τους υμνήσαμε σωστα
δεν καταλαβαν
δεν υμνήσαμε σωστα
δεν άγγιξαμε τις καρδιες.

Τώρα μην πεις
μη φωναξεις, μην κλαψεις
τώρα μην απλώσεις το χερί
δε θα πιασεις τίποτα, έξω απο μαράμενες
παπαρουνες

Τώρα μη γελασεις
ντροπη, μη γελασεις δεν εκανες,
δεν καναμε τίποτα.

Δεν υπολογισαμε τη δυναμη μας
δεν φτασαμε, δεν καταφεραμε
Το φθαρτο μας μποδισε
οι ασπρες σειρηνες μας νικησαν
γιατι ξεκίνησαμε λαθος,
δεν αξιζε να μας βοηθησουν
δεν αξιζε να πιασουμε να
πατησουμε, να προχωρήσουμε
δεν κανεμι σωστα
Ετσι λεγανε
Δε φτασαμε τον Ηλιο
Ετσι λεμε
«Τοσο μπορω» φωναζαμε
«Τοση δυναμη εχω μπορω
μα δεν εχω δυναμη»
Δεν κανει
Ετσι λεγανε.

Αφησαμε πισω τα αισθηματα
τα απτα τις επιθυμιες
τις καθημερνες
ειπαμε, νικησαμε τη ζωη του θανατου
Εμεις ειμαστε η ζωη
ο κοσμος ο αληθινος ο ακαπνος
ειμαστε εμεις η Αληθεια
κι ειπαμε φτασαμε τον ουρανο
δεν μετραμε πια τα αστερια
απο μακρια
ειμαστε εμεις τ' αστερια

Οι σκορπιες περιπαιχτρες αληθειες
μας γελασαν
Και λεμε τωρα το στηθος
το χορταρι το πληγώσαμε
λαθος ξεκίνησαμε και λεμε
κουραστηκαμε, λαθος,
μη μιλήσεις, λαθος, μην κλαψεις
μην κουνήσεις, λαθος
και λεμε: Τελείωσαν όλα.

Οἱ λαϊκοί μας ποιητές

Τοῦ ΤΑΚΗ ΜΠΑΪ ΤΣΗ

Ἡ πολιτιστικὴ κίνησις στὴ Νάουσα ἔχει παράδοση πολλῶν ἐτῶν. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ξεκινάει πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ καὶ συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Μέσα στὸ λαϊκὸ μας πολιτισμὸ μεγάλη θέσις κατέχουν οἱ λαϊκοί μας ποιητές. Οἱ ἀπλοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι μὲ τοὺς ζωντανούς τους στίχους τόνωσαν τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν ξένων κατακτητῶν καὶ τοὺς ἐμψύχωσαν στὸν ἀγῶνα. Ἴσως δὲν εἶναι ὑπερβολή, ἂν ποῦμε, ὅτι ἦσαν ἡ συνέχεια τῶν ραψωδῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ περισσότεροι, ἂν ὄχι ὅλοι, ἦταν παραξηγήμενοι στὴν κοινωνία τους καὶ ἴσως πολλοὶ διασκέδαζαν μαζί τους. Ἡ ἀγάπη τους ὅμως γιὰ τὸν τόπο τους ἦταν τόση, ποὺ τ' ἀψηφοῦσαν ὅλα καὶ συνέχιζαν τὸ ἔργο τους.

Ἀπὸ τὰ ποιήματά τους ἀντλοῦμε διάφορα στοιχεῖα γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς τῶν Ναουσαίων, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ τὴς ἀρχῆς τοῦ σημερινοῦ. Βλέπουμε ἀκόμα τὰ κοινωνικά, τὰ ὁρησκευτικά, τὰ πολιτικά, ἐπαγγελματικά καὶ ἄλλα προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τότε τὸν κόσμον τῆς Νάουσας.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στίχους τους ἔγιναν δημοτικὰ τραγούδια, ποὺ τραγουδιοῦνται ἀκόμη καὶ τώρα.

Ἀνάμεσα στὰ πολλὰ ὀνόματα λαϊκῶν ποιητῶν, ποὺ σώθηκαν μέχρι τὴς μέρες μας, ξεχωρίζει ὁ Κωνσταντοῦλης Σιούγγαρης. Αὐτός, παρὰ τὴ φτώχεια του, μπόρεσε νὰ μᾶς ἀφήσει γραπτὸς τοὺς στίχους του.

Ἄς δοῦμε τώρα μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτά, γιὰ νὰ βρεθοῦμε πρὸ κοντὰ στὸ πνεῦμα του.

Η ΑΝΑΚΩΧΗ

Ἀνακωχὴν ἐζήτησε ὁ Τοάρος νὰ υπογράψουν
τὰ τέσσερα κρατίδια τὸν πόλεμον νὰ πάψουν.
Ἀμέσως υπογράφηκε πρώτη ἡ Βουλγαρία
καὶ ἡ Σερβία δεύτερη ἀπὸ ἀνοησία
Ἑλλὰς καὶ Μαυροβούνιον ἀνακωχὴν δὲ θέλουν
μόνον εἰς τὸ συνέδριον στέλλουν τὸν Βενιζέλον.
— Ζήτω ὁ πόλεμος φωνάζει ἡ Ἑλλὰς μὲ τὸ σπαθὶ
λεοντάρι κουρασμένο δὲν ἀφίνουν νὰ σταθῇ.
Ἄν εὖρη λίγη ἀνάπαυσιν θὰ λάβῃ τὰς δυνάμεις
θὰ ἔλθῃ κατ' ἀπάνω σου καὶ τί μπορεῖς νὰ κάμεις
Καὶ ὅταν θὰ τὸ αἰστανθῆς ἀργὰ θὰ εἶναι πλέον
καὶ τέλος γίνεσαι τροφὴ εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ λέων.
Ἔτσι καὶ ἡ Βουλγαρία εἰς τὸ τέλος θὰ τὸ πάθῃ
τὴν καταστροφὴν μεγάλη φέρνουν τὰ μεγάλα λάθη.

Η ΦΥΛΛΟΞΕΡΑ

Ἡ φυλλοξέρα συριανεῖ τ' ἀμπέλια βυζιτάρει
ὅλα τὰ δίνει τὴν εὐχὴ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴ χάρη.
Τὴ Μπάρρα ἐπροτίμησε στὴ βύζιτα τὴν πρώτη
στ' ἀμπέλια Παγανκότρυχα χορεύουν οἱ Μαρσῶτοι
Μ' ἐπιθυμίαν ρίχτηκε κι ἀπὸ τὸ λάκκο ἐδῶθι
καὶ περιφέρει πανταχοῦ τὴ βύζιτα τὴν κλώθει.
Τ' ἀμπέλια τὰ εὐλόγησε γιὰ τοὺς μπεκρηδες χάρι
τὰ κούτσουρα νὰ παστρευτοῦν νὰ μένῃ τὸ χορτάρι
Εἰς τὸν Θεὸν ἀναφορὰν θὰ ρίξουν οἱ μπεκρηδοὶ
θὰ βάλουν τὰς υπογραφὰς ὅλοι οἱ τεριακλήδοι.
Ὅλοι οἱ μπεκρηδοὶ θὰ βαστοῦν φαρμάκι στὴν
(καρδιά τους
κι οἱ τεριακλήδοι τακτικὴ ἀρίδα στὴν κοιλία τους
Ἡ φυλλοξέρα ἔκαμε καλὸ στοὺς διψαχμένους
γιὰ νὰ τοὺς βλέπῃ φρόνημους καὶ ὄχι μεθυσμένους
Νὰ περπατοῦνε τακτικὰ μὲ ἴσια τὰ ποδάρια
νὰ μὴν πηγαίνουν τὰ στραβά καὶ σπρώχνουν τὰ
(ντουβάρια

Συνέχεια ἀπὸ τὴν σελίδα 136

χώρασα

■ Ὑπάρχουν πολλὰ εἶδη καὶ μορφές γραφειοκρατίας. Γραφειοκρατία ἀπὸ γραφειοκρατία διαφέρει. Ἄλλο πράγμα γραφειοκρατία κεντρικῶν ὑπηρεσιῶν (πρωτεύουσα) καὶ ἄλλο πράγμα γραφειοκρατία περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν (ἐπιπέδου ἐπαρχίας). Τὴν γραφειοκρατία τῆς ἐπαρχίας τὴν ἀντιμετωπίζεις καλύτερα. Λιγότερα τρεξίματα. Λιγότεροι γραφειοκράτες καὶ λιγότερες ταλαιπωρίες.

Δρομολόγια μὲ λιγότερα χιλιόμετρα καὶ δρομολόγια μὲ αὐθημερὸν ἐπιστροφή στὴν ἔδρα (σὶδ σπῑ-τι σου!) Πλεονέκτημα ὑπολογίσι-μο. Ξεκούραση σὶδ σπῑ-τι καὶ ἔ-τοιμος γιὰ καινούργιες ἐξορμή-σεις καὶ ταλαιπωρίες.

■ Οἱ γραφειοκράτες διαπνέο-

νται ἀπὸ ἀντιεξυπηρετικὸ πνεῦ-μα. Ψόφιοι εἶναι νὰ θροῦν ἐμπό-δια στὶς συναλλαγές. Γιὰ «ψη-λου πῆδημα» ζητοῦν τὴν ἀστυνο-μικὴ ταυτότητα ἀκόμα καὶ ὅταν εἶναι πολὺ γνωστὸς. «Οὐαὶ καὶ ἀλίμονο» ἂν δὲν ἔχεις τὴν ταυτό-τητα μαζί σου. Τότε οἱ γραφειο-κράτες νιώθουν ὅτι εἶναι σπου-δαῖοι. Τότε οἱ γραφειοκράτες ἐν ὀνόματι τῶν νόμων καὶ τῶν ἐγκυ-κλίων ἀρνοῦνται τὴν ἐξυπηρέτη-ση. Παραμένουν ἀκαμποὶ στὰ ἐ-πιχειρήματά τους ὥσ᾽ ἂν νὰ ὑπε-ρασπίζονται ὀχυρὰ καὶ θερμῶς.

■ Οἱ γραφειοκράτες δὲν ἐκτε-λοῦν καμμία παραγωγικὴ ἐργασί-α. Μπερδεύουν τὰ πὸ ἀπλὰ πράγματα. Προτιμοῦν τοὺς τύ-πους ἀπὸ τὴν οὐσία.

■ Οἱ γραφειοκράτες μοιάζουν

μὲ τοὺς ἀσθενεῖς. Εἶναι ἀνάγκη οἱ γραφειοκράτες νὰ ὑποβάλλον-ται σὲ μὴ συχνὴ καὶ προσεκτικὴ ἀντιγραφειοκρατικὴ θεραδεῖα. Μία ἐτήσια ἀποτοξίνωση εἶναι ἀ-παραίτητη. Οἱ κονδυλοφόροι, τὰ μολύβια καὶ τὰ μπτίκ, σὲ παρο-πλισμὸ σὲ θέση παραπόδα. Ἐνας μῆνας χωρὶς χαρτιά καὶ γραμί-ματα.

■ Πολλές προσπάθειες ἔγιναν γιὰ τὴν καταπολέμηση καὶ τὸν περιορισμὸ τὴν γραφειοκρατίας. Ὅλα ἀπέτυχαν, γιατί τὴν εὐθύ-νη γιὰ τὴν λύση τοῦ προβλήμα-τος ἀνέλαβαν... οἱ ἴδιοι οἱ γραφει-οκράτες. Αὐτὸ ἦταν τὸ πρῶτο καὶ μεγάλο λάθος. Ἄς γίνεῖ ἀκόμα μὴ προσπάθεια. Προσοχὴ ὅμως. Αὐτὴ τὴν φορὰ χωρὶς γραφειο-κράτες. Δὲν χάνουμε τίποτε...

«Ὁ Νουμῆς»

Στόν

Ἀριστοτέλη

Σπηλιὲς θεόκπιτες, αἰώνια τῶν Νυμφῶν Λημέρια,
γάργαρες κελαρυστὲς πηγές,

Χαρὰ τῆς γεύσης, τῶν ματιῶν, τῆς ἀκοῆς χαρά.
κι ὀλόγυρα δέντρα μικρὰ—μεγάλα:

κορομηλιὲς καὶ καρυδιὲς καὶ τρεμιθιές, πλατάνια
κουφαλισμένα, πὺρ τ' ἀθάνατα

κορμιά τους γέρνοντας πάνω ἀπὸ ρέματα μικρῶν
διάφανων ρυακιῶν, κι ἀραδιαστὰ

ἴδια πολεμιστάδες Μακεδόνες, τοῦ Ἀλέξανδρου
ἑταῖροι, μ' ἀπλωμένες σάρισες

τὰ θεριοκλώνάρά τους τριγύρω καὶ κατὰ τὸν οὐρανὸ
στὶς ὄχθες τῆς κελαηδούσας Ἀράπιτσας,

πὺρ ὀρμητικιὰ κατηφορίζοντας κατὰ τὸν κάμπο χαιρετάει
τ' ἀγαπημένο Βέρμιο, τὶς Νύμφες

καὶ τὴ Μίεζα καὶ γλυκονανουρίζει τοῦ γιοῦ τοῦ Καλλικρέα,
τοῦ Λύσωνα, τὸν ὕπνο τὸν ἀτέλειωτο...

Τί νὰ θαμάσεις, τί νὰ δεῖς καὶ πῶς νὰ περπατήσεις
σ' αὐτὸν τὸν τόπο, τοῦ Ἀριστοτέλη

πὺρ νιώθεις τὴ βαριὰ κι αἰζῶση παρουσία ν' ἀργο-
μιλάει τοῦ Ἀλέξανδρου,

νὰ τοῦ χαράζει ἅπαστους τοῦ νοῦ, τῆς δράσης δρόμους
γιὰ τοὺς πολλούς, μὰ ὄχι καὶ γιὰ κείνον...

Σπηλιὲς θεόκπιτες, γάργαρες κελαρυστὲς πηγές αἰέττορες
«τὸ περὶ τὴν Μίεζαν Νυμφαῖον».

ΘΩΜΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Είkein' τὰ χρόνια ὅταν οἱ χαριῶτοι κί' οἱ συμπιθηροὶ ἐφυβγαν ἀπ' τῆς νύφης τοῦ σπῖτι, οἱ ἀκαλιστάδεις τοὺς ἐριχναν πατηρίτσες στουμπισμένεις γιά νά μυρίζουν κί' γιά τοῦ καλὸ τοὺς ἀλεύρουναν, τοὺς ἐριχναν οὐλίγου ἀλεύρι.

"Ὦντας οὐ γαμπρὸς ἀνέβηνειν στὰ πηθηρικά νά πάρει τὴν ἡύχῃ τους κί' νά τοὺν ζῶσει ἡ πιθηρά τοῦ ζουνάρι τὰ κουρίτσια στέκουνταν ἀμμπρουστά ἀπ' τὴ νύφη κί' τὴν ἐκρυβαν γιὰτὶ δὲν ἦταν οἱ καλὸ νά δῇ τὴ νύφη πρὶν ἀπ' τὰ στέφανα.

Τώρα δὲ βαριέσει ὅλα αὐτὰ τὰ πιρνοῦμι γιά χαζουμάρες κί' παληουκίρια.

Τότι τὴ νύφη τὴν ἐπηναν στὶς δέκα τοῦ Σαββατόβραδου κί' τὰ στέφανα γένουνταν στοῦ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ κί' ὄχι στὴν ἱκκλησιά. "Ὡσπου νᾶρθει οὐ παπὰς ἡ νύφη κρύβουνταν ἀπ' τοῦ γαμπρὸ στὴν κόχη, μαζὶ μὴ τοῦ φλάμπουρου ποῦ τ' ἀκουμποῦσιν λουξά. "Ὅταν ἀχρνοῦσιν οὐ παπὰς τὰ στιφανώματα μιὰ λαμπάδα βαστούσιν ἡ νύφη κί' μιὰ οὐ γαμπρὸς. Στοῦ 'Ισαΐα ἐριχναν κί' τρανὰ πουρικά στοὺς νιόνυφους κί' τοῦ νουνό. "Υσταρνας ὅσοι χρητοῦσαν τὰ στέφανα δῶριζαν τὴ νύφη. "Ἡ πιθηρά κί' οὐ πιθηρὸς χρυσὰ τσουράκια ἢ καμιά καδένα κί' ὅλοι οἱ συγκινεῖς δαχτυλίνγια, λιφτά στοῦ χέρι κί' ἄλλα.

Τώρα μιτὰ τὰ στέφανα σπρώχνουντι κί' ἀντιγιάζουντι ποιοὶ κί' ποιὸς νά χρητίσει πρῶτους τὰ νηόγαμπρα γιά νά φύγει. Μούγκι φουτουγραφεῖς θγάζουν.

Τότι τὰ μπίτιζαν τὰ στέφανα ἀχρνοῦσιν οὐ χουρὸς. Πρῶτα εἶχιν σειρά οὐ νουνὸς κί' μὴ τὴ σειρά οὐ πιθηρὸς, ἡ πιθηρά κί' ὅλοι ἀπὸ κουντὰ οἱ ἀκαλισμένοι κί' τηλιυταῖα ἡ νύφη γιά δέκα τρουγιουρίσματα σῦρτόν. Τὰ δουρίσματα στὰ βουλιὰ πῆγηναν βρουχί.

"Ὅσοι δὲν ἦταν μὴ σουφράν χρητοῦσαν τὰ νηόγαμπρα κί' ἐφηναν. "Ἡ νύφη κί' οὐ γαμπρὸς μὴ τίς λαμπάδεις στέκουνταν οὐρθοὶ στὴ κόχη. Τὰ φανάργια ἐφηναν σ' ὅλου τοῦ σπῖτι ἄλλα κριμασμένα κί' ἄλλα στὶς ἀράφεις. "Κ' οἱ σουφράδεις στρώνουνταν στοὺς νουντάδεις κί' τ' ἀνώγι, τὰ φαγιά γένουνταν στοῦ μαγειριό. "Ἡ σούπα στοῦ καζάνι, οἱ πατιάτεις μὴ τοῦ κρέας στοῦ φούρνου μὲς στὶς τάψεις, κόφτουνταν κί' καμιά λαχανουσαλάτα κί' γένουνταν κί' κανὰ μπακλαβί, ἀνέβηνειν κί' ἡ βαρέλα μὴ τοῦ κρασί ψηλὰ στ' ἀνώγι.

Τώρα ἡ χαρὰ μπιτίζει μὴ τὰ στέφανα, οὐ γαμπρὸς κί' ἡνύφη γένουντι ἄφανοι κί' ἀκου-

Τότι κί' τώρα

ΑΝΤΕΤΧΙΑ ΤΗΣ ΧΑΡΑΣ

στοι σοὶ ταξειδι γάμου.

Τότι μπιτίζοντας τοῦ φαγὶ δὲν σηκώνουνταν τοῦ τραπέζι, ἐβγαζαν κί' μῆλα ποῦ τὰ μάζουναν ἀπ' τοῦ πιρσιόρι. "Ἐβαναν κί' κανὰ κουμάτι μὲς στοῦ πουτηράκι μὴ τοῦ κρασί κί' σήκουναν οὐρισμόν. Στὴ χαρὰ οὐ νουνὸς ἦταν οὐ ἀρχηγός, αὐτὸς διάταζειν. Οὐρισμόν νουνέ! Σ' ἕνα πιάτου γιόμουζαν νγιὸ πουτηράκια κρασί ἴσιαμι

Τοῦ ΝΙΚ. ΣΠΑΡΤΣΗ

Καθηγητοῦ τοῦ ΚΑΤΕΕ Θεσσαλονίκης

τὴ μέση. Τοῦ πιάτου τόπηνειν πρῶτα οὐ νουνός, κί' αὐτὸς εἰλιγειν στὴ νουνά τὴ γυναῖκα του. Γειά σου γυναῖκα νά σ' εὔρου αὐτὸ τοῦ κρασί τοῦ πίνουμι εἰς ὑγείαν τὰ νέα ποῦ μᾶς ἀντάμουςαν, βίβατο νά Ζήσουν. "Ἐπίνειν οὐ νουνός, ξανά γιόμουζιν τὰ πουτήρια κί' ἐδουναν τοῦ πιάτου στὴ νουνά. «Γειά σου ἄντρα νά σ' εὔρου αὐτὸ τοῦ κρασί τοῦ πίνουμι εἰς ὑγείαν τὰ νέα βίβατα νά Ζήσουν». Ξαναγιόμουζαν τὰ πουτήρια. Οὐρισμόν νουνέ! Κί' οὐ νουνός διάταζειν τώρα δὰ βρῆς τοὺν πιθηρὸ τῆς νύφης κί' ἐδουνειν ἡ νουνά τοῦ δίσκου μὴ τοῦ κρασί σ' αὐτόν. Κί' αὐτὸς πάλι ρουτοῦσιν οὐρισμόν νουνέ! Δὰ βρῆς τὴ γυναῖκα σου. Κί' πάλι γειά σου νά σ' εὔρου γυναῖκα... Κί' ὕσταρνας μὴ τὴ σειρά τὰ πιθηρικά τῆς νύφης κί' ὅλα τὰ ἀντρόγυνα. Στ' ἀναμιταξὺ ἀπ' τοὺν οὐρισμὸ τραγουδοῦσαν κί' κανὰ τραγοῦδι παληὸ ἢ χόριβαν κί' κᾶναν χουρόν.

Πρῶτα ἀχρνοῦσαν οἱ ἀκαλιστάδεις κί' οἱ σταυρουπατέρεις μὴ τίς σταυρουμάνεις (τίς γυναῖκες τους), συγκαθιστόν ὕσταρνας δὲ πινγιὰ τὰ κουρίτσικα κί' τ' ἀντρόγυνα.

Πάλι ἀχρνοῦσιν οὐρισμός κί' κανὰ τρα-

γοῦδι κι πάλι χουρὸς. Τίλιυταία χόρηγειν ἡ νύφη κι' οὐ γαμπρὸς. "Όταν σηκώνουνταν ἡ νύφη γιὰ νὰ χουρέψει δώριζειν τοὺς ἀκαλιστάδεις σιρβέτους κι τοὺς σταυρουπατέρεις μαντήλια ὕφαντὰ κισμιρένια, χειριτοῦσιν κι τοῦ χέρι τοῦ νουνου κι' ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους μικροὺς κι τρανοὺς κι' ὕσταρνας χόρηγειν συγκαθιστόν μὴ τοῦ γαμπρὸ, μιτὰ οὐβρέϊκουν κι συρτόν. Στου σιγκαθιστό πρὶν χουρέψουν τ' ἀντόγυνα ἡ γυναίκα ἐπηρενει χέρι τὸν ἀντρα της πρῶτα.

Οἱ ἀκαλιστάδεις, οἱ σταυρουπατέρεις κι' οἱ σταυρουμάνεις μὴ τίς Ζουστές κουβανοῦσαν τίς Ζουβάνεις μὴ τοῦ κρασί κι τὰ πιάτα μὴ τὰ φαγητά. Ἀπ' τοῦ χουρὸ ὕσταρνα πάλι τραγοῦδι κι' οὐρισμόν ἀπ' τοῦ νουνὸ ὥσπου στοῦ τέλους εὔρισκαν τὴ νύφη κι τοῦ γαμπρὸ. Αὐτοὶ ἐπηρεναν ἀπ' ἓνα πουτηράκι ἀπ' τοῦ πιάτου κι' ἐφκιαναν τόκα. "Ετσι ἐφταναν ὡς τὰ ξημηρώματα τῆς Κυριακῆς κι τραγουδώντας «αἶντι πιντιγιά νὰ φύγοιμι...» μὴ τὰ βιουλιά ἀμπρουστά ἐβγηναν πατινάδα χουρεῦοντας κι τραγουδώντας, κι πίνουντας κι' ἀποὺ κανένα ἀπ' τὰ μπουκάλια ποὺ βαστοῦσαν οἱ ἀκαλιστάδοι. Πήγηναν στοῦ νουνου τοῦ σπίτι. Ἐκεῖ τοὺς καρτηροῦσαν ἑτοιμα στρουμένα τὰ τραπέζια κι' ἀχιρνοῦσιν ἄλλου γλέντι κι φαγουπότι μὴ χουρούς κι τραγούντγια ὅλην τὴν ἡμέρα ἀπάνου κάτου.

Τώρα πατινάδα μούγγι τίς ἀπουκρίες, πᾶν αὐτὰ τὰ χρυσὰ ἀντέτχια.

Ἡ νύφη κάθουνταν στοῦ σπίτι κι ξιαλάζει μούγκι οὐ γαμπρὸς βγαίνει πατινάδα.

Ἡ Κυριακὴ βράδι ἦταν ἡ πρώτη βραδιὰ τοῦ γάμου. Τὴ Διυτέρα τοῦ ταχὶ ἡ πιθηρά μὴ ντιγιὸ τρεῖς γυναῖκες κι' ἡ μάνα μὴ ντιγιὸ τρεῖς γυναῖκες ἀπ' τοῦ μαχαλά της ἴγληπαν στοῦ στρώ-

μα τὰ νησιάνια, τὴν τιμὴ τῆς νύφης κι' ἔστειλναν στοὺς συγκινεῖς γλυκειὰ ἀρακὶ μὴ κόκκινη ζάχαρι κι' ἓνα πουκάμισου μὴ κόκκινου τριαντάφυλλου στοὺν πιθηρὸ. "Όταν ἡ γυναῖκες ἴγληπαν τὴ μαρτυργιά ἡ νύφη τίς χειριτοῦσιν τοῦ χέρι ἀχιρνοῦσιν πρῶτα ἀπ' τὴν πιθηρά της.

Τώρα τὴ γλυκιὰ τὴν ἀρακὶ τὴν πίνουν πουλὺν κηρόν πρὶν ἀπ' τὴ χαρὰ κι καμνιάφρας οὐ παπὰς στιφανῶνει τρεῖς ἀντὶ ντιγιὸ. Κι' ἀντὶ μαρτυργιά ἡ νύφη γινάει πινταμινήτικου.

Τότι τὴν πρώτη τὴν ἰβδουμάδα ἡ νύφη δὲν τσάκουνειν καμιὰ δουλειὰ μούγκι ἄλλαζειν κι δέχουνταν. Κι' οἱ συγκινεῖς κι' οἱ φίλοι ποὺ πήγηναν νὰ τὴν ἰδοῦν τὴν πᾶγηναν γλυκίσματα, παντόφλεις κᾶνα μαφέση κι' οἱ μακρίτηροι συγκιεῖς μαντήλια κι σιρβέτους. Τίς τᾶβαναν στὴ τζέπη ὅταν τοὺς χρηρτοῦσιν.

"Υσταρνας ἀποὺ μνιά ἰβδουμάδα τοῦ Σαββάτου τὰ πιθηρικά τοῦ γαμπροῦ ἀκαλνοῦν τ' ἀντρόγυνου στὰ πιστρόφκια. Τ' ἀκάλισμα γένουνταν μὴ ντιγιὸ θαρακουμένα μῆλα κι πατηρίτσες σ' ἓνα μαντήλι. Κι τοῦ Σαββατόβραδου μ' ἓνα φανὰρι ἀμπρουστά ἡ νύφη κι' οὐ γαμπρὸς πήγηναν στὰ πιστρόφκια. Στου σπίτι τῆς νύφης ξανά χαρά, τραγούντγια κι χουρόν. Μιρικοὶ ἔβαναν κι βιουλιά.

Τώρα τὰ πιστρόφκια δὲν τὰ τιροῦν κὰν κι κὰν ἡ νύφη ἀν δὲν πᾶνει ταξειδι γάμου ἀπ' τὴ Διυτέρα στὴ μάνα της βρίσκειται.

Τὴν τρίτη τὴν Κυριακὴ τότε ὅπου κι τώρα μιζώνουνταν οἱ γυναῖκες κι' ἐβγαζαν τὴ νύφη στὴν ἱκκλησιά. "Υσταρνας ἀπ' τὴν ἀπόλυση πήγηναν πρῶτα στοῦ νουνου τοῦ σπίτι κι' σ' ὅλους τοὺς ἄλλους συγκινεῖς.

Εἰκαστική κίνηση στήν Βόρειο Ἑλλάδα

Στήν σειρά τῶν εἰκαστικῶν ἐκδηλώσεων καθῶς τελειώνει τὸ τέταρτο τρίμηνο τοῦ ἔτους 1979 καί ἀκόμα περισσότερο ὅσο δηλαδή πλησιάζουμε πρὸς τὸν Δεκέμβριο πού εἶναι καί ὁ τελευταῖος μῆνας τοῦ ἔτους μέ τίς γιορτές τῶν Χριστουγέννων βλέπουμε μία ἔξαρση ἀπὸ παρουσιάσεις ἔργων τέχνης στίς διάφορες αἰθουσες τῶν Γκαλερί.

1) Στὰ πλαίσια τῶν Δημητρίων «Ἡ Τέχνη» Καλλιτεχνική Μακεδονική Ἑταιρεία διοργάνωσε ἔκθεση «Σύγχρονη Κυπριακή Ζωγραφική» μέ ἔργα Κυπρίων Καλλιτεχνῶν ἀπὸ 16 - 31)10)79.

2) Ἡ Γκαλερί «Πανσέλληνος» παρουσίασε ἔκθεση ζωγραφικῆς μέ ἔργα τοῦ Δημήτρη Τάλλαρη διάρκειά 30)10 - 16)11)1979.

Ἡ Citibank παρουσίασε ζωγραφική τοῦ ζωγράφου Μανώλη Δραγώγια στήν μεγάλη αἶθουσα τῆς ἀπὸ 20)10 ἕως 7)11)79.

4) Ἡ Γκαλερί «ΑΡΜΟΣ» παρουσίασε μία σειρά ἔργων τοῦ διακεκριμένου ζωγράφου Πέτρου Ζουμπουλάκη μέ σχέδια 1968 - 1979 ἀπὸ 19)11 ἕως 7)12)89.

5) Στὸν ΕΟΜΜΕΧ Τοιμωκῆ 90 ὁ Σύλλογος Φλωρινιωτῶν Θεο)νίκης παρουσίασε ἔκθεση παραδοσιακῆς Φλωρινιωτικῆς Λαϊκῆς τέχνης, ἡ ὁποία εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία ἀπὸ 22 - 30)11)79.

6) Ἡ αἶθουσα τέχνης Studio παρουσίασε ζωγραφική γλυπτική τῶν καλλιτεχνῶν Ζαμπουλάκη, Κατσουρέα, Μαλάμου Μεταξᾶ, Παρμακέζη καί Σαρρή μέ μεγάλη ἐπιτυχία οἱ καλλιτέχνες διακρίνονται γιὰ τὴν ἐν-

Κείμενο

Ἄθαν. Μηνοπούλου

Γλύπτου Καθηγητοῦ

τονη ἀλλαγὴ τῆς Σύγχρονης Τέχνης ἀπὸ 20)11 - 10)12)79.

7) Ἡ αἶθουσα ἐκθέσεων ΖΜ παρουσίασε ἔκθεση ζωγραφικῆς τοῦ γνωστοῦ καί διακεκριμένου ζωγράφου καί καθηγητοῦ τῆς ἔδρας τοῦ Ἐλευθέρου Σχεδίου στήν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Νίκου Σαχίνη. Ἡ ἔκθεση ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν παρουσία τῆς πρόσφατης ζωγραφικῆς ἐργασίας τοῦ καλλιτέχνη. Τὰ ἔργα του διακρίνονται γιὰ τὴν μεγάλη εὐαισθησία.

8) Ἡ Φωτοθήκη Θεσσαλονίκης ἀναπτύσσει τελευταῖα ἀρκετὴ δραστηριότητα στὸν τομέα τῆς τέχνης καί τῆς φωτογραφίας. Ἐτσι παρουσιάζει μὴν σειρά ἔργων ὅπως τοῦ Γιώργου Δεπόγλα μέ μεγάλη ἐπιτυχία ἀπὸ 3 -

21)12)79.

9) Στὸ ξενοδοχεῖο ΗΛΕΚΤΡΑ ΠΑΛΛΑΣ παρουσίασε τὴν θαυμάσια ἐργασία τοῦ ὁ γνωστοῦ ζωγράφου Τάκης Μωραΐτης ἀπὸ 20.11 ἕως 10.12.79. Τὰ ἔργα του διακρίνονται γιὰ τὴν ἀπλότητα στὸ σχέδιο καί στὸ χρῶμα.

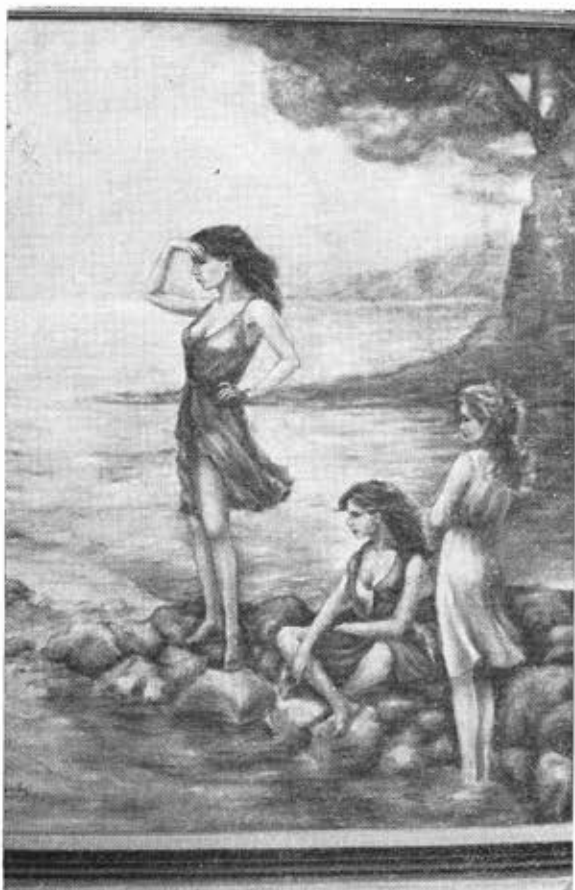
10) Στὰ πλαίσια τῶν Δημητρίων διοργανώθηκε ἔκθεση ζωγραφικῆς φωτογραφίας καί βιβλίου στίς αἰθουσες τοῦ ἐμποροβιομηχανικοῦ ἐπιμελητηρίου Θεο)νίκης μέ τὴ συνεργασία τοῦ Δήμου Θεο)νίκης 20)10 - 11)79.

11) Εἶναι ἀρκετοὶ κατὰ καιροὺς οἱ ξένοι πού ἐκθέτουν δουλιὰ τους στήν χώρα μας. Ἐτσι ὁ Ἰταλὸς ζωγράφος Ἀρμένιος Ματτιόλι, στίς αἰθουσες τοῦ Διογένη ἐκθέτει μὴν σειρά ἀπὸ Λάδια ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν χώρα μας κυρίως Νησιώτικα τοπεῖα.

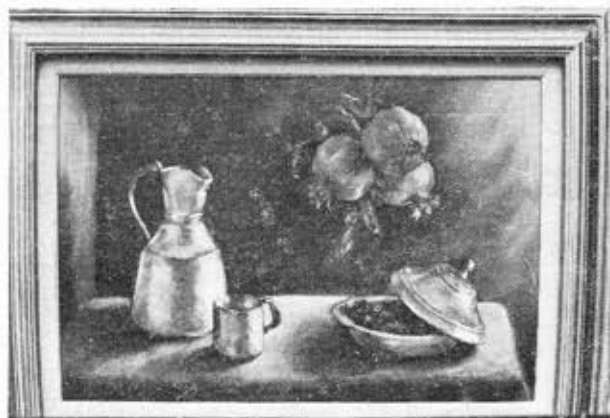
12) Στίς αἰθουσες τῆς τραπέζης ἐργασίας Τσιμοκῆ 27 παρουσιάζουν ἐργασία τους ὅλοι οἱ Φλωρινιωτὲς καλλιτέχνες γλύπτες καί ζωγράφοι. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔχουν διαπρέψει στήν Ἑλλάδα καί στὸ ἐξωτερικὸ. Ὁπως ὁ Καραμάρης καθηγητῆς Καλῶν Τεχνῶν στήν Ἀθήνα, ὁ Κουτουράτσας ὁ καθηγητῆς στήν Ν. Ὑόρκη, ὁ Μηνόπουλος καθηγητῆς Καλῶν Τεχνῶν στήν Θεσσαλονίκη, ὁ Μπέσας στήν Φλώρινα καί ἄλλοι μέ πολλὰ βραβεῖα καί μετάλλια πού ἀντιπροσωπεύουν τὴν χώρα μας σὲ διεθνή ἔκθεση.

13) Στὴν Γκαλερί «Κοκλίας» παρουσίασε τὴν πρόσφατη ἐργασία τοῦ ὁ διακεκριμένος ζωγράφος Μηνᾶς. Μὴν εὐαίσθητη προσφορά στήν σύγχρονη τέχνη ἀπὸ τὸν Μηνᾶ στὸν χώρο τῆς εἰκαστικῆς τέχνης.

Από την πρώτη ατομική έκθεση ζωγραφικής της Έλ-
σάβετ Ύφαντίδη, που έγινε στο Πολιτιστικό Κέντρο Να-
ούσης από 16 μέχρι 30 Οκτωβρίου

Περιμένοντας

Νεκρή φύση

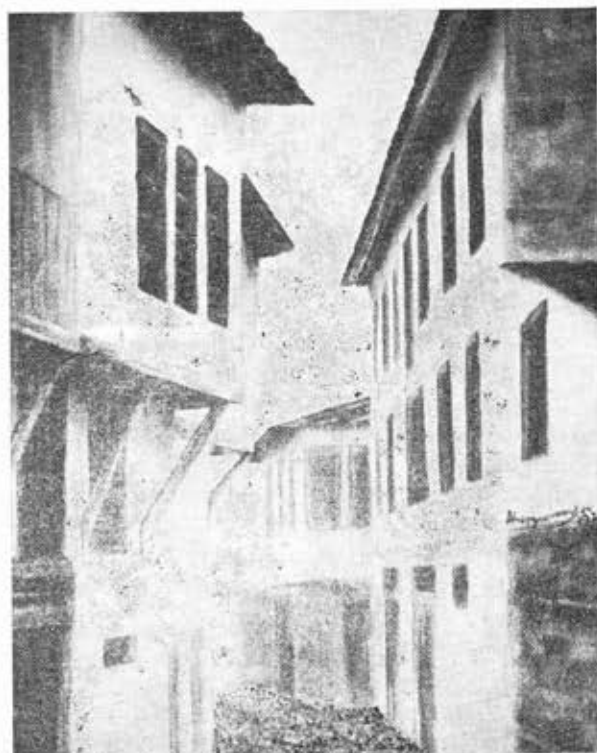

Έξεγερση

Από 26 Σεπτεμβρίου μέχρι 10 Οκτωβρίου 1979 στην
πινακοθήκη του Πολιτιστικού Κέντρου Ναούσης πραγ-
ματοποιήθηκε με επιτυχία η τρίτη ατομική έκθεση της ζωγρά-
φου Άννας Καλαϊτζίδου - Καραγιαννοπούλου

Επικλήση

« Σοκάκι »

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στην αγάπη καί τό
ένδιαφέρον τῶν συνδρομητῶν της

Παρακαλοῦμε νά μεριμνήσετε γιά τήν ἀνανέωση
τῆς συνδρομῆς τοῦ ἔτους 1980

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Μέ τό 9ον τεῦχος ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ συμπληώνεται ὁ πρῶτος τόμος τῆς Νιάουστας

Μέ τό 10ο τεῦχος θά προμηθευτεῖτε καί τό εὔρετήριό τῆς ὕλης τοῦ πρώτου τόμου

Μόλις κυκλοφόρησε ἕνα χρήσιμο γεωργικό βιβλίο

Τί εἶναι τὰ κοκκοειδῆ (ψῆρες) καί πῶς καταπολεμοῦνται
"Ένα βιβλίο κατατοπιστικό ἐπιστημονικό μέ χρωματιστές εἰκόνες

Δέν πρέπει νά λείπει ἀπό κανένα ἀγροτικό σπίτι

ΣΤΕΛΙΟΥ ΛΑΛΟΥΚΗ

Μπορεῖτε νά τό προμηθευτεῖτε ἀπό τὰ γραφεῖα τοῦ Ἀγροτικοῦ συλλόγου Ναούσης

ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΕΩΣ 400 ΔΡΑΧΜΕΣ

Έκατό περίπου χρόνια και μερικά έκατομμύρια μπουκάλια

πρίν

μέ τις πρώτες σταγόνες κρασιού από
κλήματα της Νάουσας, γεννιόταν η ποιότητα ΜΠΟΥΤΑΡΗ.

Μαζί της γεννιόταν και η παράδοση ΜΠΟΥΤΑΡΗ.

Η αυστηρή προσήλωση στην παραγωγή, παλαίωση και εμφιάλωση καλού κρασιού.
ΜΠΟΥΤΑΡΗ πρίν έκατό χρόνια. Σήμερα. Ύστερα από έκατό χρόνια.

Πάντα καλό. Κρασί ή ούζο ΜΠΟΥΤΑΡΗ.

μπουτάρη

ΟΥΖΟ - ΚΡΑΣΙ ΑΠΟ ΤΟ 1879

